

Vlada Crne Gore

Ministarstvo ekonomije

Podgorica, 24.11.2009

U p i t n i k

Informacija koju od Vlade Crne Gore zahtijeva Evropska komisija u cilju pripreme Mišljenja o zahtjevu Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji

15 Energetika

Odgovorno lice:	Branko Vujovic
Rukovodilac grupe:	Radmila Damjanovic
Zamjenik rukovodioca grupe:	Borko Raicevic
Sekretar grupe:	Anton Ljucovic
Zamjenik sekretara grupe:	Danilo Barjaktarovic
Kontakt MEI:	Arta Lika
IT Podrška:	Jurica Koroman

Sadržaj:

POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA.....	5
Poglavlje 15: Energetika	6
I. OPŠTE	7
II. SIGURNOST SNABDIJEVANJA	46
III. UNUTRAŠNJE ENERGETSKO TRŽIŠTE	48
IV. DRŽAVNA POMOĆ	82
V. OBNOVLJIVA ENERGIJA.....	84
VI. ENERGETSKA EFIKASNOST	95
VII. NUKLEARNA ENERGIJA	109
VIII. OSTALA NUKLEARNA PITANJA (UKLJUČUJUĆI ZAŠTITU OD ZRAČENJA) Nuklearna bezbjednost, upravljanje radioaktivnim otpadom i deaktivacija	113
ANNEX Rezime upitnika o energetskej situaciji: Crna Gora – proizvodnja energije.....	129

**POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA
OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA**

Poglavlje 15: Energetika

I. OPŠTE

1 Molimo prikazite najnovije statističke podatke koristeći Eurostat kompatibilnu metodologiju (vidjeti <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:304:0001:0062:EN:PDF>) o obezbjeđivanju energije, korišćenju energije, cijenama energije i energetsom bilansu (za protekli i sadašnji period i, ako je dostupno, predviđanje za naredni period). Molimo koristite strukturu koja se tiče sektora i goriva, koja je slična onoj objavljenoj u godišnjim energetske izvještajima Generalnog direktorata za energiju i transport ili u publikaciji „Energetika i transport u Evropi – trendovi do 2030“ ("Europe Energy and Transport - Trends to 2030") Generalnog direktorata za energiju i transport. U ovu svrhu, statistički podaci trebaju da budu prikazani popunjavanjem sumarne tabele u prilogu (vidjeti Aneks: Rezime upitnika o energetskej situaciji: Crna Gora – proizvodnja energije).

15 Energetika

Tabela 1. Rezime upitnika o energetskej situaciji: Crna Gora – proizvodnja energije¹

Primarna proizvodnja	Statistika				Predviđanja				
	2000	2004	2006	2008 ²	2009	2010	2015	2020	2025
	x 1000 ten (tona ekvivalentne nafte)								
Čvrsta fosilna goriva	348	339	336	386	275	336	667	663	659
Nafta	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prirodni gas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nuklearna energija	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voda i vjetar	136	193	151	132	167	182	269	272	274
Geotermalna	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Drugi izvori obnovljive energije	32	53	53	39	54	58	90	94	97
Ukupno	516	584	539	558	497	576	1026	1029	1030

Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore, Ministarstvo ekonomije Crne Gore

¹ Uneseni su podaci za 2004. i 2006. godinu jer se raspolagalo sa detaljnijim podacima - tj. ove godine su posebno tretirane u dokumentu „Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine“

² Zadnja dostupna godina

15 Energetika

Tabela 2. Zbirni energetske bilansi i indikatori - Crna Gora (u 000 tona ekvivalentne nafte, osim ako nije drukčije naznačeno)

	Statistika ³				Predviđanja ⁴					Godišnja % promjena			
	2000	2004	2006	2008	2009	2010	2015	2020	2025	`00-`06	`06-`09	`09-`15	`15-25
Primarna proizvodnja	515.8	583.7	538.9	558.0	496.5	576.2	1025.6	1028.8	1029.8	0.7	-2.7	12.9	0.0
Čvrsta goriva	347.6	338.6	335.6	386.3	275.1	335.6	666.6	663.0	658.7	-0.6	-6.4	15.9	-0.1
Nafta	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Prirodni gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Nuklearna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Obnovljivi izvori energije:	168.2	245.1	203.3	171.7	221.4	240.6	359.0	365.8	371.1	3.2	2.9	8.4	0.3
- Hidro	136.4	192.6	150.5	132.4	167.0	179.7	263.8	263.8	263.8	1.7	3.5	7.9	0.0
- Biomasa	31.8	52.5	52.8	39.3	54.4	58.3	64.7	66.2	64.2	8.8	1.0	2.9	-0.1
- Otpad	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	22.9	23.0	23.0				0.1
- Vjetar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.7	5.1	7.7	10.3				7.4
- Solarna i drugi	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.6	5.2	9.7				14.3
- Geotermalna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Neto uvoz	447.0	453.2	515.4	613.3	437.1	562.9	479.4	622.9	764.3	2.4	-5.3	1.5	4.8
Čvrsta goriva	-15.7	-8.4	-16.9	-8.8	-14.8	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3	-4.3		
Nafta	351.1	347.7	371.9	469.3	361.2	431.3	529.5	638.4	744.7	1.0	-1.0	6.6	3.5
- Sirova nafta i sirovine	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
- Proizvodi od nafte	351.1	347.7	371.9	469.3	361.2	431.3	529.5	638.4	744.7	1.0	-1.0	6.6	3.5

³ Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore, Ministarstvo ekonomije Crne Gore

⁴ Izvor: Ministarstvo ekonomije Crne Gore

15 Energetika

Prirodni gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Električna energija	111.6	113.9	160.4	152.8	90.8	131.6	-50.2	-15.5	19.6	6.2	-17.3		
Bruto domaća potrošnja (GIC)	962.8	1037.1	1048.5	1167.2	933.6	1461.7	1960.4	2107.0	2249.4	1.4	-3.8	13.2	1.4
Čvrsta goriva	333.3	331.5	318.7	379.4	260.2	335.6	666.6	663.0	658.7	-0.7	-6.5	17.0	-0.1
Nafta	349.6	346.6	366.1	463.3	361.2	429.2	524.0	626.2	723.4	0.8	-0.4	6.4	3.3
Prirodni gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Nuklearna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Električna energija	111.6	113.9	160.4	152.8	90.8	131.6	-50.2	-15.5	19.6	6.2	-17.3		
Obnovljivi vidovi energije	168.3	245.1	203.3	171.7	221.4	565.3	819.9	833.3	847.6	3.2	2.9	24.4	0.3
% od bruto domaće potrošnje													
Cvrsta goriva	34.6	32.0	30.4	32.5	27.9	23.0	34.0	31.5	29.3				
Nafta	36.3	33.4	34.9	39.7	38.7	29.4	26.7	29.7	32.2				
Prirodni gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Nuklearna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Obnovljivi vidovi energije	17.5	23.6	19.4	14.7	23.7	38.7	41.8	39.5	37.7				
Proizvodnja električne energije u TWhe	2.7	3.3	3.0	2.8	2.8	3.4	6.0	6.1	6.2	1.8	-2.1	13.8	0.4
Nuklearna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Hidro energija i vjetar	1.6	2.2	1.8	1.5	1.9	2.1	3.1	3.1	3.1	1.7	3.5	8.1	0.1
Termalna (uključujući biomasu)	1.1	1.1	1.2	1.3	0.8	1.3	2.9	3.0	3.1	2.0	11.7	23.4	0.6
Input goriva za proizvodnju električne energije u termoelektranama	310.2	310.8	310.3	366.0	253.6	316.7	693.6	722.0	773.8	0.0	-6.5	18.3	1.1
Čvrsta goriva	306.8	309.6	306.8	363.2	251.4	309.5	642.7	642.7	642.7	0.0	-6.4	16.9	0.0

15 Energetika

Nafta	3.4	1.2	3.5	2.9	2.2	7.2	27.9	56.4	108.2	0.3	-14.0	52.8	14.5
Gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Biomasa-otpad	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	22.9	22.9	22.9				0.0
Geotermalna energija	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Vodonik-metanol	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Input goriva u drugim procesima transformacije	0.5	0.8	0.8	0.7	0.9	86.5	90.3	93.9	96.3	8.1	4.0	115.5	0.6
Rafinerije	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Centralno grijanje	0.5	0.8	0.8	0.7	0.9	1.7	2.9	4.5	6.7	8.1	4.0	21.3	8.8
Proizvodnja biogoriva i hidrogena	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				
Drugo	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	84.8	87.4	89.4	89.6				0.2
Potrošnja sektora energetike	18.1	16.0	13.1	15.2	19.0	17.4	36.5	36.3	36.3	-5.2	13.1	11.5	-0.1
Neenergetska primjena	15.0	8.2	11.1	7.2	8.2	12.9	17.9	24.1	30.3	-4.9	-9.6	13.9	5.4
Finalna potražnja energije	670.4	733.9	754.3	836.8	743.6	849.1	969.0	1103.2	1229.5	2.0	-0.5	4.5	2.4
<i>po sektorima:</i>													
Industrija	293.3	352.4	389.3	403.9	257.6	370.2	396.5	449.0	516.1	4.8	-12.9	7.5	2.7
Domaćinstva	129.6	152.0	160.2	158.6	172.9	170.1	193.0	214.5	240.0	3.6	2.6	1.8	2.2
Tercijarni	63.0	77.9	58.0	75.0	87.8	114.6	141.9	170.1	193.9	-1.4	14.8	8.3	3.2
Saobraćaj	184.5	151.6	146.9	199.2	225.3	194.2	237.6	269.7	279.4	-3.7	15.3	0.9	1.6
<i>po gorivima:</i>													
Čvrsta goriva	25.9	21.1	12.0	16.3	8.9	17.0	17.2	16.0	15.0	-12.1	-9.5	11.7	-1.3
Nafta	325.4	334.4	357.3	459.2	350.8	330.6	396.2	459.1	503.0	1.6	-0.6	2.1	2.4
Gas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0				

15 Energetika

Električna energija	286.8	325.3	331.5	321.4	328.7	366.9	397.7	443.0	491.5	2.4	-0.3	3.2	2.1
Toplotna (od kogeneracija i centralnog grijanja)	0.4	0.7	0.7	0.6	0.8	78.6	92.7	114.9	144.7	9.8	4.6	120.8	4.6
Drugo	31.9	52.5	52.8	39.3	54.4	56.1	64.7	70.7	75.5	8.8	1.0	2.9	1.5
Emisija CO₂ (Mt CO₂)⁵	2.6	2.7	2.7	3.3	2.4	2.9	4.7	5.0	5.3	1.0	-4.0	11.5	1.2
Proizvodnja el. energije i pare	1.3	1.3	1.3	1.5	1.1	1.3	2.8	2.8	2.8	0.0	-6.5	17.6	0.1
Sektor energetike	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-5.6	19.5	-2.0	0.0
Industrija	0.5	0.6	0.6	0.8	0.2	0.6	0.7	0.8	0.9	4.7	-28.6	19.7	3.1
Domaćinstva	0.1	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.5	10.8	1.3	4.3	2.6
Tercijarni	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	-0.9	20.6	-0.3	2.5
Saobraćaj	0.6	0.5	0.4	0.6	0.7	0.6	0.7	0.8	0.8	-3.8	15.5	-0.4	2.0
Indeks emisija CO₂ (2000=100)	100.0	104.9	106.1	127.2	94.0	112.7	180.8	192.9	203.4				
Glavni indikatori energetskeg sistema													
Stanovništvo (miliona) ⁶	0.61	0.62	0.63	0.63	0.64	0.64	0.65	0.67	0.69	0.5	0.5	0.4	0.5
BDP (u 000 MEuro '00) ⁷	1.07	1.67	2.15	3.34	3.72	-	-	-	-	12.4	20.0	-	-
GIC/BDP (toe/MEuro '00)	904.0	621.4	487.9	349.6	251.3	-	-	-	-	-9.8	-19.8	-	-
GIC/Capita (toe/stanovnik)	1.57	1.67	1.66	1.85	1.46	2.28	2.99	3.14	3.26	1.0	-4.3	12.7	0.9
Proizvedena el.energija/Capita (kWh/stanovnik)	4328	5317	4686	4489	4322	5320	9160	9084	9003	1.3	-2.7	13.3	-0.2
Intenzitet emisija CO ₂ (t CO ₂ /toe od GIC)	2.68	2.61	2.61	2.81	2.60	1.99	2.38	2.36	2.33	-0.4	-0.2	-1.5	-0.2
Emisija CO ₂ /Capita (t na CO ₂ /stanovnik)	4.2	4.4	4.3	5.2	3.8	4.5	7.1	7.4	7.6	0.5	-4.5	11.1	0.7

⁵ CO₂ emisije od sagorijevanja goriva

⁶ Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore

⁷ Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore. Podatak za 2009 - procjena Ministarstva finansija Crne Gore. Predviđanja za period 2010-2025 nisu bila dostupna

15 Energetika

Emisija CO ₂ po BDP (t CO ₂ /MEuro '00)	2423.4	1622.8	1274.7	983.1	653.2	-	-	-	-	-10.2	-20.0	-	-
Zavisnost od uvoza (%)	46.4	43.7	49.2	52.5	46.8	38.5	24.5	29.6	34.0				

2 Molimo dajte kratak opis ističući trenutnu energetska situaciju uključujući organizaciju sektora i razvoj infrastrukture. Da li trenutne cijene energije reflektuju troškove (električna energija, gas, grijanje, ugalj, nafta)? Molimo dajte pregled osnovnih cijena energije i uporedite ih sa troškovima energije. Kako se privatizacioni proces razvio u sektoru i kakva su predviđanja (molimo dajte informacije po podsektorima)? Da li je organizacija prikupljanja statističkih podataka u energetskim (pod)sektorima zadovoljavajuća tako da bi mogla odgovoriti zahtjevima izvještavaja EU?

NADLEŽNOSTI U OBLASTI ENERGETIKE

Nadležnosti glavnih subjekata u oblasti energetike u Crnoj Gori (CG) su:

Skupština Crne Gore utvrđuje i donosi zakonski okvir za energetski sektor, usvaja godišnji izvještaj o radu i odobrava godišnji finansijski plan Regulatorne agencije za energetiku, bira (i razrješava) članove Odbora Agencije;

Vlada Crne Gore:

1) utvrđuje i sprovodi:

- nacionalnu energetska politiku i nacionalnu energetska strategiju;
- dugoročni i godišnji energetski bilans i politiku za njihovu realizaciju;

2) obezbjeđuje sprovođenje mjera za zaštitu životne sredine;

3) promoviše i olakšava:

- investicije u energetskom sektoru Crne Gore;
- konkurenciju u sklopu energetskog sektora Crne Gore zasnovanu na transparentnosti i nediskriminatornosti;
- povezivanje energetskog sistema Crne Gore sa sistemima drugih zemalja, uzimajući u obzir ekonomske trendove i energetske potrebe;
- učešće privatnog sektora u energetskom sektoru;

4) definiše politiku i strategiju izgradnje novih ili rekonstrukciju postojećih kapaciteta i s tim u vezi usvaja odgovarajuće procedure;

5) preko ministarstva nadležnog za poslove energetike:

- realizuje politiku za energetska efikasnost i očuvanje energetska resursa;
- podstiče i pruža savjete o energetska efikasnosti i racionalnom korišćenju energije;
- razvija i promoviše podsticaje za efikasno korišćenje energije i obnovljivih energetska izvora;
- promoviše veću upotrebu obnovljivih energetska izvora u proizvodnji na unutrašnjem tržištu;
- upravlja sredstvima namijenjenim za štednju i efikasnije korišćenje energije;

6) predlaže Skupštini Crne Gore članove Odbora Agencije;

7) donosi odluke i podzakonske akte;

Ministarstvo nadležno za poslove energetike (Ministarstvo ekonomije), preko Sektora za energetiku:

1) priprema i predlaže nacionalnu energetska politiku, dugoročni i godišnji energetski bilans i dostavlja Vladi na usvajanje;

2) izvršava svoje obaveze koje:

- proizilaze iz Zakona o energetici;

- proizilaze iz međunarodnih sporazuma;
- se odnose na članstvo u međunarodnim organizacijama;
- proizilaze iz obaveza koje se odnose na ponudu i tražnju električne energije;
- se odnose na inspekcijski nadzor;

3) preporučuje i razmatra:

- potrebu za prometom prirodnog gasa, uglja i naftnih proizvoda sa susjednim zemljama;
- mogućnosti korišćenja raspoloživih domaćih energetske resursa;

4) promoviše:

- upotrebu novih tehnologija koje se odnose na energiju;
- učešće privatnog sektora u energetskom sektoru Crne Gore i privatizaciju energetskih subjekata ili dijelova koji su u državnom vlasništvu;

korišćenje obnovljivih energetske izvora.

Lokalne vlasti regulišu energetske usluge na lokalnom nivou (uključujući javnu rasvjetu) i učestvuju u donošenju odluka za smještaj i izgradnju novih elektrana, mreža i ostalih infrastrukturnih energetskih objekata i postrojenja.

Regulatorna agencija za energetiku (Agencija) obavlja poslove regulatora energetskih djelatnosti u Crnoj Gori. Agencija, između ostalih, obavlja sljedeće poslove:

1) donosi i objavljuje pravila i propise potrebne za:

- a) izvršavanje obaveza iz Zakona o energetici;
- b) izvršavanje i sprovođenje energetske politike;
- c) reviziju i odobrenje svih tržišnih pravila, kodeksa mreže, uslova i rokova za priključenje i pristup mrežama;

2) izdaje licence za obavljanje djelatnosti, interkonekciju postrojenja energetskog sektora, mreža i opreme za proizvodnju, prenos, distribuciju, snabdijevanje i prodaju energije;

3) izdaje ovlaštenja za izgradnju novih ili rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta;

4) utvrđuje tarife i cijene u skladu sa uslovima iz Zakona o energetici (Aneks 59) i opštih akata;

5) izdaje naloge subjektima u energetskom sektoru u skladu sa uslovima iz Zakona o energetici i opštih akata;

6) mijenja, obustavlja, opoziva, nadgleda, kontroliše i sprovodi poštovanje uslova iz licenci;

7) donosi, odobrava ili mijenja propise:

- koji definišu strukturu energetskog tržišta;
- za poslovanje tržišta;
- za razdvajanje energetskih subjekata;
- koji se odnose na prava i obaveze svih energetskih subjekata;

8) donosi propise koji se odnose na:

- a) javne rasprave i naloge koje sama izvršava;
- b) nadgledanje energetskih subjekata;
- c) sigurnost energetskih postrojenja, osoblja, ljudi i imovine;
- d) poštovanje propisa o zaštiti životne sredine od strane energetskih subjekata;

9) obezbjeđuje zaštitu tarifnih kupaca koja omogućava:

- a) pravičan i nediskriminatorni odnos energetskih subjekata prema tarifnim kupcima;

- b) visok kvalitet usluga koje pružaju energetske subjekti;
 - c) formiranje mehanizama za podsticanje učešća zainteresovanih prilikom izrade propisa koji se odnose na tarifikne kupce;
- 10) promovise konkurentsko ponašanje u sektoru energetike, uključujući:
- a) pravedan i nediskriminatoran tranzit energije;
 - b) povećanje izvora za proizvodnju, poboljšanje mogućnosti za prenos, distribuciju i snabdijevanje energijom;
- 11) utvrđuje propise koji se odnose na:
- a) čuvanje poslovnih knjiga, računa, dokumentacije i zapisnika energetskih subjekata;
 - b) rješavanje sporova u skladu sa važećim zakonima, propisima, sporazumima i ostalim međunarodno priznatim normama;
- 12) obezbjeđuje da su tenderske procedure za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta u skladu sa važećim propisima;
- 13) utvrđuje propise koji se odnose na transport, skladištenje, distribuciju, prodaju i isporuku naftnih proizvoda;
- 14) učestvuje u radu međunarodnih udruženja u energetskom sektoru.

Agencija je osnovana u januaru 2004. godine kao samostalna, funkcionalno nezavisna i neprofitna organizacija koja vrši javna ovlašćenja u skladu sa Zakonom o energetici. Nezavisnost Agencije se ogleda kroz finansijsku, funkcionalnu i zakonsku nezavisnost. Finansijska nezavisnost se bazira na nezavisnom budžetu kojeg odobrava Skupština Crne Gore, a koji se popunjava naknadama za licence koje Agencija izdaje. Funkcionalna nezavisnost Agencije se postiže time što Odbor Agencije bira Skupština Crne Gore, a direktora i zamjenika direktora bira Odbor Agencije uz saglasnost Vlade. Zakonska nezavisnost je obezbijeđena činjenicom da su odluke Agencije konačne, što znači da nema dvostepenosti postupka, tj. žalba se može izjaviti samo nadležnom sudu. Agencija obavlja kontrolu i nadzor nad radom i poslovanjem energetskih subjekata i ima pravo na dobijanje informacija neophodnih za izvršavanje obaveza iz zakona.

Ciljevi Agencije su da obezbijedi:

- 1) da su principi, politika i programi koje utvrđuje i objavljuje Vlada implementirani i primijenjeni na osnovu principa objektivnosti, transparentnosti i nediskriminatornosti;
- 2) pouzdanu, bezbjednu i ekološki adekvatnu isporuku energije tarifnim kupcima u Crnoj Gori po pravednim cijenama;
- 3) da energetske subjekti koji obezbjeđuju energiju mogu pokriti svoje troškove po određenoj stopi povrata na svoje investicije;
- 4) usklađivanje interesa kupaca i energetskih subjekata;
- 5) da energetske subjekti promovisu očuvanje stabilnosti, sposobnosti i efikasnosti.

DJELATNOSTI I ORGANIZACIJA ENERGETSKOG SEKTORA

Prema Zakonu o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03), energetske sektor u Crnoj Gori obuhvata sljedeće djelatnosti:

- 1) proizvodnja, prenos, distribucija i snabdijevanje električnom energijom;
- 2) organizacija i funkcionisanje tržišta električne energije;
- 3) proizvodnja i tržište uglja za potrebe proizvodnje električne energije i
- 4) transport, distribucija, skladištenje, trgovina na malo i veliko i snabdijevanje naftnim proizvodima i gasom.

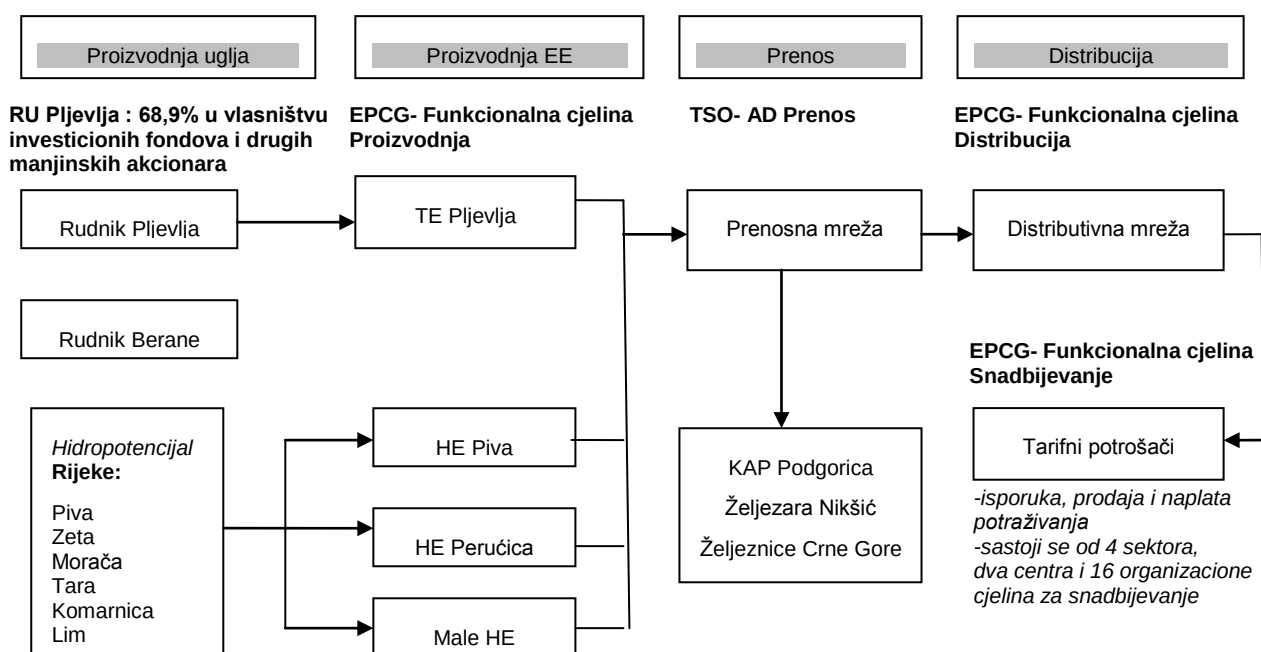
Osnovna energetska struktura u Crnoj Gori se sastoji od elektroenergetskog sistema, rudnika uglja i preduzeća za promet naftnih derivata.

Proizvodnja, prenos, distribucija i snabdijevanje električnom energijom

Do aprila 2009. godine Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (EPCG), u kojoj je država imala 70,59% vlasništva, bila je jedina elektroprivredna kompanija u CG koja se bavila proizvodnjom, prenosom, distribucijom i snabdijevanjem električnom energijom. EPCG je bila organizovana u četiri funkcionalne cjeline: Proizvodnja, Prenos, Distribucija i Snabdijevanje i dvije organizacione cjeline: Direkcija i Elektrogradnja.

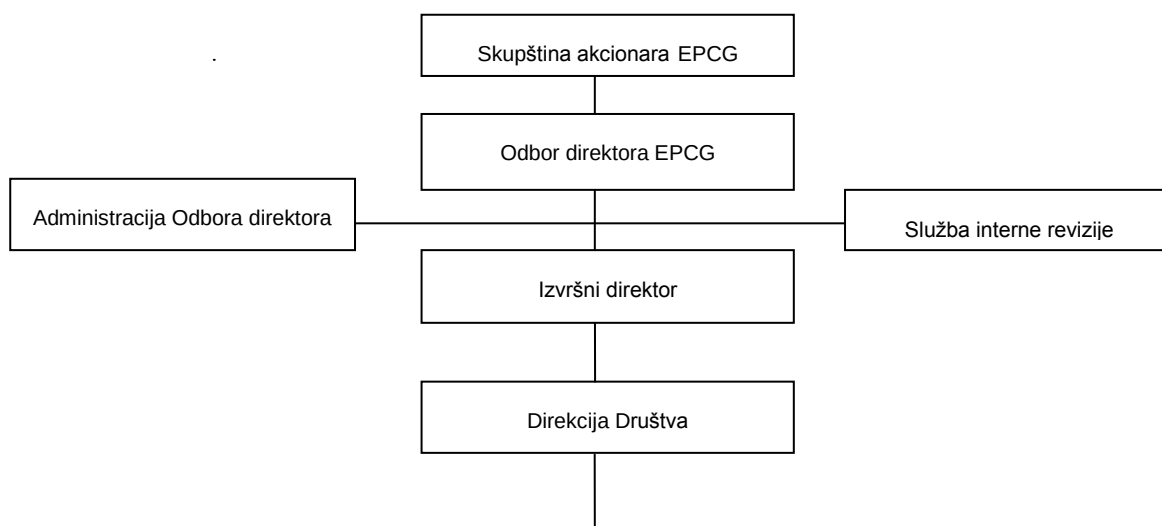
U okviru procesa pravnog razdvajanja EPCG, krajem marta 2009. godine izvršeno je odvajanje Prenosa iz EPCG uz osnivanje Prenosa AD. Ovo akcionarsko društvo počelo je da funkcioniše kao samostalni pravni subjekat u aprilu 2009. godine. Prenos AD obavlja djelatnost prenosa električne energije preko prenosne mreže na 110 kV, 220 kV i 400 kV nivou, upravljanje elektroenergetskim sistemom, kao i održavanje i razvoj prenosne mreže na teritoriji CG. U okviru Prenosa AD (privremeno) se obavlja i funkcija operatora tržišta. Prenos AD ima tri licence – za vlasnika mreže, operatora prenosa i operatora tržišta. Prenosna mreža je karakteristična po uglavnom radijalnoj strukturi na sva tri naponska nivoa i dobroj povezanosti sa susjednim elektroenergetskim sistemima Srbije, Bosne i Hercegovine i Albanije. Sredinom 2009. godine Prenos AD je postao član ENTSO-E asocijacije (the European Network of Transmission System Operators for Electricity).

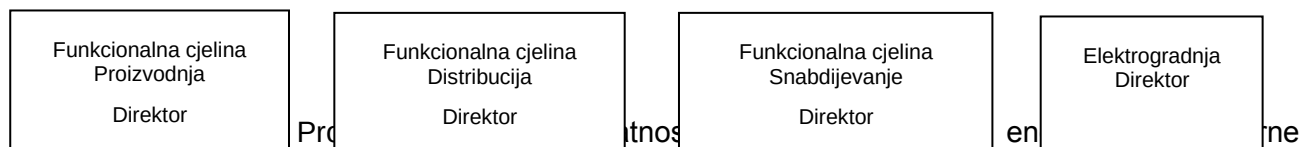
Struktura elektroenergetskog sektora

Nakon formiranja Prenosa AD, EPCG kao vertikalno integrisanu, funkcionalno razdvojenu kompaniju čine tri funkcionalne cjeline: Proizvodnja, Distribucija i Snabdijevanje (koje su organizovane kao profitni centri), kao i dvije organizacione cjeline: Direkcija i Elektrogradnja.

Organizaciona šema vertikalno integrisane funkcionalno razdvojene EPCG

Gore su uključene dvije velike hidroelektrane (HE "Perućica" 307 MW i HE "Piva" 342 MW), sedam malih hidroelektrana ukupne instalirane snage 9 MW i jedna termoelektrana koja kao pogonsko gorivo koristi domaći ugalj lignit (TE "Pljevlja" 210 MW). Ukupna instalirana snaga svih elektrana iznosi 868 MW, od čega 658 MW ili 76% u hidroelektranama, a 210 MW ili 24% u TE "Pljevlja". Ukupna projektovana godišnja proizvodnja na pragu elektrana je približno 3.000 GWh.

Rad HE "Piva" regulisan je Dugoročnim ugovorom o saradnji između EPCG i Elektroprivrede Srbije (EPS), koji je potpisan 1991. godine i važi 25 godina. Svake godine zaključuje se aneks Ugovora za sljedeću godinu, detaljno navodeći količine, cijene, rokove, mjerna mesta itd. Prema Ugovoru o izmjenama i dopunama Ugovora o dugoročnoj saradnji, zaključenom 2006. godine, EPS će kontinuirano, u periodu od 1. januara 2007. godine do 31. decembra 2010. godine, isporučivati EPCG-u garantovanu konstantnu električnu energiju u količini od 1.075.500 MWh godišnje (u prestupnoj godini 1.078.450 MWh), a EPCG će EPS-u isporučivati električnu energiju proizvedenu u HE „Piva“. Prema raspoloživim podacima, učešće proizvodnje električne energije u ukupnoj industrijskoj proizvodnji RCG u 2006. godini bilo je 22 %, a u bruto društvenom proizvodu 4,1%. Funkcionalna cjelina Distribucija obavlja transport električne energije kroz distributivnu mrežu, održavanje, razvoj i upravljanje tom mrežom. U njenom sistemu radi 16 lokalnih distribucija, koje snabdijevaju ukupno oko 322.000 potrošača. Razvoj mreže u prošlosti je bio zasnovan na dva stepena transformacije 110/35 kV i 35/10 kV. Sa porastom potrošnje električne energije takva koncepcija distributivne mreže postepeno je postala nedovoljna, pa je u početku 80-tih godina došlo do uvođenja direktne transformacije 110/10 kV.

Funkcionalna cjelina Snabdijevanje bavi se isporukom, prodajom i naplatom električne energije tarifnim kupcima (domaćinstvima, industrijskim i komercijalnim potrošačima). Funkcionalna cjelina Snabdijevanje, pored snabdijevanja (kao osnovne djelatnosti) i naplate isporučene (prodane) električne energije obavlja analizu, planiranje i kontrolu potrošnje, istražuje i prati tržište, radi sumarne godišnje planove potrošnje po energiji i snazi na osnovu količina ugovorenih sa kupcima, kao i bilanse potrošnje i utvrđivanje nedostajućih količina. Takođe, vrši nabavku planiranih količina energije, kao i isporuku i prodaju električne energije. Predlaže tarife za pojedine grupe potrošača, analizira tarifni sistem sa energetskeg i ekonomskog aspekta u funkciji racionalnog korišćenja kapaciteta, predlaže promjene tarifnog sistema, izrađuje planove prodaje električne energije, poslove u funkciji poboljšanja prodaje i naplate. Isto tako, FC Snabdijevanje ugovara i realizuje potpisane ugovore o snabdijevanju tarifnih kupaca, ispostavlja račune za tarifne kupce itd.

Ključni podaci o proizvodnji, potrošnji i uvozu električne energije u 2008. godini:

Godišnja proizvodnja	GWh
HE "Perućica"	878.2
HE "Piva"	634.2
male HE	19.1
Hidroelektrane ukupno	1 531.5
Termoelektrana "Pljevlja"	1 155.4
UKUPNA PROIZVODNJA	2 686.9
UVOZ	1 571.5
GODIŠNJA POTROŠNJA	4 584.5

Izvor: Energetski bilans Crne Gore za 2009. godinu

U pogledu proizvodnih kapaciteta, crnogorski elektroenergetski sistem pripada manjim evropskim sistemima, ali predstavlja izuzetno važan činilac za susjedne države sa aspekta tranzita električne energije. Postojeći proizvodni kapaciteti posljednjih godina ne zadovoljavaju crnogorske potrebe, pa se značajne količine električne energije uvoze.

Organizacija i funkcionisanje tržišta električne energije

Sporazumom o formiranju Energetske zajednice, koji je Crna Gora ratifikovala Zakonom o ratifikaciji Sporazuma između Evropske zajednice i Republike Crne Gore o formiranju Energetske zajednice („Sl. list RCG“, br. 66/06) (Aneks 64), predviđeno je da svaka ugovorna strana mora osigurati da od 01.01.2008. godine svi potrošači, osim domaćinstava, budu kvalifikovani potrošači, odnosno slobodno biraju snabdjevača, a od 01.01.2015. godine svi potrošači. Kako 01.01.2008. godine nijesu postojale pretpostavke za otvaranje tržišta električne energije, u toku 2008. godine realizovan je, u skladu sa Zakonom o energetici, niz mjera i aktivnosti u cilju stvaranja uslova za osnivanje i funkcionisanje tržišta električne energije u Crnoj Gori od 01.01.2009. godine. Regulatorna agencija za energetiku je krajem decembra 2008. godine usvojila Pravila za osnivanje i rad tržišta električne energije, kojima je definisan pravni okvir, ciljevi i uslovi za osnivanje tržišta električne energije, osnovni principi snabdijevanja kvalifikovanih kupaca i način promjene njihovih snabdjevača, kao i rada javnog snabdjevača, te osnovna načela i principi za razvoj konkurencije i suzbijanje antikonkurentnog ponašanja i zloupotrebe monopolskog položaja na tržištu.

Agencija je zatim odobrila Tržišna pravila, kojim su definisani učesnici, organizacija i način rada tržišta, a koja je utvrdio Odbor direktora Elektroprivrede Crne Gore AD. Nakon toga, Agencija je 30.12.2008. godine donijela Odluku o otvaranju tržišta električne energije u Crnoj Gori, sa početkom primjene od 01.01.2009. godine. Odlukom je utvrđeno da će se organizovanje i rad tržišta odvijati u skladu sa Tržišnim pravilima. Tržište električne energije se sastoji iz veleprodajnog, na kojem učestvuju proizvođači, trgovci i snabdjevači električnom energijom, kao i kvalifikovani kupci-samosnabdjevači, i maloprodajnog na kojem učestvuju snabdjevači i kvalifikovani kupci, tj. potrošači koji su stekli pravo da sami biraju svog snabdjevača električnom energijom. Razvoj i liberalizacija tržišta odvijace se postepeno, u skladu sa razvojem konkurencije i ukupnih odnosa na tržištu. U početnom periodu nakon otvaranja tržišta, tj. do pojave konkurencije u snabdijevanju, svi krajnji kupci imaju pravo da se snabdijevaju kod javnog snabdjevača, po važećim regulisanim tarifama, osim kupaca koji se snabdijevaju po posebnim ugovorima.

Nakon otvaranja tržišta, sva pravna lica u Crnoj Gori i inostranstvu koja su zainteresovana za obavljanje djelatnosti trgovine i snabdijevanja električnom energijom, imaju pravo da zatraže od Agencije odgovarajuću licencu, čijim dobijanjem stiču pravo da budu učesnici tržišta električne energije u Crnoj Gori.

Proizvodnja i tržište uglja za potrebe proizvodnje električne energije

Pored hidropotencijala, **ugalj** je najznačajniji energetski resurs u Crnoj Gori. Rezerve uglja u Crnoj Gori nalaze se u pljevaljskom (lignit) i beranskom području (mrki ugalj). Stepenn istraženosti uglja je visok u pljevaljskom području, a nedovoljan u beranskom. Ugalj iz pljevaljskog područja ima posebno značajno mjesto u energetskom sektoru Crne Gore. Eksploatacione rezerve u pljevaljskom basenu iznose oko 71,5 miliona tona, u maočkom basenu oko 113 miliona tona, a ukupne eksploatacione rezerve u pljevaljskom području su 184,5 miliona tona. Prosječna toplotna vrijednost uglja pljevaljskog basena je oko 10,4 MJ/kg, a maočkog basena 12,3 MJ/kg. Prednosti pljevaljskog lignita su izuzetno mali sadržaj sumpora (ispod 1%), kao i relativno mali udio pepela i vlage. Rudnikom uglja na području Pljevalja upravlja kompanija Rudnik uglja AD Pljevlja, sa približno 31,1% akcija u državnom vlasništvu i oko 68,9% akcija u privatnom vlasništvu tj. vlasništvu privatnih, pravnih i fizičkih, domaćih i stranih lica. Prosječna godišnja proizvodnja Rudnika uglja AD Pljevlja je oko 1,5 milion tona, od čega se 90 % koristi za proizvodnju električne energije u TE „Pljevlja“, a ostatak za široku potrošnju. U 2008. godini ukupna proizvodnja Rudnika uglja AD Pljevlja iznosila je 1,74 miliona tona, u 2007. godini 1,20 miliona tona, dok je 2006. godine proizvodnja iznosila 1,50 miliona tona. Geološke rezerve u Beranskom području iznose oko 158 miliona tona, ali zbog slabe istraženosti ukupne eksploatacione rezerve procijenjene su na oko 18,5 miliona tona. Prosječna toplotna vrijednost uglja je 13,68 MJ/kg. Za korišćenje uglja u beranskom basenu nadležno je društvo Rudnik mrkog uglja „Ivangrad“ AD Berane, koje je privatizovano/prodato stranom investitoru sredinom septembra 2007. godine, poslije stečaja u 2004. godini. Koncesioni ugovor sa stranim investitorom je zaključen na 20 godina. U toku je doistraživanje i definisanje nivoa eksploatacionih rezervi i zavisno od rezultata definisaće se interes vlasnika za dalji razvoj rudnika.

Transport, distribucija, skladištenje, trgovina na malo i veliko i snabdijevanje naftnim proizvodima i gasom

Funkcionisanje preduzeća na području nafte i njenih derivata organizovano je kao tržišna djelatnost. Snabdijevanje naftnim derivatima potrošača u Crnoj Gori vrši veći broj naftnih kompanija koje posjeduju licence za prodaju i snabdijevanje naftnim proizvodima i gasom (na dan 26.08.2009. godine - 44 kompanije). Takođe, određene količine naftnih derivata pojedina preduzeća nabavljaju direktnom kupovinom putem međunarodnih tendera (Željezara Nikšić, Kombinat aluminijuma Podgorica, Direkcija javnih radova i dr.). Tečni naftni gas (TNG) je na tržištu Crne Gore prisutan u manjim čeličnim bocama, u manjim rezervoarima za potrebe uslužnog sektora i domaćinstava, u većim rezervoarima različitih zapremina za industrijske i hotelijerske potrošače, zatim kao autogas. Najveća preduzeća koja se bave prometom naftnih derivata u Crnoj Gori su: Jugopetrol AD – Kotor, Montenegro Bonus DOO – Cetinje i INA Crna Gora DOO - Kotor.

Jugopetrol AD Kotor je akcionarsko društvo za istraživanje, eksploataciju i promet nafte i naftnih derivata. Oktobra 2002. godine Hellenic Petroleum International AG postaje vlasnik 54,53% akcija Društva. Kompanija zauzima vodeće mjesto na crnogorskom tržištu naftnih derivata i uspješno posluje već više od 60 godina. Glavne poslovne aktivnosti kompanije su poslovi maloprodaje, veleprodaje, snabdijevanja, skladištenja, distribucije nafte i naftnih derivata, kao i istraživanje hidrokarbonata u podmorju Jadrana. Jugopetrol AD Kotor ima mrežu od 35 benzinskih stanica u Crnoj Gori, 3 benzinske stanice na prostoru Bosne i Hercegovine, 3 jahting servisa, skladišne kapacitete na 2 petrolejske instalacije, 2 avio servisa, 3 skladišta robe, rezervnih djelova i materijala, kao i transportne kapacitete u sopstvenom vlasništvu.

Montenegro Bonus DOO Cetinje nema maloprodajnih objekata za promet naftnih derivata, već se isključivo bavi prometom na veliko. Ukupni kapacitet skladišta naftnih derivata koje koristi ovo preduzeće iznosi 52.500 m³, i to u Baru, Lipcima i Bijelom Polju. Pored ovih kapaciteta, Montenegro Bonus raspolaže skladištem tečnog naftnog gasa u Podgorici, kapaciteta 1000 m³, koje je namijenjeno snabdijevanju privrede i građana gasom. Montenegro Bonus DOO Cetinje je 100% u državnom vlasništvu. Planom privatizacije za 2009. godinu predviđena je privatizacija ovog preduzeća.

INA Crna Gora DOO Kotor se bavi prometom naftnih derivata, tečnog naftnog gasa, ulja i maziva. Ovo preduzeće, uglavnom u veleprodaji, ostvaruje promet od oko 15 hiljada tona naftnih derivata godišnje i oko 5 hiljada tona tečnog naftnog gasa, koji u Crnoj Gori bilježi znatan porast potrošnje u saobraćaju.

BILANS ENERGIJE

U ukupnim energetske bilansima Crne Gore učestvuju hidroenergija, derivati nafte, ugalj, drvo i drvni otpaci i uvozna električna energija. Ostvarena je solidna diversifikacija snabdijevanja, jer tri glavne grupe oblika energije učestvuju sa približno jednakim udjelima. U strukturi ukupne potrošnje primarne energije u 2008. godini najveći udio su predstavljali derivati nafte (37,1%), ugalj (33,9%), hidroenergija (11,8 %) i drvo (3,5 %). To znači da je udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji primarne energije 15,3 %.

Proizvodnja primarne energije

Od primarnih oblika energije u CG proizvodi se mrki ugalj, lignit i ogrijevno drvo, iskorišćava se hidroenergija i drvni industrijski otpaci, dok u CG nema domaće proizvodnje nafte i prirodnog gasa. U periodu od 2000-2008. godine, najznačajniji primarni oblici su bili hidroenergija u zavisnosti od hidroloških prilika i lignit, ogrijevno drvo i drvni industrijski otpaci. U istom periodu uočen je trend postepenog porasta sopstvene proizvodnje: hidroenergija – 3,6%, lignit - 3,1% i ogrijevno drvo - 6,2%, dok je sopstvena proizvodnja primarne energije u 2008. godini predstavljala oko 50% ukupne potrošnje primarne energije („energetska nezavisnost“). Po Eurostat metodologiji u 2008. godini, ukupna proizvodnja primarne energije je iznosila 23,4 PJ (100%), od toga: hidroenergija iznosi 5,5 PJ (23,7%), lignit 16,2 PJ (69,2%) i ogrijevno drvo 1,6 PJ (7,0%).

Uvoz i izvoz energije

Uvoz energije: CG uvozi derivate nafte, više od trećine ukupno potrebne električne energije i vrlo male količine lignita. CG u potpunosti uvozi **naftu i njene derivate**. U periodu od 2000 – 2008. godine uvoz tečnih goriva iznosio je od 13,3 – 17,5 PJ. Udio derivata nafte kreće se od 55% do 70%, dok je udio električne energije iznosio od 35% do 40%. Uvezene količine lignita su ispod 1%. U periodu od 2000-2008. godine uvoz naftnih derivata se povećavao godišnje za 5,0%.

Uvoz električne energije posljednjih godina raste. U periodu od 2000-2008. godine ovaj uvoz se povećavao sa godišnjim stopom od 0,6%. Prema Eurostat metodologiji, uvoz električne energije u 2008. godini je bio 10,1 PJ, a uvoz naftnih derivata je iznosio 17,5 PJ. U strukturi uvoza naftnih derivata zastupljeni su lož ulje (mazut), dizel gorivo i motorni benzin. U posljednjim godinama, udio lož ulja se kretao u iznosu od oko 30 %, dizel goriva oko 25%, dok su udjeli motornog benzina nešto niži (oko 18%).

Izvoz energije: Prema Eurostat metodologiji, u 2008. godini ostvaren je izvoz od 4,1 PJ, što je znatno manje od uvoza energije. U strukturi izvoza su bile minimalne količine uglja 0,4 PJ i električne energije 3,7 PJ.

Potrošnja primarne i finalne energije

Ukupna potrošnja primarne energije u 2008. godini je iznosila 46,9 PJ (100%). U strukturi potrošnje najveći udio predstavljaju derivati nafte – 37,1%, slijedi ugalj – 33,9% i hidroenergija – 11,8%. Potrošnja finalne energije u 2008. godini je iznosila 35 PJ. Najveći udio su predstavljali derivati nafte 55% i električna energija 38%. Ostalo (7%) su predstavljali ugalj, ogrijevno drvo i toplota. Potrošnja derivata nafte bila je u porastu sa 11%, zbog znatnog povećanja potrošnje dizel goriva i motornih benzina. Učešće ogrijevnog drveta mijenja se u pojedinim godinama, a prosječna godišnja stopa porasta potrošnje ovog energenta iznosi 6 %. Ostvarena potrošnja u periodu 2003 - 2006. godine je ukazala na relativno brz porast potrošnje električne energije u CG: 2003.g. – 4.406 GWh, 2004.g. – 4.512 GWh, 2005.g. – 4.540 GWh i 2006.g. – 4.685 GWh, ili godišnje 2,07%. Potrošnja električne energije u CG u 2007. godini je iznosila 4.647 GWh, a u 2008. godini 4.585 GWh.

Cijene energije

Zakonom o energetici (Sl. list RCG, broj 39/03), posebno članom 18 propisani su principi i procedure prema kojima Agencija utvrđuje tarife. Pravilnikom o tarifama za električnu energiju (Sl. list RCG, br. 47/05, 50/05, 42/07 i Sl. list CG, br. 6/07 i 54/09) uređen je način utvrđivanja naknada elektroenergetskim subjektima za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti i način utvrđivanja tarifa za kupoprodaju električne energije koja se isporučuje, kao i usluga koje u vezi sa tom isporukom potrošačima/kupcima obezbjeđuju elektroenergetski subjekti u skladu sa Zakonom o energetici.

Tabela: Cijene po kategorijama koje plaćaju potrošači i cijene koje bi trebalo da plaćaju na osnovu troška koji čine sistemu.

Kategorija potrošača	naponski nivo	odobrena cijena za 2009. godinu €€/kWh	cijena koštanja za 2009. €€/kWh	razlika %
Kombinat aluminijuma	110 kV	3.6804	3.6804	0
Željezara Nikšić	110 kV	5.6432	5.6432	0
Željeznice CG	110 kV	6.2119	6.2119	0
industrijski potrošači	35 kV	6.289	6.289	0
industrijski potrošači	10 kV	7.4829	7.4829	0
industrijski potrošači I stepen	0.4 kV	15.2164	10.8603	40.11031
industrijski potrošači II stepen	0.4 kV	17.549	10.3777	69.10298
domaćinstva dvotarifni	0.4 kV	8.2301	10.4701	-21.3943
domaćinstva jednotarifni	0.4 kV	9.8794	10.7879	-8.42147
javna rasvjeta dvotarifni	0.4 kV	13.8827	10.3171	34.5601
javna rasvjeta jednotarifni	0.4 kV	13.8827	10.3171	34.5601

Izvor: Regulatorna agencija za energetiku

Na svim naponskim nivoima, osim na naponskom nivou 0,4 kV cijene odgovaraju troškovima. Očigledno je da na naponskom nivou 0,4 kV postoji unakrsno subvencioniranje. Raspon između najniže i najviše cijene kod ovog naponskog nivoa je trenutno 1 : 2,1323. U 2007. godini, kada je Agencija počela da utvrđuje cijene električne energije taj raspon je iznosio 1 : 3,6 i postepeno se smanjuje. Osnovni razlog za ovakvo stanje je taj što se na ovom naponskom nivou nalaze domaćinstva sa unakrsno subvencionisanom cijenom već duži niz godina i nije jednostavno u kratkom vremenskom periodu drastično povećati cijenu električne energije. Drugi bitni razlog je što su troškovi poslovanja EPCG još uvijek visoki, a njihovim smanjenjem će se stvoriti prostor za smanjivanje cijena industrijskim potrošačima na 0,4 kV. Visoka cijena električne energije iz uvoza takođe dosta doprinosi ovoj situaciji.

Cijene naftnih derivata se određuju petnaestodnevno, prema Uredbi o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata Sl. list RCG, br.52/02, 55/02, 23/03, 32/05 i 35/05 i Sl.list CG, br.73/08). Osnovni elementi ovog obračuna su vrijednost cijena naftnih derivata na svjetskom tržištu (Platt's kotacije), kao i valutni odnos €/USD. Kako Crna Gora nema svoje rafinerije ni proizvodnju nafte i njenih derivata, ne postoje troškovi koji bi se reflektovali na maloprodajnu cijenu naftnih derivata.

Privatizacioni proces Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić (prodaja dijela akcija i dokapitalizacija EPCG)

Skupština akcionara Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić je 31.03.2008. godine u skladu sa Zaključcima Vlade CG od 06.03.2008. donijela Odluku o pokretanju postupka parcijalne privatizacije i dokapitalizacije EPCG radi obezbjeđenja uslova za izgradnju novih i revitalizaciju i optimizaciju postojećih elektroenergetskih objekata.

Vlasnička struktura EPCG prije pokretanja postupka je prikazana u sljedećoj tabeli:

Vlasnik	(%)	Br. akcija
Država	70.59	80 393 512
Fondovi:	17.24	19 639 309
EUROFOND	5.49	6 254 672
TREND	3.43	3 911 216
ATLAS MONT	3.41	3 879 618
MONETA	2.85	3 244 319
MIG	2.05	2 329 071
HLT	0.02	20 413
Ostala pravna i fizička lica	12.17	13 855 140
Ukupno:	100.00	113 887 961

Izvor: Centralna Depozitarna Agencija AD Podgorica

U Vladi Crne Gore je formirana Tenderska komisija za realizaciju postupka, a za konsultanta je izabran UniCredit Markets & Investment Banking – Zagrebačka banka. Javni poziv za učešće na tenderu za prodaju dijela postojećih akcija i dokapitalizaciju EPCG objavljen je 2. februara 2009. godine. Ovim pozivom je definisana struktura cjelokupnog procesa na sljedeći način:

Struktura transakcije

Vlada Crne Gore se opredijelila da Prenos ne bude sastavni dio ovog procesa (potrebno je bilo izvršiti izdvajanje Prenosa AD prije završetka tenderskog procesa) i definisala sljedeću strukturu transakcije:

- Strateškom partneru je ponuđena kupovina 11.457.357 postojećih akcija u vlasništvu države Crne Gore i pravo na upis 11.457.357 novoizdatih akcija EPCG u isto vrijeme, koje će zajedno sačinjavati okvirno 18,3% od ukupnog osnovnog kapitala EPCG;
- Strateški partner je bio u obavezi da ponudi otkup manjinskih akcija po cijeni po akciji ostvarenoj na Tenderu;
- Nakon ostvarivanja udjela u vlasništvu kompanije po propisanim uslovima, sa strateškim partnerom će biti potpisan menadžment ugovor kojim će mu biti omogućeno upravljanje Elektroprivredom;
- Nakon isteka petogodišnjeg perioda, u slučaju ispunjavanja unaprijed definisanih repera povećanja efikasnosti i realizacije investicionih planova, strateški partner će imati pravo da od Vlade kupi dodatne akcije i ostvari većinsko vlasništvo u EPCG. Takođe, Vlada može, uz prethodno plaćanje ugovorenog iznosa, otkupiti akcije od izabranog investitora.

Nakon isteka roka za dostavljanje ponuda 17. jula 2009. godine, Tenderska komisija je izvršila vrednovanje pristiglih ponuda i kao najpovoljniju ocijenila ponudu italijanske energetske kompanije A2A S.p.A.

Kompanija A2A S.p.A je takođe otkupila akcije privatizacionih fondova i veći dio akcija ostalih manjinskih akcionara. U skladu sa odredbama Ugovora o prodaji dijela akcija i dokapitalizaciji Elektroprivrede Crne Gore, potpisanim 3. septembra 2009. godine između Vlade Crne Gore i italijanske kompanije A2A S.p.A, 30.09.2009. godine uspješno je izvršeno zatvaranje transakcije, nakon čega je kompanija A2A registrovana kao vlasnik 43,7073 % akcija Elektroprivrede Crne Gore.

Organizacija prikupljanja statističkih podataka

Organizacija prikupljanja statističkih podataka za energetske (pod)sektore nije na zadovoljavajućem nivou, zbog toga što statistika Crne Gore trenutno radi samo godišnja istraživanja energenata. Da bi se na pravi način odgovorilo ovim zahtjevima, statističkim planom i programom predviđeno je uvođenje kratkoročnih statistika energetike (pogledati podgrupu C18, tema 3.03 Energy), koje će obezbijediti potpuno usklađivanje sa zahtjevima EU u pogledu energetske (pod) sektora.

3 Molimo dajte informacije o vašim strateškim dokumentima (energetska politika, štednja energije ili politike podsektora) i zakonskim propisima u oblasti energetike. Ukoliko je moguće, trebalo bi dostaviti strateška dokumenta i zakonske propise koji se tiču vladine politike u sektoru energetike (na jednom od službenih jezika EU). Cijenili bismo ako dostavite i kratak rezime izvještaja i zakonskih akata. I za izvještaje i za zakonske akte, vaša zemlja je pozvana da naznači koji izvještaj/zakonski akt odgovara kojoj EU strategiji ili EU zakonskom aktu (molimo dajte ove informacije za sva pitanja koja su vezana za energiju). Koja je generalna ocjena njihove (ne)kompatibilnosti sa energetske strategijama i propisima EU?

Zakonom o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03) (Aneks 59) definisano je da Vlada Republike Crne Gore utvrđuje i sprovodi nacionalnu energetske politiku i nacionalnu energetske strategiju.

U februaru 2005. godine Vlada RCG je usvojila Energetske politiku Republike Crne Gore (Aneks 97), koja ima za cilj da ukaže energetske subjektima na njihovu ulogu u reformi energetske sektora i podstakne domaće i strane investitore na ulaganja u nove energetske objekte. Glavni ciljevi definisani u Energetskoj politici Republike Crne Gore su:

- 1) Sigurno, kvalitetno, pouzdano i raznovrsno snabdijevanje energijom u cilju uravnotežavanja isporuka sa zahtjevima po svim oblicima energije,
- 2) Održavanje, revitalizacija i modernizacija postojeće i izgradnja nove pouzdane infrastrukture za potrebe proizvodnje i korišćenja energije,
- 3) Smanjenje uvozne energetske zavisnosti, prvenstveno stvaranjem stabilnih uslova za ulaganja u istraživanje i gradnju novih energetske izvora (naročito na istraženim objektima neiskorišćenog hidropotencijala) i ulaganja u ostalu energetske infrastrukturu,
- 4) Stvaranje odgovarajućeg zakonodavnog, institucionalnog, finansijskog i regulatornog okvira za ohrabrivanje učešća privatnog sektora i ulaganja u sve aspekte energetske infrastrukture,
- 5) Stvaranje uslova za veće korišćenje obnovljivih izvora energije, kombinovane proizvodnje električne i toplotne energije (CHP) i korišćenje fosilnih goriva sa čistim tehnologijama,
- 6) Uspostavljanje konkurentnog tržišta za obezbjeđivanje energije u oblastima u kojima za to postoji mogućnost (proizvodnja i snabdijevanje) u skladu sa konceptom regionalnog tržišta energije, uz regulisanje monopolističkih mrežnih aktivnosti,
- 7) Obezbeđenje institucionalnih i finansijske podsticaja za unapređenje energetske efikasnosti i smanjenje energetske intenziteta u svim sektorima, od proizvodnje do potrošnje energije,
- 8) Održiva proizvodnja i korišćenje energije u odnosu na zaštitu životne sredine i međunarodna saradnja u ovoj oblasti, naročito oko smanjenja emisije gasova staklene bašte (GHG),
- 9) Podrška istraživanjima, razvoju i promociji novih, čistih i efikasne energetske tehnologija i vođenju energetske politike na stručnim i naučnim osnovama.

Ciljevima Energetske politike definisani su pravci razvoja energetske sektora u pogledu: sigurnog i pouzdanog snabdijevanja energijom, zaštite životne sredine, vlasništva, tržišnog poslovanja,

investicija, energetske efikasnosti, novih obnovljivih izvora, povezivanja sa regionom i šire, kao i mjera socijalne zaštite. Ostvarenjem ovih ciljeva obezbjeđuje se sigurno, kvalitetno, pouzdano i raznovrsno snabdijevanje energijom, kao i stvaranje otvorenog tržišta energije i uključivanje u regionalna i svjetska tržišta.

Osnovni instrumenti za postizanje ciljeva Energetske politike svrstani su u 4 grupe:

- 1) sistemski,
- 2) zakonodavni,
- 3) institucionalni i organizacioni i
- 4) ekonomsko-socijalni.

Instrumentima su opisane osnovne aktivnosti koje treba preduzeti za stvaranje ambijenta u kojem se mogu realizovati postavljeni ciljevi i sprovoditi utvrđena Energetska politika.

Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71), bazirana na usvojenoj Energetskoj politici RCG, postojećim međunarodnim obavezama Crne Gore i smjernicama energetske politike EU, usvojena je od strane Vlade CG u decembru 2007. godine. Strategija je dokument kojim je definisan upravljački mehanizam tj. putevi, potrebne mjere i dinamika, koji će u domenu energetike obezbijediti ispunjenje ključnih ciljeva održivog razvoja, definisanih u Energetskoj politici RCG. Strategijom su, polazeći od postojećih resursa i projektovanih potreba, utvrđene optimalne smjernice energetskog progressa u Crnoj Gori, kako bi se maksimizirali efekti raspoloživih potencijala i stvorile pretpostavke za nesmetan razvoj u svim privrednim sektorima. Strategijom je predviđeno veće i efikasnije iskorišćenje raspoloživih energetske resursa, što treba da doprinese smanjenju uvozne energetske zavisnosti i povećanju sigurnosti snabdijevanja energijom. Ovim dokumentom je predviđena i izrada Akcionog plana za implementaciju Strategije za period od najmanje pet godina.

Energetska politika RCG i Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine su u skladu sa energetske politikom EU. Strategija uvažava sve relevantne dokumente EU i podržava energetske politiku EU, koja se temelji na pet grupa evropske energetske regulative u smislu određivanja razvoja u budućnosti: (i) sigurnost snabdijevanja energijom, (ii) zajedničko tržište za električnu energiju i prirodni gas, (iii) efikasna potrošnja i proizvodnja energije, (iv) upotreba obnovljivih izvora energije i (v) nuklearna energija. U Strategiji je istaknuto da je Crna Gora saglasna sa prihvaćenim predlogom Evropske komisije iz 2007. godine da se u državama članicama EU do 2020. godine ispune sljedeći ciljevi:

- Smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte za 20%,
- Povećanje energetske efikasnosti i smanjenje potrošnje energije za bar 20%,
- Povećanje udjela obnovljivih izvora energije na 20% ukupne potrošnje primarne energije,
- Povećanje udjela biogoriva na bar 10%.

Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. (Aneks 100) godina usvojen je od strane Vlade CG u oktobru 2008. godine. Akcioni plan sadrži 35 programa i projekata, koji su grupisani u 8 većih grupa, zvanih „Ključni sadržaji“. Obrađeni programi i projekti su u skladu sa usvojenom Energetskom politikom i Strategijom razvoja energetike Crne Gore i odgovaraju ključnim ciljevima i mjerama Energetske politike Evropske unije. Akcioni plan sadrži konkretne aktivnosti za realizaciju Strategije za period 2008-2012. godina, uključujući opis relevantnih programa i projekata, raspodjelu zadataka između lokalnih institucija, troškove, dinamiku i način finansiranja aktivnosti, kao i način omogućavanja uvida u proces realizacije ciljeva Strategije.

Prema Zakonu o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03), Vlada preko ministarstva nadležnog za poslove energetike realizuje politiku za energetske efikasnost i očuvanje energetske resursa. Shodno tome, Vlada RCG je u oktobru 2005. godine usvojila *Strategiju energetske efikasnosti RCG* (Aneks 72) U skladu sa Strategijom usvajani su i realizovani godišnji akcioni planovi za implementaciju Strategije energetske efikasnosti (Aneks 99 i to za 2006. i 2007. godinu. *Akcioni plan za implementaciju Strategije energetske efikasnosti za period 2008-2012. godina* Vlada CG je

usvojila u maju 2008. godine. Ministarstvo nadležno za poslove energetike priprema svake godine izvještaje o realizaciji ovih akcionih planova, koje razmatra i usvaja Vlada CG. Zakonom o energetici je utvrđena i obaveza Vlade RCG da razvija i promoviše podsticaje za efikasno korišćenje energije i obnovljivih energetske izvora, kao i da promoviše veću upotrebu obnovljivih energetske izvora u proizvodnji na unutrašnjem tržištu. U cilju stvaranja uslova za veće korišćenje hidroenergetskog potencijala malih vodotoka, u aprilu 2006. godine Vlada CG je usvojila *Strategiju razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori (Aneks 70) i Akcioni plan za njenu implementaciju*. Osnovni cilj ove Strategije je stvaranje povoljnih uslova za plansko i organizovano, racionalno i rentabilno korišćenje hidropotencijala malih vodotoka preko malih hidroelektrana (mHE), kao i njihovo višenamjensko korišćenje, radi ukupnog bržeg razvoja Crne Gore. Prema Zakonu o energetici, Vlada CG utvrđuje i sprovodi *dugoročni i godišnji energetske bilans* i politiku za njihovu realizaciju. Energetskim bilansom se utvrđuje ukupna potreba za energijom, vrste i izvori energije, kao i načini i mjere za zadovoljavanje tih potreba. Ministarstvo nadležno za poslove energetike priprema i predlaže dugoročni i godišnji energetske bilans i dostavlja Vladi na usvajanje. Energetski subjekti pripremaju i dostavljaju Ministarstvu odgovarajuće energetske bilanse, najkasnije do 15. novembra tekuće godine za narednu godinu. Godišnji energetske bilans donosi Vlada, najkasnije do 1. decembra tekuće godine za narednu godinu. Skupština Republike Crne Gore je u junu 2003. godine usvojila *Zakon o energetici* (Sl. list RCG, br. 39/03). Time je stvorena osnova za reformu energetskog sektora Crne Gore u skladu sa zakonodavstvom Evropske unije. Zakon o energetici je osnovni propis kojim se uređuju glavna načela za implementaciju energetske politike i strategije, nadležnosti Vlade u sektoru energetike, zatim osnivanje, uloga i odgovornost regulatornog tijela. Djelatnosti koje uređuje ovaj zakon su: proizvodnja, prenos, distribucija i snabdijevanje električnom energijom, organizacija i funkcionisanje tržišta električne energije, proizvodnja i tržište uglja za potrebe proizvodnje električne energije i transport, distribucija, skladištenje, trgovina na malo i veliko i snabdijevanje naftnim proizvodima i gasom. Jedan od osnovnih ciljeva Zakona o energetici je da obezbijedi sigurnu, bezbjednu, pouzdanu količinu i kvalitetno snabdijevanje energijom po realnim cijenama, uzimajući u obzir, između ostalog, i zaštitu tarifnih kupaca. Takođe je propisano da je regulisanje energetskog sektora objektivno, transparentno i nediskriminatorno i u skladu sa važećim međunarodnim standardima, uključujući Evropsku energetske povelju i odredbe Evropske unije iz oblasti energetike.

Ovim zakonom, koji je usklađen sa Direktivom 2003/54/EC, postojeći pravni okvir izmijenjen je na sljedeći način:

- a) utvrđivanje cijena (tarifa) električne energije postaje funkcija Regulatorne agencije za energetiku (Agencije); cijenu ne kontroliše Vlada; ovim se osigurava da su cijene određene na osnovu objektivnih i transparentnih kriterijuma uključujući realne troškove proizvodnje;
- b) uvažene su direktive Evropske unije za električnu energiju, na osnovu kojih se od zemalja članica zahtijeva da omoguće otvoren pristup tržištima, dugoročno strateško planiranje, razdvajanje integrisanog elektroenergetskog subjekta u funkcije proizvodnje, prenosa i distribucije i utvrđuju zajednička pravila za energetske sektor;
- c) posebno su promovisani alternativni energetske izvori, očuvanje energije i principi efikasnosti;
- d) osnovan je okvir tržišta električne energije;
- e) snabdijevanje energijom obezbjeđuje se na konkurentskoj osnovi, pri čemu Agencija određuje da li postoji konkurentno tržište;
- f) obezbjeđuje se nesmetan pristup trećim licima mreži za sve korisnike;
- g) formiran je pravni i regulatorni okvir za privlačenje privatnih investicija;
- h) zahtijeva se funkcionalno (i dopušta pravno) razdvajanje odvojenih djelatnosti u energetskom sektoru u sklopu postojećeg vertikalno integrisanog preduzeća i omogućava privatizacija energetske subjekata koji su u državnom vlasništvu;
- i) jednako se primjenjuje na sve pružaoce usluga, kako na one koji su u državnom vlasništvu, tako i na one koji su u privatnom vlasništvu.

U skladu sa Zakonom o energetici osnovana je *Regulatorna agencija za energetiku* u januaru 2004. godine kao samostalna, funkcionalno nezavisna i neprofitna organizacija. Agencija reguliše energetske sektor Crne Gore, doprinoseći razvoju sektora i liberalizaciji tržišta energije. Ciljevi i poslovi Agencije detaljno su opisani u odgovoru na prethodno pitanje tj. pitanje br.2.

Zakon o ratifikaciji Sporazuma između Evropske zajednice i Republike Crne Gore o formiranju Energetske zajednice (Sl. list RCG, br. 66/06) (Aneks 64) usvojen je od strane Skupštine Republike Crne Gore u oktobru 2006. godine. Potpisivanjem zajedničkog sporazuma o energetici, EU i devet njenih partnera iz Jugoistočne Evrope su stvorile pravni okvir za integrisano energetske tržište, na kojem će se obezbijediti sigurnost u snabdijevanju, primjenjivati evropski propisi i biti pojačane investicione garancije i čvrsta regulatorna kontrola energetskeg sektora.

Glavni ciljevi formiranja Energetske zajednice su:

- stvaranje stabilnog regulatornog i tržišnog okvira sposobnog da privuče investiranje u gasnu mrežu, proizvodnju električne energije, prenosnu i distributivnu mrežu, kako bi sve ugovorne članice imale pristup stabilnoj i neprekidnoj isporuci energije koja je suštinska za ekonomski razvoj i socijalnu stabilnost;
- stvaranje jedinstvenog regulatornog prostora za trgovinu mrežnom energijom koji bi odgovarao geografskom prostoru datih tržišta ovih proizvoda;
- povećanje sigurnosti snabdijevanja jedinstvenog regulatornog prostora obezbjeđenjem stabilnog ambijenta za investicije u kojem se mogu razvijati veze sa kaspijskim, sjevernoafričkim i bliskoistočnim rezervama gasa, zatim eksploatisati domaći izvori energije, poput prirodnog gasa, nafte i hidroenergije;
- poboljšanje situacije u pogledu životne sredine u vezi sa mrežnom energijom i uz to vezanu energetske efikasnost, zatim povećanje korišćenja obnovljive energije i utvrđivanje uslova za trgovinu energijom u okviru jednog jedinstvenog regulatornog prostora;
- razvijanje tržišne konkurencije mrežne energije na širem geografskom nivou i korišćenje ekonomije obima.

Ključne obaveze za Crnu Goru, proistekle iz Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Aneks 75), su:

(i) implementacija *Acquis Communautaire* za energetiku, životnu sredinu, konkurenciju i obnovljive izvore energije, (ii) usvajanje razvojnih planova za primjenu „opšteprimjenjivih standarda Evropske zajednice“ u sektorima električne energije i gasa, i (iii) usvajanje izjave o „sigurnosti snabdijevanja“, u kojima je objašnjena raznovrsnost snabdijevanja, tehnološka sigurnost, geografsko porijeklo uvezenog goriva i drugi elementi.

U skladu sa odredbama navedenih zakona usvojen je niz podzakonskih akata:

- Pravilnik o licencama u energetskeg sektoru Crne Gore (Sl. list RCG, br. 50/04, Sl. list CG, br. 54/09); ovim pravilnikom uređuju se uslovi i postupci za podnošenje zahtjeva i izdavanje licenci, izuzeci od licenciranja, sadržaj i izgled licencnog dokumenta, postupak izmjena licenci, obaveze u sprovođenju i kontrola sprovođenja licenci za obavljanje djelatnosti u energetskeg sektoru Crne Gore, i to za:
- proizvodnju, prenos, operatora prenosne mreže, distribuciju i operatora distributivne mreže, operatora tržišta, snabdijevanje i trgovinu električnom energijom;
- komercijalni transport, skladištenje i distribuciju, kao i prodaju i snabdijevanje naftnim proizvodima i gasom.
- Pravila za razdvajanje integrisanog elektroenergetskog subjekta Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (usvojena 13. decembra 2004. godine od strane Odbora Regulatorne agencije za energetiku); ovim pravilima se uređuje funkcionalno razdvajanje integrisanog elektroenergetskog subjekta EPCG sa ciljem da se utvrde osnovni principi za uspostavljanje organizacione strukture funkcionalno razdvojene EPCG; pravilima je utvrđeno da će se pravno razdvajanje EPCG izvršiti u skladu sa važećim zakonima.

- Pravilnik o postupku izdavanja odobrenja za prodaju, otuđenje ili ustupanje operativne kontrole nad imovinom imalaca licenci za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti (Sl. list RCG, br. 80/04); ovim pravilnikom Regulatorna agencija za energetiku uređuje postupak davanja prethodnog odobrenja za prodaju, otuđenje ili ustupanje operativne kontrole i odobrenja za prodaju, otuđenje ili ustupanje operativne kontrole nad bilo kojim dijelom imovine imalaca licenci za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti čija je bruto knjigovodstvena vrijednost veća od 100.000 €.

- Pravila o metodologiji određivanja iznosa naknada za licence (usvojena 13. januara 2005. godine od strane Odbora Regulatorne agencije za energetiku); ovim pravilima se utvrđuje metodologija za određivanje iznosa naknada za licence koje subjekti koji obavljaju energetske djelatnosti plaćaju Agenciji za obradu zahtjeva za izdavanje licence i na ime godišnje naknade za licencu.

- Pravilnik o tarifama za električnu energiju (Sl. list RCG, br. 47/05, 50/05, 42/07 i Sl. list CG, br. 06/07, 54/09); ovim pravilnikom uređuje se način utvrđivanja naknada elektroenergetskim subjektima za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti i način utvrđivanja tarifa za kupoprodaju električne energije koja se isporučuje, kao i usluga koje u vezi sa tom isporukom potrošačima/kupcima obezbjeđuju elektroenergetski subjekti u skladu sa Zakonom o energetici, a naročito:

a) struktura naknada po djelatnostima uključujući utvrđivanje jediničnih cijena za električnu energiju i usluge;

b) metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda elektroenergetskog subjekta na osnovu odobrenih opravdanih troškova poslovanja, troška amortizacije i odobrenog povrata na investicije, kao i metodologija za transponovanje dozvoljenog prihoda u naknade i tarife;

c) kategorizacija potrošnje prema naponskom nivou priključenja kupaca na mrežu, uključujući podjelu kupaca koji su priključeni na niskonaponsku mrežu i uslovi i postupak za promjenu kategorije;

d) utvrđivanje tarifnih elemenata i tarifnih stavova prema mjestu isporuke i mjestu mjerenja, kategoriji potrošača, danu u sedmici i dobu dana na osnovu kojih se vrši obračun isporučene električne energije i pruženih usluga potrošačima;

e) postupak odobravanja i izmjene naknada izmjenom dozvoljenog regulatornog prihoda i tarifa;

f) način minimalizovanja ili potpunog ukidanja unakrsnog subvencioniranja između grupa tarifnih kupaca;

g) javnost postupka.

- Pravila o načinu utvrđivanja cijene uglja za proizvodnju električne energije (usvojena 21.10.2005. godine od strane Odbora Regulatorne agencije za energetiku); ovim pravilima uređuje se način utvrđivanja cijene uglja za proizvodnju električne energije, metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda proizvođaču uglja (AD Rudnik uglja Pljevlja) na osnovu odobrenih opravdanih troškova poslovanja, troška amortizacije i odobrenog povrata na investicije, kao i postupak utvrđivanja cijene.

- Pravila o postupku obavješćavanja tarifnih kupaca u slučaju zastoja u isporuci uglja (usvojena 25.09.2006. godine od strane Odbora Regulatorne agencije za energetiku); ovim pravilima propisuje se postupak obavješćavanja proizvođača električne energije i tarifnih kupaca u slučaju planiranih ili neplaniranih zastoja u isporuci uglja proizvođaču električne energije ili smanjenja količina utvrđenih ugovorom za isporuku uglja.

- Pravilnik o postupku i kriterijumima za izdavanje ovlašćenja u elektroenergetskom sektoru Crne Gore (Sl. list RCG, br. 46/07); ovim pravilnikom propisuju se bliži kriterijumi za izdavanje ovlašćenja za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta, rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta kojom se isti znatno poboljšavaju, novo povezivanje sa drugim sistemima i izgradnju direktnog voda.

- Pravila o metodologiji određivanja iznosa naknada za licence (usvojena 26.09.2007. godine od strane Odbora Regulatorne agencije za energetiku); ovim pravilima se utvrđuje metodologija za određivanje iznosa naknada za licence koje subjekti koji obavljaju energetske djelatnosti plaćaju Agenciji za obradu zahtjeva za izdavanje licence i na ime godišnje naknade za licencu.

- Pravila o pristupu treće strane prenosnoj i distributivnoj mreži (Sl. list CG, br. 13/07); ovim pravilima uređuje se pristup treće strane prenosnoj i/ili distributivnoj mreži; pod pristupom mreži podrazumijeva se pravo treće strane - učesnika na tržištu da pod jednakim, pravednim i unaprijed poznatim uslovima mogu sa operatorom prenosne mreže, odnosno operatorom distributivne mreže, zaključiti ugovor o pristupu mreži radi obavljanja svojih licenciranih djelatnosti.

- Pravilnik o prelasku brojila električne energije potrošača u vlasništvo Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić (Sl. list CG, br. 17/07); ovim pravilnikom propisuju se postupak i uslovi prelaska ranije ugrađenih brojila električne energije koja su vlasništvo potrošača u vlasništvo Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić u kojoj djelatnost operatora distribucije obavlja Funkcionalna cjelina Distribucija - EPCG FC Distribucija).

- Pravilnik o nadzoru nad radom i poslovanjem energetske subjekata (Sl. list CG, br. 06/08); ovim pravilnikom uređuje se način i postupak vršenja nadzora nad radom i poslovanjem energetske subjekata od strane Regulatorne agencije za energetiku, predmet kontrole, obaveze i ovlašćenja Agencije prilikom vršenja kontrole, kao i obaveze i prava kontrolisanih subjekata u postupku vršenja kontrole.

- Pravila za osnivanje i rad tržišta električne energije (Sl. list CG, br. 01/09 i 54/09); pravilima za osnivanje i rad tržišta električne energije definiše se pravni okvir, ciljevi i uslovi za osnivanje tržišta električne energije, osnovni principi snabdijevanja kvalifikovanih kupaca i način promjene njihovih snabdjevača, kao i rada javnog snabdjevača, te osnovna načela i principi za razvoj konkurencije i suzbijanje antikonkurentnog ponašanja i zloupotrebe monopolskog položaja na tržištu.

- Privremeni distributivni kodeks (Sl. list RCG, br. 13/05); Distributivnim kodeksom se utvrđuju:

a) tehnička pravila za minimum tehničko-planskih i radnih zahtjeva za povezivanje korisnika na distributivnu mrežu i interkonekciju sa ostalim mrežama;

b) zadaci svih operatora distribucije kao imalaca licenci za distribuciju električne energije i operatora distributivne mreže na pružanju podataka i informacija operatoru prenosa koji su mu potrebni za obavljanje rada i poslovanja;

c) uspostavljanje procedura koje odobrava Regulatorna agencija za energetiku, koje se odnose na funkcionisanje distributivne mreže u vanrednim i hitnim situacijama;

d) obezbjeđivanje programa i procedura za vršenje usluga kupcima po ugovoru i tarifnim kupcima.

Distributivni kodeks obavezuje sve operatore distribucije i korisnike distributivnog sistema.

- Privremeni kodeks mreže (Sl. list RCG, br. 13/05); Kodeks mreže utvrđuje tehnička pravila za minimum tehničko-planskih i radnih zahtjeva za povezivanje na mrežu i interkonekciju sa ostalim mrežama. Ispunjavanje ovih uslova osigurava nesmetan rad prenosnog sistema; zahtjevi moraju biti pravični, nediskriminatorni i nepristrasni.

Kodeks mreže, takođe, utvrđuje kriterijume koji se odnose na dispečing, zasnovane na:

- ekonomskom prvenstvu, bez obzira na snabdijevanje električnom energijom baziranom na ugovornim obavezama;

- tehničkim ograničenjima na mreži;

- uravnoteženju opterećenja;

- politici Vlade RCG koja se odnosi na sigurnost snabdijevanja;

- davanju prioriteta korišćenju domaćih izvora primarne energije koji ne prelaze, u bilo kojoj kalendarskoj godini, 15% ukupne primarne energije neophodne za proizvodnju električne energije koja se troši u Crnoj Gori i

- davanju prioriteta proizvođačima koji koriste obnovljive energetske izvore, toplotu ili energiju otpada ili kombinovanu toplotnu energiju.

Ova pravila predstavljaju osnovu Kodeksa mreže i obuhvataju operativne procedure i principe koji definišu odnose OPM-a sa Prenosom i korisnicima prenosnog sistema Crne Gore. Kodeks mreže,

takođe, definiše svakodnevne procedure za planiranje i upravljanje u normalnim i vanrednim okolnostima.

- Pravila o snabdijevanju električnom energijom (Sl. list RCG, br. 13/05 i Sl. list CG, br. 54/09); ovim pravilima uređuje se snabdijevanje tarifnih kupaca električnom energijom proizvedenom u Crnoj Gori ili nabavljenom iz uvoza, a naročito:

- uslovi za snabdijevanje tarifnih kupaca električnom energijom;
- ugovori;
- obračun i način plaćanja isporučene električne energije;
- nabavka i uvoz električne energije;
- obustava snabdijevanja električnom energijom;
- postupak u vezi neovlašćene potrošnje energije.

- Uredba o načinu i uslovima dodjele koncesija za istraživanje vodotoka i tehno-ekonomsko korišćenje vodnog energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u malim hidroelektranama (Sl. list RCG, br. 70/06); ovom uredbom su definisani uslovi i način dodjele koncesija za istraživanje vodotoka i tehno-ekonomsko korišćenje vodnog energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u malim hidroelektranama.

- Pravilnik o tehničkim uslovima za priključenje malih elektrana na elektrodistributivnu mrežu (Sl. list RCG, br. 25/07); Pravilnikom su propisani tehnički uslovi za priključenje novih malih elektrana snage do 10 MW i malih hidroelektrana kod kojih se rekonstrukcijom utiče na promjenu uslova priključenja i izvođenje priključka.

- Uputstvo o utvrđivanju metodologije obračuna otkupne cijene električne energije iz malih hidroelektrana (Sl. list RCG, br. 46/07); ovim uputstvom je utvrđena metodologija određivanja otkupne cijene električne energije koja se proizvodi u mHE u Crnoj Gori, snage do 10 MW, po kojoj će snabdjevači, imaoici licence, kojima Regulatorna agencija za energetiku izda licencu, kupovati električnu energiju od proizvođača iz mHE, isporučenu na mjestu priključenja mHE na distributivnu mrežu. Na osnovu ovog uputstva Regulatorna agencija za energetiku je u decembru 2007. godine donijela **Odluku o utvrđivanju otkupne cijene električne energije iz malih HE. Tom odlukom je utvrđena otkupna cijena za električnu energiju proizvedenu u mHE, isporučenu na mjestu priključenja mHE na distributivnu mrežu, na 6,8976 c€/kWh. Kao datum početka primjene ove cijene određen je 01.01.2008. godine, a njeno usklađivanje se vrši istovremeno sa promjenom tarifa za električnu energiju u Crnoj Gori.**

- Uredba o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata (Sl. list RCG, br.52/02, 55/02, 23/03, 32/05 i 35/05 i Sl. list CG, br.73/08); Uredbom je definisan način određivanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata.

- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra ugovora o koncesijama (Sl. list CG, br. 47/09); ovim pravilnikom uređuje se bliži sadržaj i način vođenja Registra ugovora o koncesijama.

- Uredba o vjetroelektranama (Sl. list CG, br. 67/09); Uredbom se uređuje postupak mjerenja i istraživanja potencijala vjetra, način i postupak davanja u zakup zemljišta na lokaciji za mjerenje, odnosno lokaciji vjetroelektrane, postupak izgradnje vjetroelektrane i njeno priključenje na elektroenergetski sistem, kao i otkup električne energije.

- Uredba o bližem načinu sprovođenja postupka javnog nadmetanja u otvorenom i dvostepenom postupku davanja koncesije (Sl. list CG, br. 67/09); Uredbom se uređuje bliži način sprovođenja postupka javnog nadmetanja u otvorenom postupku i javnog nadmetanja u dvostepenom postupku davanja koncesije.

U cilju potpunije harmonizacije nacionalnog zakonodavstva u oblasti energetike sa zakonodavstvom Evropske unije, pripremaju se novi zakoni, i to:

- Zakon o energetici i
- Zakon o energetskej efikasnosti.

Njihovo usvajanje se očekuje do kraja 2009. godine.

U Nacrt zakona o energetici uključene su odredbe prethodno pripremljenog Nacrta zakona o gasu i Nacrta zakona o obnovljivim izvorima energije. Osim toga, Nacrt zakona o energetici sadrži i odredbe koje se odnose na sigurnost snabdijevanja električnom energijom i gasom, kogeneraciju, kao i odredbe vezane za obavezu obezbjeđenja 90-dnevnih rezervi naftnih derivata.

Novi Zakon o energetici će biti kompleksniji od postojećeg i regulisaće energetske sektor u cjelini, osim energetske efikasnosti kod potrošnje energije. Ovim zakonom će se urediti: ciljevi energetske politike i način njenog ostvarivanja, nadležnosti u sektoru energetike, uloga i odgovornost regulatornog tijela, način organizovanja i funkcionisanja tržišta energije, uslovi za uredno i kvalitetno snabdijevanje kupaca energijom i uslovi za ostvarivanje bezbjedne, pouzdane i efikasne proizvodnje energije, upravljanje sistemima prenosa, transporta i distribucije energije i način obezbjeđivanja nesmetanog funkcionisanja i razvoja ovih sistema, uslovi i način obavljanja energetskih djelatnosti, uslovi za zaštitu životne sredine u obavljanju energetskih djelatnosti i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona.

Zakonom će se posebno urediti:

- 1) energetske djelatnosti i javne usluge u energetske sektoru, kao i djelatnosti od javnog interesa;
- 2) organizacija i funkcionisanje tržišta električne energije;
- 3) prelaz sa regulisanog određivanja cijene uglja za potrebe proizvodnje električne energije na tržišno određivanje;
- 4) distribucija, skladištenje, trgovina na veliko i malo i snabdijevanje naftnim derivatima, rezerve i transport nafte i naftnih derivata u dijelu u kojem nije uređen drugim propisima;
- 5) izuzeci od primjene propisa, uslova i rokova za korišćenje sistema, za novu infrastrukturu za prenos električne energije ili gasa, skladištenje gasa ili tečnog prirodnog gasa;
- 6) energetske razvoj, korišćenje obnovljivih izvora energije i kogeneracije, podsticaji za korišćenje obnovljivih izvora energije i kogeneracije u izgradnji i funkcionisanju;
- 7) politika, standardi i pravila za organizovanje i regulisanje tržišta električne energije i gasa uključujući prava i obaveze učesnika tržišta;
- 8) energetska efikasnost u sektoru proizvodnje, prenosa i distribucije energije.

U ovaj zakon će biti transponovane direktive EU koje regulišu tržište električne energije i gasa (2003/54/EC i 2003/55/EC), upotrebu obnovljivih izvora (2001/77/EC i 2009/28/EC) i kogeneracije (2004/8/EC) u proizvodnji električne energije, sigurnost snabdijevanja električnom energijom (2005/89/EC) i gasom (2004/67/EC) i rezerve goriva (2006/67/EC).

Zakonom o energetske efikasnosti uspostaviće se osnovni pravni okvir za razvijanje sistema energetske efikasnosti, što znači za racionalno korišćenje i uštedu energije gdje god je to moguće i to kroz precizno utvrđivanje dokumenata i mjera energetske efikasnosti, nadležnosti, prava i obaveze energetskih subjekata, kao i svih ostalih u ovoj oblasti. Zakonom će se urediti odnosi u području efikasnog korišćenja energije u sektorima finalne potrošnje, obaveze za donošenje programa i planova za poboljšanje energetske efikasnosti na nacionalnom i lokalnom nivou i na nivou energetskih subjekata i potrošača, njihovo sprovođenje, javna ovlaštenja i odgovornosti za utvrđivanje i sprovođenje politike energetske efikasnosti, kao i sve ostale mjere energetske efikasnosti i obveznici njihovog sprovođenja. Zakon se ne odnosi na energetske efikasnost u postrojenjima za proizvodnju i transformaciju, prenos i distribuciju energije. Energetska efikasnost u ovim postrojenjima uređuje se Zakonom o energetici.

Tekst Zakona o energetske efikasnosti je usaglašen sa evropskim propisima, kako slijedi:

- Efikasnost finalne potrošnje energije i energetske usluge - Direktiva 2006/32/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 5. aprila 2006. godine o energetske efikasnosti i energetskim uslugama koja, između ostalog, govori i o formiranju posebnih nacionalnih tijela za energetske efikasnost;
- Energetska efikasnost u zgradarstvu - Direktiva 2002/91/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. decembra 2002. godine o energetskim svojstvima zgrada;

- Eko-dizajn proizvoda - Direktiva 2005/32/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 6. jula 2005. godine o uspostavljanju okvira za definisanje zahtjeva za eko-dizajnom proizvoda koji koriste energiju i koja dopunjuje direktive 92/42/EEC, 96/57/EC i 2000/55/EC;

- Energetsko označavanje uređaja za domaćinstvo - Direktiva 92/75/EEC Savjeta od 22. septembra 1992. godine o označavanju potrošnje energije i drugih resursa uređaja za domaćinstvo. Direktiva 92/75/EEC ima niz implementacionih direktiva od kojih svaka pokriva određenu skupinu uređaja za domaćinstvo:

- Direktiva 2003/66/EC o energetskom označavanju električnih hladnjaka, zamrzivača i njihovih kombinacija i koja dopunjuje direktivu 94/2/EC;
- Direktiva 94/2/EC o energetskom označavanju električnih hladnjaka, zamrzivača i njihovih kombinacija;
- Direktiva 2002/40/EC o energetskom označavanju električnih pećnica;
- Direktiva 2002/31/EC o energetskom označavanju klimatizacionih rashladnih uređaja;
- Direktiva 1999/9/EC o energetskom označavanju mašina za pranje suđa i koja dopunjuje direktivu 97/17/EC;
- Direktiva 97/17/EC o energetskom označavanju mašina za pranje suđa;
- Direktiva 98/11/EC o energetskom označavanju kućnih sijalica;
- Direktiva 96/89/EC o energetskom označavanju mašina za pranje veša i koja dopunjuje direktivu 95/12/EC;
- Direktiva 95/12/EC o energetskom označavanju mašina za pranje veša;
- Direktiva 96/60/EC o energetskom označavanju kombinovanih mašina za pranje i sušenje veša;
- Direktiva 95/13/EC o energetskom označavanju bubnjastih mašina za sušenje.

U izradi su i sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o korišćenju obnovljivih izvora energije, kojim će se propisati tipovi i klasifikacija postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije, kao i uslovi i mogućnosti korišćenja obnovljivih izvora energije. Pravilnikom će se definisati administrativne procedure za izgradnju objekata koji koriste obnovljive izvore uključujući postupke dobijanja dozvole za mjerenje i istraživanje potencijala obnovljivog izvora i energetske dozvole za izgradnju objekta. Ovim propisom će se utvrditi i pitanja davanja koncesija na državnom zemljištu, potrebe ispitivanja potencijala obnovljivih izvora i propisati oblik, sadržaj i način vođenja registra postrojenja, kojeg vodi ministarstvo nadležno za poslove energetike;

- Tarifni sistem za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, kojim će se odrediti pravo povlašćenih proizvođača električne energije na podsticajnu cijenu električne energije, utvrditi tarifne stavke i visina tarifnih stavki za električnu energiju proizvedenu iz postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije, zavisno od vrste izvora, snage i drugih elemenata isporučene električne energije, kao i način i uslovi primjene tih elemenata. Tarifni sistem treba da se zasniva na opravdanim troškovima poslovanja, izgradnje, zamjene, rekonstrukcije i održavanja postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije i na razumnoj stopi povrata na investicije;

- Pravilnik o energetske efikasnosti zgrada, kojim će se propisati dozvoljena specifična potrošnja energije na godišnjem nivou za osnovne vrste objekata, karakteristike omotača zgrade (fasada i krovova) u pogledu toplotne izolacije, potrošnja energije za zagrijavanje tople vode, t.j. definisaće se minimalni zahtjevi po pitanju energetske efikasnosti zgrada;

- Pravilnik o energetskim karakteristikama zgrada, kojim će se propisati metodologija određivanja integralnih energetskih karakteristika zgrada;

- Pravilnik o energetskom sertifikovanju zgrada, kojim će se propisati za koje zgrade je potrebno izdati energetski sertifikat, izuzeća od energetskog sertifikovanja, energetski razredi zgrada, sadržaj i izgled energetskog sertifikata, izdavanje i rok važenja sertifikata, energetsko sertifikovanje

novih zgrada i postojećih zgrada koje se prodaju, iznajmljuju ili daju na "lizing", zgrade javne namjene za koje je obavezno javno izlaganje energetskeg sertifikata, način izlaganja i energetskeg sertifikovanje, obaveze investitora odnosno vlasnika zgrade, postupak energetskeg sertifikovanja i registar izdatih energetskeg sertifikata zgrada;

- Pravilnik o tehničkim zahtjevima za opremu pod pritiskom, koji će biti usaglašen sa Direktivom EU 97/23/EC;
- Pravilnik o jednostavnim posudama pod pritiskom, koji će biti usaglašen sa Direktivom EU 87/404/EC;
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima za stepen korisnosti novih toplovodnih kotlova na tečno i gasovito gorivo, koji će biti usaglašen sa Direktivom EU 92/42/EC;
- Pravilnik za gasne aparate, koji će biti usaglašen sa Direktivom EU 90/396/EC;
- Pravilnik o tehničkim normativima za uređaje i opremu za pogon motornih vozila na prirodni i tečni naftni gas, koji će biti usaglašen sa direktivama EU ECE 110, ECE 150, 2005/55/EC i amandmanima 2005/78/EC, 2006/51/EC i 2008/74/EC.

Planirana je izrada sljedećih podzakonskih akata:

- Pravilnik o razmjeni na mjestu konekcije, kojim će se utvrditi uslovi razmjene električne energije na mjestu konekcije, na osnovu odredbi vezanih za tehničke uslove, standarde za priključak, sistem zaštite, kvalitet energije i druga pitanja od značaja, koje su utvrđene propisom operatora distributivnog sistema.
- Uredba o garancijama porijekla električne energije iz obnovljivih izvora, kojom će se propisati način i uslovi izdavanja garancija porijekla, podaci koje proizvođači moraju dostaviti za izdavanje garancije porijekla i način dostave tih podataka, kao i detaljna specifikacija podataka koje mora sadržavati garancija porijekla.
- Uredba o ostvarivanju prava povlašćenog proizvođača, kojom će se propisati način ostvarivanja prava povlašćenog proizvođača, uslovi za sticanje statusa povlašćenog proizvođača električne energije koji može steći nosilac projekta ili proizvođač koji u pojedinačnom proizvodnom objektu istovremeno proizvodi električnu i toplotnu energiju (kogeneracija) ili koji koristi obnovljive izvore energije, sadržaj i obrazac zahtjeva za sticanje statusa povlašćenog proizvođača i sadržaj rješenja o sticanju statusa povlašćenog proizvođača, kao i karakteristike i način vođenja registra povlašćenih proizvođača.
- Pravilnik o registrovanju stručnjaka za vršenje energetskeg pregleda i sertifikovanje energetske efikasnosti zgrada, kojom će se utvrditi uslovi za davanje ovlašćenja osobama za vršenje energetskeg pregleda i energetskeg sertifikovanje zgrada, procedura za davanje, produžavanje, važenje i izmjene ovlašćenja za vršenje energetskeg pregleda i energetskeg sertifikovanje zgrada, registar osoba ovlašćenih za vršenje energetskeg pregleda i energetskeg sertifikovanje zgrada, kao i program obrazovanja za osobe koje vrše energetskeg preglede i energetskeg sertifikovanje zgrada;
- Pravilnik o vršenju energetskeg pregleda, kojim će se utvrditi uslovi i procedure za vršenje energetskeg pregleda, sistemski pristup i metodologija za analizu i ocjenu energetskeg tokova i povezanih troškova u proizvodnji roba, ponudi usluga, održavanju mikroklimatskih uslova u zgradama, kao i za razvoj mjera za smanjenje energetskeg potrošnje, uz očuvanje kvaliteta konačnog proizvoda/usluge. Energetski pregled smatra se osnovom za utvrđivanje energetskeg karakteristika zgrada. Ovim pravilnikom takođe će se utvrditi obveznici vršenja energetskeg pregleda, periodi u kojima se moraju vršiti redovni energetski preglede, zatim vrste energetskeg pregleda (preliminarni, detaljni, kontrolni) i detaljni sadržaj izvještaja o energetskeg pregledima.

Generalna ocjena je da je postojeće zakonodavstvo u Crnoj Gori u oblasti energetike djelimično usaglašeno sa zakonodavstvom EU, ali da će se donošenjem novih zakona, koji su sada pripremljeni u formi nacrtu, kao i planiranih podzakonskih akata usklađenih sa tim zakonima, postići potpuna usaglašenost istih.

Aneksi:

- Energetska politika Republike Crne Gore

- Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine
- Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. godina
- Strategija energetske efikasnosti RCG
- Akcioni plan za implementaciju Strategije energetske efikasnosti za period 2008-2012. godina
- Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori i Akcioni plan za njenu implementaciju.
- Zakon o energetici (Sl. list RCG br. 39/2003)
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma između Evropske zajednice i Republike Crne Gore o formiranju Energetske zajednice

4 Molimo dajte informaciju i, ukoliko je moguće, tekstove ugovora i konvencija (na jednom od službenih jezika EU) koji su zaključeni sa trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama u oblasti enegretike.

- 1) Sporazum o formiranju Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope (Sl. list RCG, br. 66/06); (Aneks 75)
- 2) Memorandum o razumijevanju između Federalnog ministarstva za transport, inovacije i tehnologiju Republike Austrije i Ministarstva za ekonomski razvoj Crne Gore o tehnološkoj saradnji u sektoru energetike i ekologije (potpisan 07. oktobra 2008. godine); (Aneks 96)
- 3) Statut Međunarodne agencije za obnovljivu energiju (IRENA) (potpisan 26.01.2009. godine); (Aneks 73)
- 4) Memorandum o razumijevanju između Ministarstva ekonomije Crne Gore i Ministarstva za ekonomski razvoj Republike Italije o saradnji u razvoju energetskog sektora (potpisan 16. juna 2009. godine). (Aneks 95)

Aneksi:

- Sporazum o formiranju Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope
- Memorandum o razumijevanju između Federalnog ministarstva za transport, inovacije i tehnologiju Republike Austrije i Ministarstva za ekonomski razvoj Crne Gore o tehnološkoj saradnji u sektoru energetike i ekologije
- Statut Međunarodne agencije za obnovljivu energiju (IRENA)
- Memorandum o razumijevanju između Ministarstva ekonomije Crne Gore i Ministarstva za ekonomski razvoj Republike Italije o saradnji u razvoju energetskog sektor

5 Molimo dajte informacije o fiskalnim mjerama (PDV, akcize, energetski porez na CO₂, ostali porezi/takse) koje se odnose na energente. Da li sistem daje primat domaćim izvorima energije? Kako će dalje usklađivanje poreskih propisa u EU uticati na energetski bilans?

Na naftne derivate plaćaju se sljedeće fiskalne obaveze: carine, akcize, porez na dodatu vrijednost. Obaveza plaćanja carine uvedena je Carinskim zakonom (Sl. list RCG, br.07/02, 38/02, 72/02, 31/03, 29/05, 66/06 i Sl. list CG, br. 21/08), čija su osnovna rješenja u primjeni od 01. aprila 2003. godine. Obaveza plaćanja akciza uređena je Zakonom o akcizama (Sl. list RCG, br.65/01, 12/02, 76/05 i Sl. list CG br. 76/08, 50/09) čija su rješenja u primjeni od 01. aprila 2002. godine. Visina akcizne obaveze određena je u apsolutnom iznosu (fiksno) po litru, odnosno po kilogramu u zavisnosti od vrste naftnih derivata:

15 Energetika

	€/l
za motorni olovni benzin akciza	0.464
za bezolovni benzin akciza	0.459
za kerozin koji se koristi kao motorno gorivo	0.156
za grijanje	0.0897
za dizel gorivo /gasna ulja/ koje se koristi kao motorno gorivo	0.370
gasna ulja kao motorno gorivo za industrijske i komercijalne svrhe	0.169
gasna ulja za grijanje	0.117
ulja za loženje	0.0195
tečni naftni gas kao motorno gorivo	0.1235
tečni naftni gas kao motorno gorivo za industrijske i komercijalne svrhe	0.0585
tečni naftni gas za grijanje	0.026

Izvor: Zakon o akcizama (Sl. list RCG, br.65/01, 12/02, 76/05 i Sl. list CG br. 76/08, 50/09)

Obaveza plaćanja poreza na dodatu vrijednost (17%), za sve energente, uvedena je Zakonom o porezu na dodatu vrijednost (Sl. list RCG, br.65/01, 12/02, 38/02, 72/02, 21/03, 76/05 i Sl. list CG, br. 16/07), čija su osnovna rješenja u primjeni od 1. aprila 2003. godine.

Tabelarni pregled elemenata koji učestvuju u formiranju maloprodajne cijene naftnih derivata

1	Platt's European Marketscan	USD / t
2	Premija	USD / t
X1	<i>Prosjek srednjih cijena naftnih derivata sa premijom (1+2)</i>	USD / t
X2	<i>Prosjek prodajnih deviznih kurseva</i>	EUR / USD
3	Uvozna cijena po toni (X1 x X2)	EUR / t
rd	Gustina konverzije naftnih derivata	kg / l
D	Gustina konverzije tona u litre (rd/1000)	t / l
4	Uvozna cijena po litru (X1 x X2 x D)	EUR / l
5	Carina (2% na 4)	EUR / l
6	Lučka taksa (1,30 USD/t x X2 x D)	EUR / l
8	PDV (17 % na 4+5+6+9+X4)	EUR / l
9	Akciza	EUR / l
X3	<i>Takse, porezi i naknade (5 ÷ 9)</i>	EUR / l
10	Gubici	EUR / l
11	Prekrcaj	EUR / l
12	Kontrola i špedicija	EUR / l
13	Provizija banke (1% na 4)	EUR / l
14	Troškovi distribucije	EUR / l
15	Troškovi maloprodaje	EUR / l
16	Bruto marža	EUR / l
X4	<i>Gubici, troškovi i bruto marža (12 ÷ 16)</i>	EUR / l
17	Maksimalna maloprodajna cijena (4+X3+X4)	EUR / l

Izvor: Ministarstvo ekonomije

Maloprodajna cijena naftnih derivata se definiše "Uredbom o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata" (Sl.list RCG, br.52/02, 55/02, 23/03, 32/05 i 35/05 i Sl.list CG, br.73/08)

Tabelarni pregled vrijednosti akciza za pojedine vrste naftnih derivata

Derivati	Zakonska akciza (€/l)
LRP/super 98	0.464
Eurosuper BMB 95	0.459
Dizel D-2	0.370
Eko dizel	0.370
Lož ulje /za grijanje/	0.117

Izvor: Zakon o akcizama (Sl. list RCG, br.65/01, 12/02, 76/05 i Sl. list CG br. 76/08, 50/09)

Na osnovu Zakona o životnoj sredini (Sl. list RCG, br. 12/96), (Aneks 60) Vlada Crne Gore je 24. aprila 2008. godine usvojila Uredbu o izmjenama i dopunama uredbe o visini naknada, načinu obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine. U skladu sa ovom uredbom u Crnoj Gori je počela naplata Eko naknade 15. juna 2008. godine. Eko naknada predstavlja naknadu koju su dužna da plate sva pravna i fizička lica koja, na teritoriji Crne Gore, koriste drumska motorna vozila i njihova priključna vozila, s tim što domaća pravna i fizička lica plaćaju ovu naknadu prilikom registracije vozila. Strana pravna i fizička lica dužna su da ovu naknadu plate prilikom ulaska na teritoriju Crne Gore. Ova naknada plaća se u tačno određenom iznosu i predstavlja namjenski prihod Budžeta Crne Gore. Visina naknade određena je na osnovu vrste motornog vozila i njegovog priključnog vozila. Prihod ostvaren po ovom osnovu koristi se za realizaciju projekata iz oblasti očuvanja i unapređenja životne sredine. Vinjeta predstavlja pismenu potvrdu o uplati eko naknade, a organ uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine propisuje oblik, sadžaj, kao i način izdavanja i upotrebe oznake o izmirenoj Eko naknadi. Poreskim sistemom u Crnoj Gori ne favorizuju se domaći izvori energije. Usaglašavanje sa poreskim propisima EU neće bitno uticati na energetske bilans u Crnoj Gori.

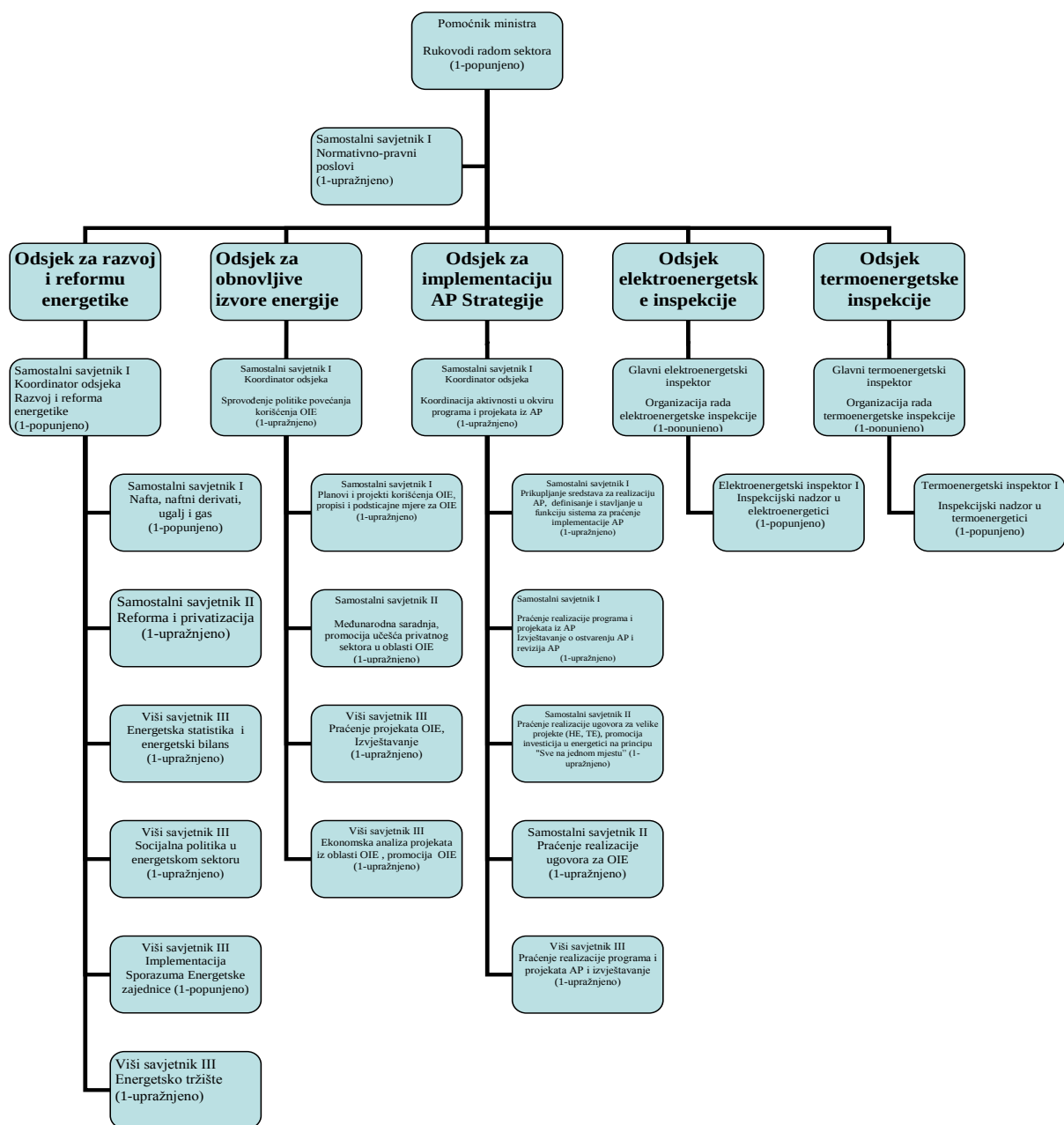
6 Možete li dostaviti organizacionu šemu nadležnih tijela u području energetike (ministarstvo, agencije, regulatorna tijela, itd.) i njihovih ključnih kontakt osoba?

Nadležne institucije u Crnoj Gori koje se bave pitanjima iz oblasti energetike su:

- Ministarstvo ekonomije – Sektor za energetiku i Sektor za energetske efikasnost i
- Regulatorna agencija za energetiku.

Slijede organizacione šeme navedenih institucija:

Organizaciona šema Sektora za energetiku Ministarstva ekonomije

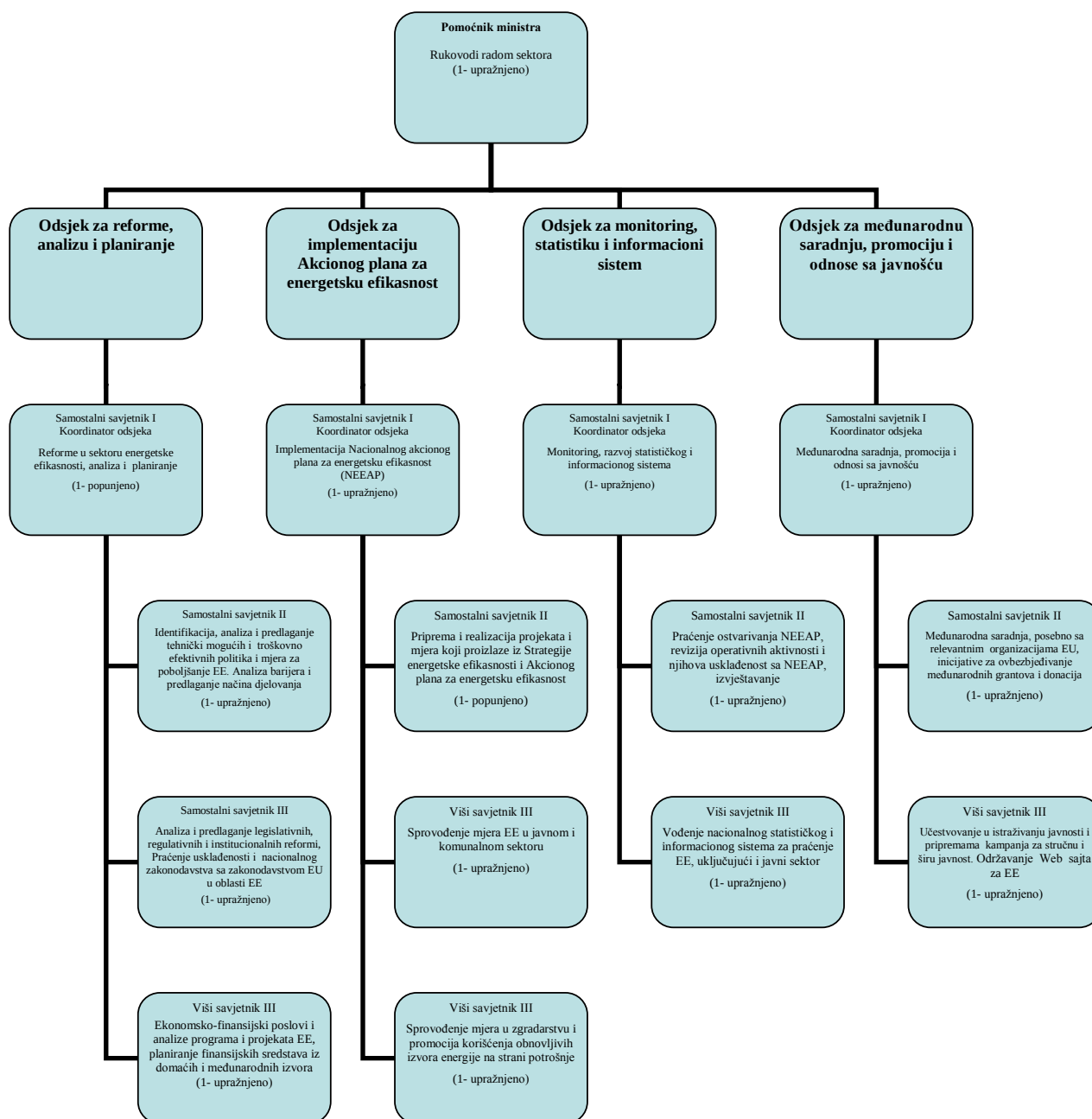

Predviđeno je ukupno 24 radnih mjesta, od kojih je 8 popunjeno a 16 upražnjeno.

Po ugovoru: 4

Pomoćnik ministra za Sektor energetike je Miodrag Čanović.

Organizaciona šema Sektora za energetsку efikasnost Ministarstva ekonomije

Predviđeno je ukupno 14 radnih mjesta, od kojih je 2 popunjeno, a 12 upražnjeno.

Po ugovoru: 1

Pripravnik: 1

Kontakt osobe sektora su: Borko Raičević i Božidar Pavlović

Organizaciona šema Regulatorne agencije za energetiku:

Odbor Agencije ima tri člana:	
Dragan Bojović, dipl.ecc, predsjedavajući Branko Kotri, dipl.el.ing, član Miodrag Đekić, dipl.el.ing, član	
Direktor Agencije,	dr Dragoljub Drašković, dipl.pravnik
Zamjenik direktora,	Momir Škopelja, dipl.el.ing.
Služba za tehničke poslove	Natalija Špadijer, dipl.el.ing.

Služba za ekonomske poslove	Novak Medenica, dipl.ecc
Služba za pravne poslove	Nataša Vojvodić-Perić, dipl.pravnik
Služba za administrativno tehničke poslove	Željka Tomić, dipl.pravnik

7 Kolika su očekivana ulaganja u razne podsektore energetike za period do 2012. godine? Koja se vrsta finansiranja predviđa (iz državnih ili privatnih fondova)?

Vlada Crne Gore je na sjednici 30. oktobra 2008. godine usvojila Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. godine (Aneks 100). U Tabeli 1 su dati podaci o finansiranju predviđenih projekata u sektoru energetike za period od 2008 – 2012. godine. Finansiranje će se vršiti iz privatnih fondova, kao i iz Državnog budžeta, a određene iznose će Država obezbijediti u obliku donacija i kredita.

Tabela 1: Potrebna finansijska sredstva za Programe i Projekte po godinama (EUR)

KLJUČNI SADRŽAJ	PROGRAM/ PROJEKAT	ODGOVORNOST	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	UKUPNO (2008-2012)
KS Povećanje energetske efikasnosti korišćenja obnovljivih izvora energije na strani potrošača	1.1 Program energetske efikasnosti	MER (do formiranja CIEE), CIEE, Tijelo vlade odgovorno za privatizaciju, potrošači, EPCG Proizvodnja, Distribucija	370.00 0	3.465.0 00	4.630.0 00	4.065.0 00	1.270.0 00	13.800.0 00
	1.2 Projekat uvođenja Sistema upravljanja energijom (<i>Energy Management System</i>) u javnom sektoru	MER, CIEE, kompanije i institucije javnog sektora	25.000	55/000	30.000	35.000	20.000	165.000
	1.3 Projekat ušteda energije u javnom sektoru	MER, službe za održavanje vladinih zgrada	25.000	240.00 0	400.00 0	400.00 0	0	1.065.00 0
	1.4 Projekat promovisanja i vršenja energetskih pregleda (<i>Energy Audit</i>)	MER, CIEE, ovlašćene organizacije	275.00 0	125.00 0	115.00 0	0	0	515.000
KS UKUPNO 1:			695.00 0	3.885.0 00	5.175.0 00	4.500.0 00	1.290.0 00	15.545.0 00
KS Povećanje efikasnosti postojećih proizvodnih objekata isporuku energije	2.1 Program razvoja elektroenergetskih mreža	EPCG Prenos i EPCG Distribucija	720.00 0	1.200.0 00	700.00 0	500.00 0	1.000.0 00	4.120.00 0
	2.2 Projekat revitalizacije malih hidroelektrana	EPCG Proizvodnja i novi vlasnik	100.00 0	1.050.0 00	1.550.0 00	1.300.0 00	0	4.000.00 0
	2.3 Projekat revitalizacije HE Piva	EPCG Proizvodnja	8.000.0 00	8.000.0 00	10.000. 000	15.000. 000	14.000. 000	55.000.0 00
	2.4 Projekat revitalizacije HE Perućica – II. faza	EPCG Proizvodnja	6.000.0 00	7.000.0 00	10.000. 000	10.000. 000	10.000. 000	43.000.0 00

15 Energetika

	2.5 Projekat revitalizacije TE Pljevlja I	EPCG Proizvodnja (TE Pljevlja), RUP	34.500.000	27.500.000	29.500.000	14.800.000	16.000.000	122.300.000
	2.6 Projekat obnove i proširenja prenosne elektroenergetske mreže	EPCG Prenos, MER uz podršku EPCG Prenos	10.100.000	18.300.000	22.500.000	14.700.000	12.500.000	78.100.000
	2.7 Projekat obnove i proširenja distributivne elektroenergetske mreže	EPCG Distribucija, MER uz podršku EPCG Distribucija	15.250.000	20.750.000	23.000.000	20.000.000	21.000.000	100.000.000
KS 2: UKUPNO			74.670.000	83.800.000	97.250.000	76.300.000	74.500.000	406.520.000
KS 3: Priprema plana za ublažavanje posledica klimatskih promjena	3.1 Projekat uključenja energetike u ublažavanje globalnih klimatskih promjena u Crnoj Gori	MER, MTZŽS, generatori emisija gasova staklene bašte,UV		110.000	250.000	390.000	250.000	1.000.000
KS 3: UKUPNO				110.000	250.000	390.000	250.000	1.000.000
KS 4: Razvoj institucionalnog okvira i učešće javnosti u razvoju konkurentnog i tržišno orjentisanog sektora energetike	4.1 Program za restrukturiranje sektora energetike – otvaranje tržišta i socijalna politika	EPCGPrenos, Distribucija, Snabdijevanje, REGAGEN, MZRSS, MER	1.300.000	2.800.000	2.600.000	2.100.000	2.000.000	10.800.000
	4.2 Program odnosa sa javnošću za sektor energetike	MER, MONSTAT, MER uz podršku EPCG (sve d.o.o. po potrebi), CANU, UN CG, EPCG i drugi	370.000	820.000	770.000	770.000	770.000	3.500.000
	4.3 Program edukacije i obuke u energetici i ekologiji	MON, UN CG, na osnovu konsultacija sa MER i MTZŽS	200.000	200.000	300.000	300.000	200.000	1.200.000
	4.4 Projekat restrukturiranja i dokapitalizacije EPCG AD	EPCG Prenos, Proizvodnja, Distribucija, Snabdijevanje i Elektrogradnja	550.000	1.000.000				1.550.000
KS 4: UKUPNO			2.420.000	4.820.000	3.670.000	3.170.000	2.970.000	17.050.000
KS 5: Izgradnja eksploatacija obnovljivih izvora energije	5.1 Program razvoja obnovljivih izvora energije (bez hidro potencijala)	MER, MPŠV, CIEE, UŠ, privatni investitori	120.000	310.000	380.000	250.000	140.000	1.200.000
	5.2 Program korišćenja hidro potencijalai	MER, MPŠV,UV	270.000	1.550.000	2.130.000	1.950.000	600.000	6.500.000
	5.3 Projekat izgradnje malih hidroelektrana	MER, MPŠV, UV, HMZ, privatni investitori	130.000	270.000	6.600.000	11.000.000	12.000.000	30.000.000
	5.4 Projekat korišćenja vjetra za proizvodnju električne energije (Rumija)	MER, privatni investitor	450.000	450.000	3.100.000	3.000.000	3.000.000	10.000.000
	5.5 Projekat korišćenja biomase	MER, UŠ, Investitori		100.000	80.000	1.320.000	2.000.000	3.500.000

15 Energetika

	za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije			0		00	00	0
	5.6 Projekat korišćenja komunalnog otpada za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije	MER, Opština Podgorica, Javno preduzeće		30.000	90.000	80.000	380.000	580.000
	5.7 Projekat izgradnje HE Komarnica	MER, MPŠV, UV, Koncesionar	3.200.000	3.100.000	10.500.000	20.000.000	20.000.000	56.800.000
	5.8 Projekat izgradnje HE na Morači	MER, MPŠV, UV, Koncesionar	1.500.000	3.550.000	1.950.000	61.000.000	70.000.000	138.000.000
KS 5: UKUPNO			5.670.000	9.360.000	24.830.000	98.600.000	108.120.000	246.580.000
KS 6: Povećanje proizvodnje čistije energije iz fosilnih goriva	6.1 Projekat TE Pljevlja II sa toplifikacijom grada Pljevlja	MER, EPCG Proizvodnja, RUP, Opština Pljevlja, Koncesionar	11.500.000	23.460.000	65.000.000	68.500.000	49.000.000	217.460.000
	6.2 Projekat TPG terminal u blizini grada Bara	MER, Koncesionar, EPCG Prenos	1.000.000	5.000.000	3.000.000	46.000.000	302.000.000	357.000.000
	6.3 Projekat gasifikacije grada Podgorica sa distributivnom gasnom mrežom	MER, REGAGEN, Opština Podgorica, Koncesionar	420.000	500.000	3.020.000	3.000.000	1.000.000	7.940.000
KS 6: UKUPNO			12.920.000	28.960.000	71.020.000	117.500.000	352.000.000	582.400.000
KS 7: Sačinjavanje osnove za dugoročan razvoj energetike Crne Gore	7.1 Program istraživanja nafte i gasa na kopnu	MER, Koncesionar	350.000	740.000	200.000	1.920.000	1.800.000	5.010.000
	7.2 Program međunarodnog dogovora o korišćenju hidroenergetskog potencijala	MER, MPŠV, UV, Vlada	18.000	365.000	50.000			433.000
	7.3 Projekat istraživanja nafte i gasa u podmorju – Blok 1 i 2	Koncesionar	195.000	1.430.000	15.000.000			16.625.000
	7.4 Projekat istraživanja nafte i gasa u podmorju – Blok 3	MER, MF, Koncesionar	60.000	6.060.000	6.000.000	5.470.000	10.000.000	27.590.000
	7.5 Projekat istraživanja ležišta uglja u oblasti Pljevalja	RUP, Koncesionar, MER	755.000	3.463.000	3.950.000	80.000		8.248.000
	7.6 Projekat istraživanja ležišta uglja u oblasti Berana	Rudnik uglja Berane	30.000					30.000
	7.7 Projekat Jonsko-Jadranski gasovod	MER, Koncesionar	600.000	1.750.000	3.650.000	30.000.000	24.000.000	60.000.000

KS 7: UKUPNO			2.008.000	13.808.000	28.850.000	37.470.000	35.800.000	117.936.000
KS 8: Sačinjavanje mehanizma za efikasno praćenje i kontrolu implementacije Akcionog Plana	8.1 Program praćenja i kontrole implementacije Akcionog Plana	MER, kasnije DAP	250.000	900.000	1.100.000	1.100.000	700.000	4.050.000
KS 8: UKUPNO			250.000	900.000	1.100.000	1.100.000	700.000	4.050.000
UKUPNO (KS 1 – KS 8)			98.633.000	145.643.000	232.145.000	339.030.000	575.630.000	1.391.081.000

Izvor: Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. godine

8 Kakvi su planovi za srednjoročna i dugoročna ulaganja u različite podsektore energetike? Koja se vrsta finansiranja predviđa (iz državnih ili privatnih fondova)?

Vlada Crne Gore je u decembru 2007. godine usvojila Strategiju razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71). Predviđena je realizacija velikog broja projekata čije će se finansiranje vršiti iz privatnih fondova, kao i iz Državnog budžeta, a određene iznose će Država obezbijediti u obliku donacija i kredita.

Prema scenariju umjerene izgradnje iz Strategije, predviđena je izgradnja novih elektrana, kao što je prikazano u Tabeli 1.

Tabela 1- nove elektrane prema Scenariju umjerene gradnje

Ulazak u pogon	Novi objekti	Snaga(MW)	Investicije (mil.EUR)
2010	Male HE	20	30,0
	Vjetroelektrane	10	10,0
2011	TE Pljevlja 2	225	175,0
2013	HE Andrijevo	127,4	194,9
	HE Zlatica	37	84,7
2014	HE Raslovići	37	73,5
2015	HE Komarnica	168	134,1
	HE Milunovići	37	77,0
	Vjetroelektrane	15	15,0
	Male HE	30	45,0
	TE na otpad	10	32,0
2020	Vjetroelektrane	15	15,0
	Male HE	20	30
	Kog. na biomasu	2	3

15 Energetika

2025	Vjetroelektrane	20	20,0
	Male HE	10	15,0
	Kog. Na biomasu	3	4,5
Ukupno:		786,4	958,7

Izvor: Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine

U cilju realizacije ukupnog energetskog bilansa do 2025. godine, potrebno je za sektor energetike obezbijediti finansijska sredstva u iznosu od 1.963 milijardi €. U tabeli 2 su predstavljeni projekti koji će se realizovati, kao i potrebna sredstva po pojedinim projektima.

Tabela 2 - Potrebna finansijska sredstva za realizaciju scenarija ukupnog energetskog bilansa

Naziv	mil. EUR
SEKTOR ELEKTROENERGETIKE I DALJINSKOG GRIJANJA	
Rudnik uglja Pljevlja 1)	79
Toplifikacija Pljevalja	20
Nove TE (Pljevlja 2)	175
Ulaganje u nove TE (10 MW)	565
ULAGANJE U "NOVE" OBNOVLJIVE IZVORE ENERGIJE	
Ulaganje u male HE	120
Ulaganje u vjetroelektrane	60
Ulaganje u TE na otpad	32
Ulaganje u kogeneraciju na biomasu	7,5
REVITALIZACIJA POSTOJEĆIH ELEKTRANA	
Revitalizacija TE Pljevlja 1	43
Revitalizacija HE Piva	70
Revitalizacija HE Perućica	49
Revitalizacija malih HE	4
ULAGANJA U ELEKTROENERGETSKU MREŽU	
Ulaganja u prenosnu mrežu	199
Ulaganja u distributivnu mrežu	491
SEKTOR GASA I TEČNIH GORIVA	
Tečni naftni gas (TNG) 3)	47
Ulaganja u dodatne skladišne kapacitete za osiguranje obaveznih 90-dnevnih rezervinaftnih derivate 4)	1
ULAGANJA UKUPNO:	1.963

Izvor: Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine

Osim gore navedenih projekata, postoje i projekti koji su se pokazali veoma interesantnim nakon usvajanja Strategije, i to:

- Izgradnja Jonsko - jadranskog gasovoda i
- Izgradnja podmorskog HVDC kabla između Crne Gore i Italije.

U septembru 2007. godine ministarstva Hrvatske, Albanije i Crne Gore zadužena za oblast energetike pokrenula su inicijativu za izgradnju Jonsko-jadranskog gasovoda. Vrijednost projekta je procijenjena na 230 miliona €, od toga bi Albanija participirala 90 miliona €, Hrvatska 80 miliona € i Crna Gora 60 miliona €. Predviđeno je da Jonsko-jadranski gasovod bude završen do kraja 2012. godine.

Elektroprivreda Crne Gore A.D. Nikšić i operator italijanskog prenosnog sistema TERNA su 7. novembra 2007. godine, uz podršku Ministarstva za ekonomski razvoj Crne Gore, potpisali sporazum o izradi studije izvodljivosti podvodnog visokonaponskog jednosmjernog kabla između EES Italije i Crne Gore. Vrijednost projekta iznosi 614 miliona €, a dodatno treba da se izgradi 400 kV dalekovod Tivat –Pljevlja, za čiju izgradnju je potrebno izdvojiti 70 miliona €.

II. SIGURNOST SNABDIJEVANJA

9 Koji je trenutni nivo naftnih rezervi u vašoj zemlji, procjenjujući po EZ metodologiji, i po kojem metodu se rezerve trenutno procjenjuju i kontrolišu?

U Crnoj Gori ne postoji precizna zakonska regulativa kojom se definišu naftne rezerve. Iz tog razloga i ne postoje rezerve nafte i naftnih derivata koje se kao takve prate i kontrolišu.

10 Koji su postojeći ili predviđeni mehanizmi suočavanja s poremećajima u snabdijevanju naftom i ublažavanja uticaja tih poremećaja u vašoj zemlji?

Trenutno ne postoji zakonska regulativa kojom se definiše način upravljanja rezervama naftnih derivata. Međutim, novim Zakonom o energetici biće definisan način obezbjeđivanja skladišnih kapaciteta za 90-dnevne rezerve naftnih derivata, u skladu sa Direktivom 98/93 EEC i Direktivom Savjeta 2006/67.

Pored definisanja načina obezbjeđivanja 90-dnevnih rezervi naftnih derivata, definisaće se i način upravljanja istim i ustanoviti mehanizmi kojima će se obezbijediti sigurnost snabdijevanja naftom i ublažavanje uticaja mogućih poremećaja u Crnoj Gori.

11 Dajući prioritet stvaranju zaliha proizvoda od nafte i petroleuma do nivoa koji odgovara zalihama za najmanje 90 dana prosječne dnevne potrošnje u prethodnoj kalendarskoj godini (Direktiva Savjeta 2006/67), koliko bi vremena realno bilo potrebno za stvaranje zaliha za 30-60-90 dana? Koje se poteškoće očekuju u toku sprovođenja navedenog pravnog okvira (finansijske, pravne, osnivanje ustanova, druge)?

Potrošnja naftnih derivata je različita i u direktnoj je zavisnosti od BDP. Ipak, ako se kao osnovica za izračunavanje rezervi uzme potrošnja naftnih derivata u Crnoj Gori od 350.000 t/god. , implementacija 90-dnevnih rezervi bi podrazumijevala obezbjeđenje skladišnih kapaciteta za približno 88.000 t goriva, koje bi moralo biti nabavljeno i uskladišteno. U oktobru 2008. godine, kada je rađena analiza troškova obezbjeđivanja potrebne količine goriva, trošak same nabavke zaliha bi iznosio oko 70 miliona USD. Visok trošak nabavke predstavlja problem, te bi se morao obezbijediti adekvatan sistem finansiranja u cilju pokretanja stvaranja zaliha.

Za skladištenje navedenih količina naftnih derivata potrebno je izgraditi nove skladišne kapacitete, kao dopunu postojećih, a prema važećim urbanističkim planovima. Vrijednost investicije izgradnje rezervoara na, za tu namjenu predviđenom prostoru, može predstavljati dodatni finansijski problem za postizanje obaveznih 90-dnevnih rezervi naftnih derivata.

Direktivom 98/93 EEC i dopunom koja je slijedila (Direktiva 2006/67/EC) stvorena je mogućnost različitog držanja zaliha: smještaj zaliha u zemlji od strane državnog organa ili privatnih kompanija i/ili alokacija rezervi u drugoj državi. Takođe, stvoreni su uslovi za formiranje agencija za obezbjeđivanje 90-dnevnih rezervi naftnih derivata (primjer Hrvatske i Slovenije). Svi modeli imaju svoje prednosti i nedostatke i direktno su usklađeni sa mogućnostima država.

Novim Zakonom o energetici će se obezbijediti pravni okvir za način obezbjeđivanja 90-dnevnih rezervi naftnih derivata, uzimajući u obzir finansijske mogućnosti i postojeće skladišne potencijale u Crnoj Gori.

Energetska zajednica je formirala Naftni forum, čiji je cilj, između ostalog, sagledavanje mogućnosti i načina obezbjeđivanja 90-dnevnih rezervi naftnih derivata za njene članice.

12 Kakav je stav vaše Vlade prema članstvu u Međunarodnoj agenciji za energetiku i, ako je to primjenljivo, do kojeg datuma će to članstvo biti zatraženo ili da li će biti zatraženo?

Crna Gora još uvijek nije zatražila članstvo u Međunarodnoj agenciji za energetiku. Članstvo u Međunarodnoj agenciji za energetiku podrazumijeva ispunjavanje niza kriterijuma koje u ovom trenutku crnogorski sektor energetike, nažalost, nije u stanju da u potpunosti zadovolji.

U proteklom periodu u Crnoj Gori su sprovedene značajne reforme energetske sektora, sa kojima će Crna Gora nastaviti i nastojati da u bliskoj budućnosti u potpunosti uskladi energetske sektor sa EU direktivama, zatraži i stekne status države članice Međunarodne agencije za energetiku.

13 Koji je vaš sadašnji pravni okvir na ovom području? U slučaju da vaša zemlja ima tijelo koje je isključivo nadležno za zalihe nafte, koji su njegovi zadaci, koliko ima zaposlenih i koliki mu je budžet?

Novim Zakonom o energetici biće definisan pravni okvir za način ispunjavanja obaveza vezanih za obezbjeđenje 90-dnevnih rezervi naftnih derivata.

14 Da li vaša Vlada, u slučaju da postanete članica Međunarodne agencije za energetiku, ima namjeru da svoje stavove u Međunarodnoj agenciji za energetiku usko koordinira sa stavovima u EU/Evropskoj komisiji? Koji mehanizam za takvu koordinaciju preferirate?

Crna Gora kao potpisnica Atinskog memoranduma i Sporazuma o formiranju Energetske zajednice Jugoistočne Evrope (Aneks 75), primjenom raznih instrumenata koordinisanim od strane Sekretarijata Energetske zajednice i sopstvenim programima i aktivnostima koje Vlada preduzima u duhu integracija u evropske strukture, već vrši značajne reforme svog energetske sektora.

U slučaju članstva u Međunarodnoj agenciji za energetiku, Vlada Crne Gore će svoje stavove u Međunarodnoj agenciji za energetiku usko koordinirati sa stavovima u EU/Evropskoj komisiji.

Što se mehanizma tiče, posebna pažnja u koordinaciji će se posvetiti harmonizaciji i usklađivanju energetske politike Crne Gore sa politikom zemalja članica EU.

15 U slučaju da Crna Gora planira da se snabdijeva gasom, da li ste predvidjeli: 1) uloge i obaveze raznih učesnika na tržištu, kako bi obezbijedili sigurnost snabdijevanja; 2) pripremili bilo kakve mjere za hitne slučajeve; 3) bilo kakav mehanizam za praćenje i izvještavanje u cilju ublažavanja budućih poremećaja u snabdijevanju gasom?

Nacrt novog Zakona o energetici sadrži i odredbe koje se odnose na tržište gasa. U Nacrtu zakona je definisano da Regulatorna agencija za energetiku odobrava standardni ugovor o snabdijevanju, koji određuje pružanje neprekidnog i pouzdanog snabdijevanja tarifnih potrošača gasom. U Nacrtu zakona, u dijelu koji se odnosi na tržište gasa, definisano je skladištenje gasa, kao preduslova sigurnosti snabdijevanja u svim uslovima poslovanja.

III. UNUTRAŠNJE ENERGETSKO TRŽIŠTE

16 Da li bi usklađivanje sa relevantnim *acquis-em* koji se tiče uspostavljanja unutrašnjeg energetskog tržišta, npr. pravila ispitivanja, istraživanja i proizvodnje ugljovodonika po Direktivi 94/22/EZ, pravila o transparentnosti cijena po Direktivi 2008/92/EZ, Odluci Savjeta 99/280/ES, Odluci Komisije 99/566/EK od 26. jula 1999. godine koja sprovodi Odluku 99/280/ES, pravila za otvaranje unutrašnjih tržišta za energiju i gas po Direktivama 2003/54 i 2003/55, zajedno sa Regulativom 1228/2003 o uslovima za pristup mrežama za prekograničnu razmjenu energije, Regulativom 1775/2005 o uslovima za pristup mrežama za prenos prirodnog gasa i Direktivom 2005/89 koja se tiče mjera predostrožnosti u pogledu sigurnosti snabdijevanja energijom i ulaganja u infrastrukturu, moglo izazvati neke probleme u vašoj zemlji? (Molimo odgovorite za svaku tačku posebno). Ukoliko je to slučaj, koji su od njih naročito teški i zašto?

Direktiva 94/22/EZ

Ministarstvo za ekonomski razvoj (danas Ministarstvo ekonomije) je izradilo Nacrt zakona o istraživanju i eksploataciji nafte i gasa, koji je u potpunosti usklađen sa Direktivom 94/22/EZ. U izradi Nacrta zakona svojim sugestijama i komentarima su učestvovali i predstavnici EU. Iz tih razloga ne očekujemo da će primjena Direktive 94/22/EZ izazvati neke probleme u našoj zemlji.

Direktiva 2008/92/EZ, Odluka Savjeta 99/280/ES, Odluka Komisije 99/566/EK od 26. jula 1999. godine koja sprovodi Odluku 99/280/ES

Odredbe Direktive Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 2008/92/EZ, koja se odnosi na procedure za poboljšanje transparentnosti cijena gasa i električne energije za industrijske potrošače u Evropskoj zajednici, još uvijek nijesu prenešene u crnogorsku legislativu. Tržište je tek otvoreno i još nijedan kupac nije promijenio snabdjevača, što znači da svi kupci nabavljaju električnu energiju po cijenama koje je odobrila i objavila Agencija, tako da nema problema sa transparentnošću.

Međutim, u Tržišnim pravilima, član 6, stav 2 ('Sl. list CG, broj 2/09) kaže: "Ugovorne strane su dužne da sve ugovorom preuzete obaveze iz bilateralnih ugovora, osim komercijalnih, prijave Operatoru tržišta." Ovim je jasno zaštićena povjerljivost osjetljivih ugovornih podataka.

Bez obzira na gore navedeno, ne bi trebalo da bude problema u izvještavanju o cijenama električne energije kako je to naznačeno u Aneksu 2 predmetne direktive jer je princip transparentnosti, kao jedan od osnovnih u Zakonu o energetici, prenešen u podzakonsku regulativu.

Primjer, dvije odredbe člana 14 Licence za snabdjevača (Izdate licence):

14.3. Imalac licence će Agenciji dostaviti sve tražene podatke i dokumenta, na način i u roku koji ona bude odredila.

14.5. Izuzetno, Imalac licence ne mora da pruža informacije ako bi time prekršio akt nadležnog suda.

Odluka Komisije 99/566/EK od 26. jula 1999. godine koja sprovodi Odluku 99/280/ES kojima se definiše transparentnost podataka o cijenama naftnih derivata, uključujući takse i troškove, svojom primjenom, ne bi trebalo da proizvede probleme.

Direktiva 2003/54, Direktiva 2003/55 i Regulativa 1228/2003

Direktiva Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 2003/54 od 26. juna 2003. godine nastajala je istovremeno kad i crnogorski Zakon o energetici (Aneks 59) koji je stupio na snagu 08. jula 2003. godine. Tokom izrade, svaka verzija nacrta zakona je usklađivana sa nacrtima Direktive, tako da je Zakon u potpunosti usklađen s njom.

Rezultati su vidljivi u praksi:

- osnovana je Regulatorna agencija za energetiku,
- otvoreno tržište električne energije sa pratećim podzakonskim aktima,
- prenosni sistem, operator prenosnog sistema i operator tržišta vlasnički razdvojeni od vertikalno integrisanog sistema Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić,
- donešena Pravila o izdavanju ovlašćenja za nove kapacitete itd.

Međutim, još uvijek nije dovedeno do kraja funkcionalno razdvajanje pojedinih djelatnosti. To je posebno važno za funkcionalnu cjelinu Distribucija, koja mora imati odvojen račun.

Zakon ne tretira prirodni gas, podzakonska legislativa takođe jer ga u Crnoj Gori nema, a nema ni gasne infrastrukture, tako da ne možemo komentarisati odnos postojeće domaće legislative i Direktive Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 2003/55. Trenutno je u fazi izrade novi zakon o energetici, koji će regulisati i pitanja prirodnog gasa. Nacrt je u skladu sa Direktivom Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 2009/72, kao i sa Direktivom Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 2009/73.

AD Prenos u ulozi nacionalnog operatora prenosne mreže vrši permanentno usaglašavanje aktivnosti u domenu pristupa prenosnoj mreži i prekograničnoj razmjeni električne energije sa odredbama regulative 1228/2003. Kao potpisnik ugovora o sprovođenju panevropskog ITC mehanizma (nadoknada troškova između operatora prenosnog sistema) Prenos je omogućio punu primjenu člana 3 ove regulative u Crnoj Gori. Takođe, metodologija određivanja tarife za prenos u punoj mjeri omogućava sprovođenje člana 4, dok internet-stranice nacionalnog operatora prenosa pružaju sve informacije obuhvaćene uslovima transparentnosti iz člana 5. AD Prenos sve svoje planirane aktivnosti sprovodi u skladu sa smjernicama ove Regulative. Jedini segment Regulative 1228/2003 čija bi puna primjena mogla izazvati probleme u Crnoj Gori odnosi se na oblast upravljanja zagušenjima u prenosnoj mreži (član 6).

Počev od aprila 2007. godine, nacionalni operator prenosne mreže vrši permanentno unapređivanje metodologije upravljanja zagušenjima u prenosnoj mreži crnogorskog elektroenergetskog sistema i usaglašavanje sa Regulativom. Do sada postignuti rezultati obezbjeđuju punu transparentnost procesa, zasnovanost na tržišnim principima, te raspodjelu prihoda u skladu sa Regulativom. Pa ipak, puna primjena stava o nediskriminatornom pristupu prekograničnim prenosnim kapacitetima na interkonektivnim vezama sa susjednim sistemima još uvijek nije moguća.

Razlozi su:

- Crnogorski elektroenergetski sistem je uvozno visoko zavisian i pouzdanost napajanja njegovih potrošača električnom energijom direktno zavisi od raspoloživosti prekograničnih prenosnih kapaciteta;
- Geografski položaj Crne Gore, kao i topologija njenog elektroenergetskog sistema, uzrokuju visok nivo tranzita električne energije u poređenju sa ukupnom proizvodnjom i potrošnjom u sistemu;
- Nedovoljna otvorenost regionalnog tržišta električne energije u Jugoistočnoj Evropi izaziva brojne devijacije i može se izuzetno negativno odraziti na krajnje potrošače električne energije u slučaju nekritičke primjene Regulative.

Iz navedenih razloga AD Prenos trenutno amortizuje negativni uticaj pune primjene ovog člana Regulative na potrošače električne energije u Crnoj Gori djelimično favorizujući sve učesnike na tržištu koji svojom aktivnošću pružaju uslugu snabdijevanja domaćih potrošača električnom energijom u odnosu na tranzitere. Stimulativne mjere se permanentno prate i redukuju, u mjeri koju omogućava napredak u razvoju slobodnog regionalnog tržišta električne energije i crnogorskog elektroenergetskog sistema.

Regulativa 1775/2005

Ministarstvo za ekonomski razvoj (danas Ministarstvo ekonomije) je izradilo Nacrt zakona o gasu, čije su odredbe uključene u Nacrt zakona o energetici. Prilikom izrade Nacrta zakona o gasu,

uključeni su zahtjevi Regulative 1775/2005. U skladu sa tim, ne očekujemo probleme zbog primjene Regulative 1775/2005.

Direktiva 2005/89

Odredbe Direktive 2005/89 su uključene u Nacrt novog zakona o energetici, tako da će usvajanjem i primjenom ovog zakona biti obezbijeđena implementacija Direktive.

Zahtjevi ove direktive odnose se na obezbjeđenje dovoljnih investicija u sopstvene proizvodne kapacitete i diversifikaciju izvora električne energije, što je i predviđeno Nacrtom zakona o energetici. Takođe su i drugi zahtjevi ove direktive (da operatori prenosnih sistema planiraju i koordiniraju planove i rad sistema i da se obezbijedi funkcionisanje tržišta i dovoljne investicije u prenosne i distributivne sisteme) uključeni u Nacrt zakona o energetici. Pored toga, ovi zahtjevi su u skladu i sa ciljevima Energetske politike CG (Aneks 97) i strateškim opredjeljenjima istaknutim u Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71).

Na osnovu izloženog, ne očekujemo probleme zbog ispunjavanja zahtjeva iz Direktive 2005/89.

17 Kakva je vaša politika, koji su vaši planovi u odnosu na razmjenu električne energije, gasa ili nafte i u odnosu na međusobno povezivanje mreža sa susjednim zemljama i/ili regijama? Koji projekti, vezano za međusobno povezivanja, se sprovode? Ko obezbjeđuje finansijska sredstva i koji sporazumi postoje u pogledu pristupa tim mrežama?

Električna energija

Kao potpisnica Sporazuma o Energetskoj zajednici (Aneks 75), koji je ratifikovan 26. oktobra 2006. godine, Crna Gora je pristupila intenzivnom razvoju prenosne mreže koji se uveliko oslanja na pojačanu saradnju i povećanje stepena povezanosti sa susjednim sistemima.

Kao rezultat ovog opredjeljenja potpisan je sporazum između Ministarstava za ekonomski razvoj vlada Crne Gore i Italije 19. decembra 2007. godine u Rimu, u skladu sa kojim su Elektroprivreda Crne Gore i TERNA (kao nosioci licenci za operatora prenosne mreže Crne Gore i Italije) potpisale Sporazum o zajedničkoj izradi studije izvodljivosti, koja sadrži analizu isplativosti projekta izgradnje električne podvodne interkonekcije između Crne Gore i Italije. Nakon dobijanja pozitivnih rezultata Studije, pripremljen je predlog sporazuma o izgradnji (Osnovni elementi ugovora o izgradnji novog italijansko-crnogorskog sistema interkonekcije i realizaciji strateškog partnerstva između TERNA S.p.A. i Prenosa AD - Term Sheet). Ovaj dokument je parafiran od strane predstavnika navedenih kompanija i očekuje se njegovo konačno potpisivanje. Prema preliminarnom projektu, podmorska interkonekcija biće dužine oko 370 km i omogućiće razmjenu električne energije sa snagom od 1000 MW. Procijenjena vrijednost projekta je oko 614 miliona €. Finansijska sredstva za realizaciju projekta biće obezbijeđena u saradnji Prenosa AD i TERNA-e, pri čemu će najveći dio obezbijediti TERNA.

Radi poboljšanja interkonektivne veze Crne Gore sa zemljama u regionu, u toku je izgradnja DV 400 kV Podgorica – Tirana. Sredstvima KfW banke (donacija i kredit) u iznosu od 43,9 mil € dodijeljenih albanskoj elektroprivredi KESH finansira se projekat izgradnje ovog dalekovoda, kao i proširenja trafostanica Podgorica 2 i Elbasan. Predračunska vrijednost za realizaciju Projekta na teritoriji Crne Gore bez učešća EPCG AD Nikšić odnosno Prenosa AD (koji je izdvojen iz EPCG AD Nikšić i počeo da posluje kao nezavisno privredno društvo u aprilu 2009. godine) iznosi 11.020.344,28 € (donacija 1.352.223,86 €, kredit pod povoljnim uslovima 910.150,68 € i komercijalni kredit 8.900.500,00 €). Prenos AD i KESH iz svojih sredstava plaćaju carine, PDV, otkup zemljišta i druge eventualne štete koje mogu nastati u toku izgradnje objekta, što je za Prenos AD procijenjeno na oko 2 mil €.

Projekat u Crnoj Gori podrazumijeva:

- izgradnju dalekovoda 400 kV od TS Podgorica 2 do granice sa Albanijom dužine oko 28 km i

- proširenje TS 400/110 kV Podgorica 2 koje podrazumijeva izradu novog 400 kV DV polja Tirana i rekonstrukciju postojećeg 400 kV polja Ribarevine.

Na dalekovodu su u toku radovi na iskopu temeljnih jama za stubove, izradi temelja i montaži stubova, a u trafostanici je izvršena montaža opreme u 400 kV polju Tirana, a nastavak radova (demontaža postojeće i montaža nove opreme u 400 kV polju Ribarevine) je uslovljen rješavanjem imovinsko-pravnih odnosa u blizini TS.

Planom predviđeni rok završetka radova je novembar 2009. godine, ali taj rok zbog neriješenih imovinsko pravnih odnosa kao i zbog sporosti izvođača, najvjerojatnije neće biti ispoštovan.

U pogledu pristupa kapacitetima nedvosmisleno je opredjeljenje crnogorskog operatora prenosne mreže za alokaciju prenosnih kapaciteta putem dnevnih, mjesečnih i dugoročnih aukcija na kojima pravo učešća imaju svi registrovani učesnici na regionalnom tržištu električne energije.

Prirodni gas

Predstavnici vlada Crne Gore, Hrvatske i Albanije su 25. septembra 2007. godine u Zagrebu potpisali Deklaraciju o izgradnji jonsko – jadranskog gasovoda, koji treba da se spoji sa transjadranskim gasovodom. Ukupna dužina jonsko – jadranskog gasovoda je oko 400 km, od čega bi u Crnoj Gori trebalo da se izgradi dionica dužine približno 100 km. Izgradnjom magistralnog gasovoda kroz Crnu Goru stvorili bi se uslovi za izgradnju razvodnog gasovoda, čime bi se omogućila gasifikacija Podgorice i Nikšića, kao i cijele Crne Gore. Na ovaj način će se omogućiti uvođenje ekološki prihvatljivih energetske izvora u regionu, raznolikost zaliha i izvora energije, mogućnost povezivanja na gasovod Italija – Slovenija – Mađarska, kao i ekonomska dobit za Crnu Goru. U decembru 2008. godine Deklaracija o izgradnji jonsko – jadranskog gasovoda je potpisana i od strane predstavnika Bosne i Hercegovine.

U cilju realizacije ovog projekta, do sada su realizovane sljedeće aktivnosti:

- potpisan memorandum o razumijevanju (PLINACRO i EGL);
- formirana zajednička radna grupa PLINACRO/EGL;
- inicirano formiranje međudržavnog tijela;
- urađene analize i studije varijanti trasa i konfiguracija gasovodnog sistema (prostorna i tehno-ekonomska razmatranja);
- uspostavljena saradnja između kompanija PLINACRO i EGL, kao i njihova saradnja sa ministarstvima Crne Gore i Albanije koja su nadležna za energetiku;
- Projekat uključen u Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine, Strategiju razvoja energetike Crne Gore do 2025. (Aneks 71) godine i Akcioni plan za njenu implementaciju za period 2008-2012. godina (Aneks 100);
- Od strane Energetske zajednice Projekat je dobio status prioritenog regionalnog projekta.

Ukupna vrijednost ovog projekta je procijenjena na 230 miliona €, a učešće Crne Gore u projektu je predviđeno u iznosu od 60 miliona €.

18 Koje korake ste preduzeli da bi sproveli obaveze proistekle iz Ugovora o energetskoj zajednici, i da se pripremite za uspostavljanje integrisanog regionalnog energetskog tržišta?

Sporazum o formiranju Energetske zajednice Crna Gora je potpisala 25. oktobra 2005. godine u Atini (Aneks 75), a ratifikovala 26. oktobra 2006. godine i time postala punopravna članica Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope. Sporazum je stupio na snagu 1. jula 2006. godine. Sporazumom su definisani rokovi do kojih zemlje članice treba da ispune utvrđene obaveze.

Crna Gora aktivno učestvuje u radu institucija Energetske zajednice, kao što su: Savjet ministara,

Stalna grupa na visokom nivou, Regulatorni odbor, Forum za električnu energiju, Gasni forum, Socijalni forum, Naftni forum, Radna grupa za energetske efikasnost, Radna grupa za obnovljive izvore energije, itd. U skladu sa odredbama Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, Crna Gora je obavljala funkciju predsjedavajuće Energetske zajednice u prvih šest mjeseci 2007. godine i uspješno organizovala sastanak Savjeta ministara 29. juna 2007. godine u Bečićima.

U cilju potpunije harmonizacije nacionalnog zakonodavstva u oblasti energetike sa zakonodavstvom Evropske unije, pripremljen je Nacrt novog Zakona o energetici i Nacrt zakona o energetske efikasnosti. U Nacrt zakona o energetici uključene su odredbe prethodno pripremljenog Nacrta zakona o gasu i Nacrta zakona o obnovljivim izvorima energije. Osim toga, Nacrt zakona o energetici sadrži i odredbe koje se odnose na sigurnost snabdijevanja električnom energijom i gasom, kogeneraciju, kao i odredbe vezane za obavezu obezbjeđenja 90-dnevnih rezervi naftnih derivata (vidjeti odgovor na pitanje br. 3).

Aktivnosti u oblasti električne energije

U skladu sa odredbama Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, u novembru 2006. godine pripremljen je i usvojen Akcioni plan Crne Gore za implementaciju direktive 2003/54/EC o opštim pravilima internog tržišta električne energije.

Ovim Akcionim planom definisane su sljedeće aktivnosti:

Razdvajanje Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić

Nakon funkcionalnog razdvajanja Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić (EPCG) na četiri funkcionalne cjeline: Proizvodnja, Prenos, Distribucija i Snabdijevanje, u okviru procesa pravnog razdvajanja EPCG, krajem marta 2009. godine izvršeno je izdvajanje Prenosa iz EPCG uz osnivanje Prenosa AD. Ovo akcionarsko društvo počelo je da funkcioniše kao samostalni pravni subjekat u aprilu 2009. godine. Prenos AD Podgorica obavlja prenos električne energije, kao i djelatnosti operatora prenosne mreže i operatora tržišta električne energije.

Obaveze javnog snabdijevanja i zaštita potrošača

U skladu sa Direktivom 2003/54/EC, Zakon o energetici (Aneks 59) definiše energetske djelatnosti kao djelatnosti od javnog interesa i ističe obavezu snabdijevanja električnom energijom kao obavezu javne usluge.

U cilju zaštite potrošača, Vlada Crne Gore je u prethodnom periodu usvojila 4 programa subvencioniranja potrošača, i to:

1. Program subvencioniranja socijalno najugroženijih građana, s ciljem zadovoljavanja minimalnih potreba za električnom i toplotnom energijom (usvojen 26. jula 2007. godine, a primjenjivan u periodu oktobar 2007. – jul 2008. godine); Program se odnosio na korisnike: materijalnog obezbjeđenja porodice, lične invalidnine, njege i pomoći drugog lica, smještaja u drugu porodicu i korisnike prava na materijalno obezbjeđenje boraca, a počeo je da se primjenjuje 1. oktobra 2007. godine. Visina subvencije određena je u procentu od 30% od visine prosječnog minimalnog računa za četvoročlano domaćinstvo, što je iznosilo 11,84 € mjesečno. Shodno Programu, isplata subvencija se vršila tromjesečno u iznosu od 35,50 €.

2. Program subvencioniranja potrošača električne energije (usvojen 5. juna 2008. godine, za period primjene jun 2008. – jun 2009. godine); Program se odnosio na dvije grupe potrošača, i to:

- Korisnike socijalno zaštitnih prava: materijalnog obezbjeđenja porodice, lične invalidnine, njege i pomoći drugog lica, smještaja u drugu porodicu i korisnike prava na materijalno obezbjeđenje boraca - ovi korisnici su imali pravo na popust od 40%, i to za iznos računa do 60 €, a ukoliko je račun bio veći, tada se isti umanjivao za iznos od 24 €;

- Širu grupu domaćinstava čiji je prosječni mjesečni račun za utrošenu električnu energiju u 2007. godini bio u rasponu od 15 do 60 €, uz uslov da ukupni mjesečni prihod tog domaćinstva u 2007. godini nije prelazio 1.000 € – visina subvencije za ovu grupu potrošača iznosila je 15% za iznos računa do 60 €, dok ukoliko je račun bio veći, tada se isti umanjivao za 9 €.

3. Program subvencioniranja potrošača električne energije (usvojen 4. decembra 2008. godine, za period primjene 1. decembar 2008. godine - 31. decembar 2009. godine); Programom su

predviđene subvencije za sljedeće potrošače:

- Korisnike socijalno zaštitnih prava, u visini od 45% za iznos računa do 80 €; za račune iznad 80 €, subvencija je fiksna i iznosi 36 €;
- Širu grupu potrošača iz kategorije domaćinstva čiji je prosječni mjesečni račun za utrošenu električnu energiju u 2008. godini bio u rasponu od 15 do 80 €, uz uslov da njihov ukupni mjesečni prihod u 2008. godini ne prelazi 1.200 €; subvencija iznosi 12,5 % za iznos računa do 80 €, a za račune preko 80 € subvencija je fiksna i iznosi 10 €. Potrošači koji su bili korisnici subvencije od 15% po prethodnom Programu (usvojenom u junu 2008. godine) koji su zadovoljavali nove propisane uslove, za period 01.12.2008. - 31.05.2009. godine mogli su imati subvenciju u visini od 27,5%, sa maksimalnim iznosom od 19 €, dok za period 01.06.2009.-31.12.2009. godine njihova subvencija iznosi 12,5%;
- Distributivne potrošače na 0,4 kV (ostala potrošnja - I i II stepen) – u visini od 10% mjesečnog računa; ovu kategoriju potrošača čine mala i srednja preduzeća koja se bave uslužnim i zanatskim djelatnostima, kao i mali industrijski potrošači, i njih ima oko 26.000;
- Sve distributivne potrošače na 10 kV – u visini od 10 % mjesečnog računa; to su srednja preduzeća (Telekom, Plantaže, Institut crne metalurgije, većina gradskih vodovoda, veći hoteli, mljekare, fabrike mesne i drvene industrije i dr.), i njih ima 323;
- Sve distributivne potrošače na 35 kV – u visini od 10 % mjesečnog računa; to su veći potrošači (Luka Bar, Jadransko brodogradilište, Rudnik uglja Pljevlja, Rudnici boksita, vodovodi u Budvi i Cetinju i dr.), i njih ima 25;
- Željeznicu Crne Gore – u visini od 10% mjesečnog računa.

Svi potrošači obuhvaćeni Programom iz tačke 3., osim korisnika socijalno zaštitnih prava, koji su poslije 6 mjeseci primjene subvencije imali ukupni dug po osnovu utrošene električne energije veći od dvije poslednje mjesečne fakture, izgubili su pravo na dalje subvencioniranje po ovom programu.

4. Model dodatnog subvencioniranja potrošača električne energije za kategorije Distributivni potrošači 35 kV, 10 kV i 0,4 kV (usvojen 26. marta 2009. godine, za period primjene 1. april 2009. godine - 30. septembar 2009. godine), prema kojem se dodatna subvencija u visini od 5 % mjesečnog računa dodjeljuje svim potrošačima iz kategorije Distributivni potrošači 35 kV, 10 kV i 0,4 kV.

Cilj uvođenja ovih subvencija je iznalaženje mogućnosti urednijeg plaćanja računa za električnu energiju, smanjenje unakrsnog subvencioniranja, kao i omogućavanje uspješnijeg poslovanja EPCG, uz postepeno dostizanje tržišne cijene električne energije.

Crna Gora je 18. oktobra 2007. godine u Beču potpisala Memorandum o razumijevanju o socijalnim pitanjima (Aneks 96), u okviru Energetske zajednice. Ovim memorandumom je istaknut značaj socijalne dimenzije i utvrđeni su principi za socijalni dijalog u energetske sektoru, kako na nacionalnom tako i na regionalnom nivou. U Crnoj Gori se promoviše socijalni dijalog u energetske sektoru, sa ciljem da se stvore bolji uslovi za zapošljavanje, rad i bolji životni standard i doprinese ekonomskom i socijalnom napretku u Energetskoj zajednici. Predstavnici Crne Gore su učestvovali na prvom Socijalnom forumu, održanom 18. i 19. novembra 2008. godine u Tirani. Formirana je Radna grupa za izradu Socijalnog akcionog plana, koju sačinjavaju predstavnici Vlade, Unije poslodavaca i Saveza sindikata Crne Gore.

Monitoring sigurnosti snabdijevanja

Monitoring sigurnosti snabdijevanja obrađen je u Zakonu o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03) u kontekstu sigurnosti snabdijevanja tarifnih kupaca, a realizuje se u procesu nadgledanja ostvarivanja energetskeg bilansa. Crna Gora je u junu 2007. godine pripremila Izjavu o sigurnosti snabdijevanja, koju je usvojio Savjet ministara Energetske zajednice na sastanku u Bečićima 29. juna 2007. godine.

Nacrt novog Zakona o energetici sadrži odredbe koje se odnose na sigurnost snabdijevanja

električnom energijom, a u skladu sa Direktivom 2005/89/EC o mjerama za obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja električnom energijom.

Tehnička pravila

Regulatorna agencija za energetiku je 17. januara 2008. godine usvojila Pravilnik o nadzoru nad radom i poslovanjem energetske subjekata (Sl. list CG, br. 06/08), kojim se uređuje način i postupak vršenja nadzora nad radom i poslovanjem energetske subjekata od strane Regulatorne agencije za energetiku, predmet kontrole, obaveze i ovlašćenja Agencije prilikom vršenja kontrole, kao i obaveze i prava kontrolisanih subjekata u postupku vršenja kontrole. Ovaj pravilnik se primjenjuje na sve subjekte koji se bave proizvodnjom, prenosom, distribucijom i snabdijevanjem električnom energijom, kao i na subjekte koji se bave prodajom, snabdijevanjem, skladištenjem, distribucijom i komercijalnim transportom naftnih proizvoda i gasa, koji posjeduju licence za obavljanje tih djelatnosti izdate od strane Agencije.

Procedure izdavanja ovlašćenja i objavljivanje tendera za nove kapacitete

Pravilnikom o postupku i kriterijumima za izdavanje ovlašćenja u elektroenergetskom sektoru Crne Gore, usvojenim od strane Regulatorne agencije za energetiku 24.07.2007. godine (Sl. list RCG, br. 46/07), propisani su kriterijumi za izdavanje ovlašćenja za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta, rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta kojom se isti znatno poboljšavaju, novo povezivanje sa drugim sistemima i izgradnju direktnog voda.

Zakonom o koncesijama, usvojenim 26. januara 2009. godine (Sl. list CG, br. 08/09), uređeni su uslovi, način i postupak davanja koncesija, predmet koncesija i druga pitanja od značaja za ostvarivanje koncesije. Ovaj zakon je usaglašen sa odredbama Direktive 2004/18/EC o koordinaciji postupaka za dodjelu ugovora o javnim radovima, ugovora o javnom snabdijevanju i ugovora o pružanju javnih usluga.

Na osnovu Javnog poziva za dodjelu koncesija po kombinovanom DBOT aranžmanu za istraživanje vodotoka i izgradnju malih hidroelektrana u Crnoj Gori, koji je objavljen 19. novembra 2007. godine, sproveden je tenderski postupak u skladu sa Zakonom o učešću privatnog sektora u vršenju javnih usluga (Sl. list RCG, br. 30/02). Ugovori o koncesiji za istraživanje i izgradnju malih hidroelektrana na 8 vodotoka zaključeni su između Ministarstva za ekonomski razvoj kao koncedenta i 6 kompanija koje su u tenderskom postupku izabrane kao najpovoljniji ponuđači, 26. septembra 2008. godine. Sada je u toku realizacija aktivnosti predviđenih tim ugovorima. Osim toga, Ministarstvo ekonomije je objavilo novi Javni oglas za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana na deset hidrološki istraženih vodotoka u Crnoj Gori, i to 15.09.2009. godine. Davanje koncesija će se sprovoditi u dvostepenom postupku, koji uključuje pretkvalifikacionu i kvalifikacionu fazu.

U cilju iskorišćenja energije vjetra, vrše se istraživanja snage vjetra na više lokacija u Crnoj Gori, kao i priprema podzakonskih akata za izgradnju vjetroelektrana. Usvojena je i Uredba o vjetroelektranama (Sl. list CG, br. 67/09), kojom se uređuje postupak mjerenja i istraživanja potencijala vjetra, način i postupak davanja u zakup zemljišta na lokaciji za mjerenje, odnosno lokaciji vjetroelektrane, postupak izgradnje vjetroelektrane i njenog priključenja na elektroenergetski sistem, kao i otkup električne energije. Nakon završetka istraživanja koja se realizuju od strane više renomiranih kompanija, planirano je da se objavi javni poziv za izgradnju vjetroelektrana.

Pristup treće strane

Principi pristupa treće strane primjenjuju se u Crnoj Gori na nediskriminatornoj i regulisanoj osnovi, u skladu sa Pravilima o pristupu treće strane prenosnoj i distributivnoj mreži (Sl. list CG, br. 13/07), koja su usvojena od strane Regulatorne agencije za energetiku 11.12.2007. godine. Ovim pravilima uređuje se pristup treće strane prenosnoj i/ili distributivnoj mreži, pod kojim se podrazumijeva pravo treće strane - učesnika na tržištu da pod jednakim, pravednim i unaprijed poznatim uslovima mogu sa operatorom prenosne mreže, odnosno operatorom distributivne mreže, zaključiti ugovor o pristupu mreži radi obavljanja svojih licenciranih djelatnosti.

Pravo pristupa prenosnoj i/ili distributivnoj mreži imaju licencirani subjekti za proizvodnju,

snabdijevanje, trgovinu i veliki potrošači koji samostalno nabavljaju električnu energiju za svoje potrebe.

Uređenje tržišta električne energije

Zakonom o ratifikaciji Sporazuma između Evropske zajednice i Republike Crne Gore o formiranju Energetske zajednice (Aneks 64), Crna Gora je preuzela obavezu da od 01.01.2008. godine, omogućiti da svi kupci, osim domaćinstava, postanu kvalifikovani kupci.

U Crnoj Gori, kao i u nekim drugim članicama Energetske zajednice, nijesu postojali neophodni uslovi za otvaranje tržišta električne energije 01.01.2008. godine.

U skladu sa Zakonom o energetici, realizovan je niz aktivnosti u cilju stvaranja uslova za osnivanje i rad tržišta električne energije u Crnoj Gori. Regulatorna agencija za energetiku je krajem decembra 2008. godine usvojila Pravila za osnivanje i rad tržišta električne energije (Sl. list CG, br. 01/09 i 54/09), kojima je definisan pravni okvir, ciljevi i uslovi za osnivanje tržišta električne energije, osnovni principi snabdijevanja kvalifikovanih kupaca i način promjene njihovih snabdjevača, kao i rada javnog snabdjevača, te osnovna načela i principi za razvoj konkurencije i suzbijanje antikonkurentnog ponašanja i zloupotrebe monopolskog položaja na tržištu.

Odbor Regulatorne agencije za energetiku je 30. decembra 2008. godine donio Odluku o odobravanju Tržišnih pravila (Sl. list CG, br. 02/09), koja su prethodno pripremljena i usvojena od strane EPCG. Cilj Tržišnih pravila je stvaranje uslova za funkcionisanje i razvoj tržišta električne energije. Osnovna svrha Tržišnih pravila je definisanje odnosa i toka aktivnosti na tržištu električne energije, kao i utvrđivanje prava, obaveza i odgovornosti energetskih subjekata i učesnika na tržištu.

Nakon toga, Agencija je 30.12.2008. godine donijela Odluku o otvaranju tržišta električne energije (Sl. list CG, br. 01/09), sa početkom primjene od 01.01.2009. godine. Odlukom je utvrđeno da će se organizovanje i rad tržišta odvijati u skladu sa Tržišnim pravilima. Tržište električne energije se sastoji iz veleprodajnog, na kojem učestvuju proizvođači, trgovci i snabdjevači električnom energijom, kao i kvalifikovani kupci-samosnabdjevači, i maloprodajnog na kojem učestvuju snabdjevači i kvalifikovani kupci, tj. potrošači koji su stekli pravo da sami biraju svog snabdjevača električnom energijom. Razvoj i liberalizacija tržišta odvijace se postepeno, u skladu sa razvojem konkurencije i ukupnih odnosa na tržištu. U početnom periodu nakon otvaranja tržišta, tj. do pojave konkurencije u snabdijevanju, svi krajnji kupci imaju pravo da se snabdijevaju kod javnog snabdjevača, po važećim regulisanim tarifama, osim kupaca koji se snabdijevaju po posebnim ugovorima.

Nakon otvaranja tržišta, sva pravna lica u Crnoj Gori i inostranstvu koja su zainteresovana za obavljanje djelatnosti trgovine i snabdijevanja električnom energijom, imaju pravo da zatraže od Agencije odgovarajuću licencu čijim dobijanjem stiču pravo da budu učesnici tržišta električne energije u Crnoj Gori.

Odbor Agencije je 30. decembra 2008. godine donio Odluku o određivanju javnog snabdjevača električnom energijom (Sl. list CG, br. 01/09), kojim je EPCG AD Nikšić - FC Snabdijevanje određena da kao Javni snabdjevač obavlja djelatnost snabdijevanja električnom energijom tarifnih kupaca, kao obaveznu javnu uslugu, počev od 01.01.2009. godine. Ovom odlukom je utvrđena obaveza Javnog snabdjevača da obavlja i snabdijevanje kvalifikovanih kupaca koji su do 31.12.2008. godine snabdijevani kao tarifni, dok isti ne pređu kod drugog snabdjevača.

U Tirani je 11. decembra 2008. godine od strane predstavnika operatora prenosa električne energije potpisan Memorandum o razumijevanju o osnivanju Aukcijske kuće za koordinisane aukcije u Jugoistočnoj Evropi. Savjet ministara je odlučio da sjedište ove aukcijske kuće bude u Crnoj Gori. Predviđeno je da se kroz rad Aukcijske kuće obezbijedi transparentna alokacija prekograničnih kapaciteta i nediskriminatorno upravljanje prekograničnim zagušenjem u regionu, zasnovano na principima konkurencije. Takođe će se omogućiti efikasno korišćenje svih infrastruktura za prekogranični prenos električne energije, podstaći trgovina i povećati sigurnost snabdijevanja električnom energijom u regionu.

Aktivnosti u oblasti prirodnog gasa

Crna Gora još nema razvijeno tržište gasa, ali kao članica Energetske zajednice ima obavezu da implementira primarnu regulativu vezanu za Direktivu 2003/55/EC o opštim pravilima internog tržišta prirodnog gasa, Uredbu 1775/2005/EC o uslovima pristupa prenosnoj mreži prirodnog gasa i Direktivu 2004/67/EC o mjerama za obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja prirodnim gasom. U skladu sa tim, u oktobru 2008. godine pripremljen je Nacrt zakona o gasu, čije odredbe su zatim uključene u Nacrt zakona o energetici.

Pripremljen je Predlog zakona o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika, koji je usaglašen sa Direktivom 94/22/EC, o uslovima za davanje i korišćenje odobrenja za istraživanje i proizvodnju ugljovodonika.

Sada su u toku pripremne aktivnosti za izradu Uredbe o naknadi za eksploatiranu naftu i gas, kao i utvrđivanje modela ugovora za koncesiju za proizvodnju ugljovodonika i priprema tendera za davanje koncesije. Planirano je da se u 2009. godini objavi tender za nastavak istraživanja nafte i gasa u crnogorskom podmorju.

19 Možete li ukratko opisati pravne, proceduralne, tehničke i ekološke okvire za odobravanje mreža? Koji je prosječni vremenski period potreban da bi se okončale procedure izdavanja odobrenja za izgradnju električnih i gasnih instalacija/mreža i sl.? Imate li planove za poboljšanje vremenskih okvira i rješavanje teškoća, ukoliko imate, kad i kako?

Izgradnja i rekonstrukcija energetskih objekata podliježe posebnim zakonima koji regulišu ovu materiju, i to:

- 1) Zakon o energetici (Sl. list RCG, broj 39/03) (Aneks 59),
- 2) Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, broj 51/08),
- 3) Zakon o koncesijama (Sl. list CG, broj 08/09),
- 4) Zakon o opštem upravnom postupku (Sl. list RCG, broj 60/03).

Izdavanje ovlašćenja za izgradnju elektroenergetskih objekata

Članom 12 stav 2 tačka 3 Zakona o energetici (Sl. list RCG, broj 39/03) je propisano da Regulatorna agencija za energetiku izdaje ovlašćenja za izgradnju novih ili rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta. Ovlašćenje označava dozvolu koju izdaje Agencija za izgradnju novih ili rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta i novo povezivanje sa drugim sistemima. U skladu sa Zakonom o energetici i svojim nadležnostima Regulatorna agencija za energetiku je donijela Pravilnik o postupku i kriterijumima za izdavanje ovlašćenja u elektroenergetskom sektoru Crne Gore (Sl. list RCG, br.46/07). Navedenim aktom se propisuju bliži kriterijumi za izdavanje ovlašćenja za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta, rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta kojom se isti znatno poboljšavaju, novo povezivanje sa drugim sistemima i izgradnju direktnog voda. Takođe se ovim pravilnikom uređuje i sadržina zahtjeva i postupak izdavanja ovlašćenja, uslovi za izuzimanje i oslobađanje od obaveze prijavljivanja za dodjelu ovlašćenja, kao i način razmjene informacija i dokumentacije između Regulatorne agencije za energetiku i podnosioca zahtjeva za dodjelu ovlašćenja i između Agencije i subjekta kojem je ovlašćenje izdato.

Kriterijumi za dodjelu ovlašćenja obavezno obuhvataju:

- 1) sigurnost i bezbjednost energetskih sistema, instalacija i opreme;
- 2) zaštitu životne sredine;

- 3) iskorišćavanje zemljišta i gradilišta;
- 4) korišćenje javne imovine;
- 5) efikasno korišćenje energije;
- 6) prirodu primarnih resursa;
- 7) tehničke, ekonomske, finansijske i radne kapacitete podnosioca zahtjeva.

Agencija izdaje ovlašćenje podnosiocu zahtjeva ukoliko on ispunjava zakonske, tehničke i ekonomske zahtjeve koje je utvrdila Agencija. Ovlašćenje se izdaje najduže na rok od dvije godine, u kojem periodu je imalac ovlašćenja obavezan da pribavi dozvolu za izgradnju objekta od nadležnog organa, s tim što Agencija može, na zahtjev imaoca ovlašćenja, ovaj rok produžiti još do jedne (1) godine. Ukupna procedura izdavanja ovlašćenja od strane Agencije traje do 25 dana, od dana prijema urednog zahtjeva. Nacrtom novog Zakona o energetici nije predviđeno da Agencija izdaje ovo ovlašćenje.

S obzirom da u Crnoj Gori još nije razvijeno tržište gasa i ne postoje gasne mreže i instalacije, postojeći Zakon o energetici ne uređuje djelatnosti u sektoru gasa, kao što su istraživanje, proizvodnja, prenos i distribucija gasa. Iz istih razloga ne postoje ni podzakonska akta u ovoj oblasti. Međutim, Nacrt novog Zakona o energetici sadrži odredbe koje se odnose na obavljanje djelatnosti iz oblasti gasa, i to: nabavka, skladištenje, prenos, distribucija i snabdijevanje gasom.

Izdavanje energetske dozvole

Nacrtom novog Zakona o energetici definisana je energetska dozvola kao javna isprava izdata od strane nadležnog organa u propisanom postupku kojom se određuju karakteristike energetskog objekta i koja je uslov za njegovu izgradnju. U stavu 1 člana 60 Nacrta Zakona o energetici je navedeno: „Energetski objekti se grade u skladu sa zakonom kojim se uređuje prostorno planiranje i izgradnja objekata, tehničkim i drugim propisima, a po prethodno pribavljenoj energetskej dozvoli koja se izdaje u skladu sa ovim zakonom.” U stavu 2 istog člana je, pored ostalog, navedeno da se energetska dozvola pribavlja za izgradnju i rekonstrukciju objekata za proizvodnju električne energije, objekata za prenos i distribuciju prirodnog gasa, objekata za skladištenje prirodnog gasa, objekata za distribuciju prirodnog gasa i objekata za skladištenje tečnog prirodnog gasa. U stavu 3 člana 60 je navedeno da se postupak za izdavanje energetske dozvole pokreće zahtjevom za izdavanje energetske dozvole koji mogu podnijeti domaća i strana privredna društva ili preduzetnici. Prema stavu 4 istog člana, energetska dozvola se može pribaviti bez koncesije i prije sticanja prava svojine, odnosno prava korišćenja zemljišta na kome se planira izgradnja energetskog objekta, kao i prije izdavanja akta o urbanističkim uslovima za izgradnju energetskog objekta, odnosno odobrenja za izgradnju. Nacrtom novog Zakona o energetici predviđeno je da energetskej dozvolu za navedene objekte izdaje ministarstvo nadležno za poslove energetike.

Prema Nacrtu zakona o energetici, za energetske objekte koji se grade na osnovu dodijeljene koncesije, kao i za rekonstrukciju već postojećeg energetskog objekta, nije potrebno pribavljanje energetske dozvole.

Donošenje odluke o davanju koncesije

Izgradnja energetskih objekata kojima se obezbjeđuje sigurno i redovno snabdijevanje energijom može da se odobri i po sprovedenom postupku javnog tendera, na koji se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuju koncesije.

Članom 6 stav 1 tačka 8 Zakona o koncesijama (Sl. list CG, broj 08/09) definisano je da predmet koncesije, pored ostalog, može biti: projektovanje, izgradnja, održavanje i korišćenje energetskih i drugih objekata radi proizvodnje, prenosa i distribucije električne energije, toplotne energije i gasa ili njihova rekonstrukcija, modernizacija, održavanje i korišćenje. U smislu ovog zakona, koncesije se daju na osnovu godišnjeg plana koji donosi Vlada, odnosno opštine i objavljuje se na internet stranici Vlade, odnosno opštine. Planom davanja koncesija utvrđuju se područja - lokaliteti, odnosno oblasti u kojima će se davati koncesije, predmeti koncesija, rokovi za objavljivanje javnih oglasa za davanje koncesija. Članom 7 Zakona o koncesijama bliže je definisano obavješćavanje o predmetima i područjima koncesija.

Rok na koji se daje koncesija određuje se u zavisnosti od javnog interesa, predmeta koncesije, vremena potrebnog za povrat investicije i ostvarivanja primjerene dobiti po osnovu koncesione djelatnosti. Rok trajanja koncesije bliže se definiše članom 8 Zakona o koncesijama.

Članom 9 ovog zakona bliže se definiše nadležnost za davanje koncesija. Odluku o davanju koncesije na predmetu koncesije na kojem svojinska prava i ovlašćenja vrši Crna Gora donosi Vlada, odnosno Skupština shodno članu 8 stav 2 ovog zakona. Odluku o davanju koncesije na predmetu koncesije na kojem svojinska prava i ovlašćenja vrši opština donosi opština.

Postupak davanja koncesija pokreće nadležni organ izradom koncesionog akta, u skladu sa Planom davanja koncesija. Ovaj postupak se može pokrenuti i na inicijativu zainteresovanog lica.

Bliži opis postupka izrade koncesionog akta i sadržaj istog definisan je članom 18 i 19 ovog zakona. U postupku davanja koncesije koji se pokreće na inicijativu nadležnog organa koncesija se daje na osnovu javnog oglasa, putem:

- 1) javnog nadmetanja u otvorenom postupku;
- 2) javnog nadmetanja u dvostepenom postupku;
- 3) javnog nadmetanja u skraćenom postupku.

Postupci pod 1), 2) i 3) detaljno su opisani u članovima 21 do 40 ovog zakona.

Izuzetno, postupak javnog nadmetanja na osnovu javnog oglasa može se isključiti u slučajevima opisanim u članu 20 stav 2 ovog zakona. Član 41 ovog zakona definiše pokretanje postupka davanja koncesija na inicijativu zainteresovanog lica. Zakonom o koncesijama dat je pravni okvir i definisana procedura davanja koncesije, kao jednog od načina za dobijanje odobrenja za izgradnju električnih i gasnih instalacija/mreža, ako je to predviđeno Planom davanja koncesija.

Izdavanje građevinskih i upotrebnih dozvola

Ukoliko ne postoji planski dokument kojim je isplanirana mreža električnih i gasnih instalacija, potrebno je pristupiti izradi odgovarajućeg planskog dokumenta u kojem bi za izgradnju istih bile stvorene planske pretpostavke. Ovaj planski dokument sadržao bi urbanističko-tehničke uslove, odnosno separat sa urbanističko-tehničkim uslovima, koji su neophodni za izradu tehničke dokumentacije.

Na objekte infrastrukture, kao i na sve druge objekte, prilikom izdavanja građevinskih dozvola primjenjuju se odredbe Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, br. 51/08).

Električne i gasne instalacije ne spadaju u objekte, taksativno navedenim čl. 7 i 91 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Naime, članom 91, stav 1 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, propisano je da građevinsku dozvolu za objekat koji se gradi po državnom planskom dokumentu izdaje organ državne uprave, odnosno Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Istim članom u stavu 2, propisano je da građevinsku dozvolu za objekat koji se gradi po lokalnom planskom dokumentu izdaje organ lokalne uprave.

Zakonom je u istom članu, stav 4, kao izuzeće od prethodno navedenog pravila iz stava 2, taksativno navedeno da organ uprave - nadležno ministarstvo izdaje građevinsku dozvolu i za: objekte bazne i hemijske industrije, crne i obojene metalurgije, objekte za proizvodnju celuloze i papira, objekte za preradu kože i krzna, objekte u kojima se proizvode i skladište opasne materije i slične objekte i postrojenja koja bi svojim radom mogla ugroziti životnu sredinu; postrojenja na tečni naftni gas, visoke brane i akumulacije ispunjene vodom, jalovinom ili pepelom za koje je propisano tehničko osmatranje; objekte od posebnog značaja za odbranu zemlje; poslovne, stambene i stambeno-poslovne zgrade koje imaju preko 3.000,00 m²; objekte za obrazovanje, nauku i zdravstvo koji imaju preko 3.000 m²; hotele, vjerske objekte, pozorišne, bioskopske, sportske, izložbene i slične dvorane, koji imaju preko 3.000,00 m²; silose zapremine preko 3.000,00 m³ i više; hale raspona preko 30 m, mostove raspona preko 30 m; sanitarne deponije otpadaka i postrojenja za tretman čvrstog i opasnog otpada; koncesije kojima se izazivaju promjene u prostoru, sisteme i objekte koji se grade na teritoriji dvije ili više jedinica lokalne

samouprave; stanice i postrojenja za uskladištenje i pretakanje goriva; stadione kapaciteta preko 3.000 posjetilaca i tunele dužine preko 200 m.

Članom 7 istog Zakona propisano je da su objekti od opšteg interesa, između ostalog, i objekti prenosne i distributivne mreže naponskog nivoa 35 kV i više (državni objekti od opšteg interesa) i objekti distributivne mreže naponskog nivoa do 35 kV (lokalni objekti od opšteg interesa).

Električne i gasne instalacije su niskonaponske instalacije i nijesu poseban objekat u smislu ovog zakona, već predstavljaju sastavni dio nekog objekta (stambene zgrade, poslovnog objekta, brane, fabrike, pumpe itd.). Električne i gasne instalacije su samo jedna od faza izgradnje bilo kojeg objekta, navedenog u članu 91 stav 4 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, te se za iste pojedinačno uzev ne može tražiti izdavanje građevinske dozvole.

Što se tiče električne i gasne mreže kao energetskog infrastrukturnog objekta, kao i na sve druge objekte, prilikom izdavanja građevinske i upotrebne dozvole, primjenjuju se odredbe Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, br. 51/08).

Članom 93 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata propisano je da se građevinska dozvola izdaje na osnovu sljedeće dokumentacije:

- idejnog projekta, odnosno glavnog projekta, izrađenog u četiri primjerka, od kojih je jedan u zaštićenoj digitalnoj formi;
- izvještaja o izvršenoj reviziji, u skladu sa ovim zakonom, idejnog odnosno glavnog projekta;
- dokaza o pravu svojine, odnosno pravu na građevinskom zemljištu ili dokaza o pravu građenja, odnosno drugom pravu na objektu, ako se radi o rekonstrukciji objekta.

U postupku izdavanja građevinske dozvole provjerava se da li je idejni, odnosno glavni projekat izrađen i revidovan u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima i zakonom.

Članom 94 stav 1 istog Zakona, propisano je da se građevinska dozvola izdaje u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva, ako su ispunjeni uslovi iz člana 94 ovog Zakona.

Članom 7 istog Zakona, propisano je da su objekti od opšteg interesa, između ostalog, i objekti prenosne i distributivne mreže naponskog nivoa 35 kV i više. Za ove objekte građevinsku dozvolu izdaje Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Uslovi, neophodni za izdavanje građevinske dozvole iz člana 93 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata su: idejni projekat, odnosno glavni projekat, izrađen u četiri primjerka, od kojih je jedan u zaštićenoj digitalnoj formi, izvještaj o izvršenoj reviziji tehničke dokumentacije i dokaz o pravu svojine ili nekom drugom pravu na građevinskom zemljištu.

U vezi sa postupkom izdavanja građevinske dozvole za izgradnju nekog energetskog infrastrukturnog objekta moguće su dvije pravne situacije:

1) Ukoliko se postupak izdavanja građevinske dozvole vrši na osnovu idejnog projekta, tada revizija idejnog projekta ne uključuje pribavljanje zakonom propisanih saglasnosti (koje izdaju nadležni organi u skladu sa posebnim propisima).

Na osnovu građevinske dozvole izdate po idejnom projektu objekat se ne može graditi dok se ne izradi i reviduje glavni projekat, ali se mogu započeti pripremni radovi na osnovu elaborata urađenog u skladu sa Pravilnikom o sadržaju elaborata o pripremnim radovima (Sl. list CG, br. 80/08), sa uputom na član 5 Pravilnika, gdje se navodi: »Na lokacijama na kojima se grade objekti koji predstavljaju zaokruženu funkcionalnu cjelinu, koje su obuhvaćene planskom dokumentacijom za koji je urađena strateška procjena uticaja na životnu sredinu, Elaboratom se može obuhvatiti i područje neophodno za cjelovito infrastrukturno opremanje prostora, za koje investitor ima pravo svojine, odnosno drugo pravo na građevinskom zemljištu na kome se izvode pripremni radovi«. Kada se glavni projekat izradi i reviduje u skladu sa Zakonom i pravilnicima, prije pristupanja izgradnji objekata prenosne i distributivne mreže, građevinski inspektor mora iskontrolisati da li je glavni projekat u skladu sa idejnim projektom na osnovu kojeg je dobijena građevinska dozvola.

2) Ukoliko se postupak izdavanja građevinske dozvole vrši na osnovu glavnog projekta, predmet revizije istog su i saglasnosti izdate od strane nadležnih organa u skladu sa posebnim propisima, shodno članu 90 stav 2 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, kojim je propisano da su

sastavni dio izvještaja o reviziji glavnog projekta iz stava 1 ovog člana saglasnosti izdate od strane nadležnog organa u skladu sa posebnim propisima i Pravilnikom o načinu vršenja revizije idejnog i glavnog projekta (Sl. list CG, br. 81/08). Izgradnju objekta na osnovu glavnog projekta kontroliše građevinski inspektor – tj. kontroliše da li se izgradnja objekta izvodi po revidovanom glavnom projektu na koji je izdata građevinska dozvola. Izrada idejnog ili glavnog projekta vrši se na zahtjev investitora koji to povjerava privrednom društvu koje za projektovanje ima potrebnu licencu. U postupku izdavanja građevinske dozvole provjerava se da li je idejni odnosno glavni projekat izrađen i revidovan u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima, zakonom i propisima.

Članom 79 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata utvrđena je obavezna sadržina idejnog projekta, a isti sadrži podatke: o mikrolokaciji objekta; tehničko-tehnološkim i eksploatacionim karakteristikama objekta, orijentacionom proračunu stabilnosti i sigurnosti objekta; tehničko-tehnološkim i organizacionim elementima izgradnje objekta; analizi varijantnih energetske sistema objekata/zgrada sa procjenom energetske efikasnosti objekata/zgrada; rješenju infrastrukture, analizi varijantnih, konstruktivnih i građevinskih rješenja, za objekte iz člana 7 ovog zakona; orijentacionoj vrijednosti radova na izgradnji objekta. Idejni projekat sadrži, u skladu sa posebnim propisima, i podatke o procjeni uticaja zahvata na životnu sredinu. Idejnim projektom može se odrediti, ukoliko to priroda investicije zahtijeva, i faznost realizacije, od nosno građenja objekta, što pogoduje građenju upravo energetske objekata koji se grade u dužem periodu i po fazama.

Članom 80 istog Zakona, propisano je, da glavni projekat naročito sadrži: arhitektonska, odnosno građevinska rješenja, proračun stabilnosti i sigurnosti objekta i proračune iz oblasti građevinske fizike i energetske efikasnosti; razradu tehničko-tehnoloških i eksploatacionih karakteristika objekta sa opremom i instalacijama, uključujući i energetske karakteristike objekata/zgrada; razradu detalja za izvođenje radova obuhvaćenih glavnim projektom, kao i tehničko-tehnološka i organizaciona rješenja za izgradnju objekta; razradu priključaka objekata na odgovarajuću saobraćajnu i drugu infrastrukturu i uređenje slobodnih površina; tehnička rješenja za zaštitu objekta i susjednih objekata od požara i eksplozije i druga tehnička rješenja zaštite; razradu mjera za sprečavanje ili smanjenje negativnog uticaja zahvata na životnu sredinu; troškove izgradnje i održavanje objekta i druge projekte i elaborate u skladu sa namjenom objekta.

S tim u vezi, navodimo potrebne saglasnosti:

- elektroenergetska saglasnost,
- protivpožarna saglasnost,
- ekološka saglasnost,
- poljoprivredna saglasnost, ukoliko se energetske objekat nalazi u zahvatu Prostornog plana Crne Gore,
- vodna saglasnost,
- sanitarna saglasnost i
- geološka saglasnost.

Postupanje po zahtjevu za izdavanje odobrenja za izgradnju energetske infrastrukturnog objekta vrši se odmah, ukoliko je dostavljena sva dokumentacija iz člana 93 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, a najkasnije u roku od petnaest dana od dana dostavljanja potpune dokumentacije, u skladu sa članom 94 stav 1 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata.

Što se tiče zahtjeva za izdavanje upotrebne dozvole za energetske infrastrukturne objekte, postupak se vrši u skladu sa članom 120 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Naime, navedenim članom Zakona propisano je da je investitor dužan da, prije početka korišćenja objekta, podnese zahtjev za izdavanje upotrebne dozvole, najkasnije u roku od sedam dana od dana završetka radova.

Uz zahtjev za izdavanje upotrebne dozvole, investitor prilaže:

- 1) Izjavu izvođača radova da je objekat izgrađen u skladu sa građevinskom dozvolom i revidovanim glavnim projektom;

- 2) Izjavu nadzornog inženjera da je objekat izgrađen u skladu sa građevinskom dozvolom i revidovanim glavnim projektom;
- 3) Izjavu vodećeg projektanta da je objekat izgrađen u skladu sa revidovanim glavnim projektom;
- 4) Dokaz o izvršenim obavezama, u skladu sa posebnim propisima;
- 5) Dokaz o uređivanju odnosa u pogledu plaćanja naknade za komunalno opremanje iz člana 66 ovog Zakona;
- 6) Revidovani glavni projekat, ako je građevinska dozvola izdata na idejni projekat.

Nadzorni inženjer i vodeći projektant iz stava 2 ovog člana može biti isto lice.

Upotrebnu dozvolu izdaje rješenjem organ nadležan za izdavanje građevinske dozvole. Upotrebna dozvola izdaje se za objekat ili dio objekta, ako je građevinskom dozvolom određena faznost građenja. Ovim Zakonom je utvrđena transparentnost i javnost rada u izdavanju dozvola, budući da se zahtjev za izdavanje i građevinske i upotrebne dozvole, kao i rješenja koja se odnose na iste, objavljuju na sajtu organa uprave. Takođe je članom 121 istog Zakona, propisano da se upotrebna dozvola izdaje u roku od sedam dana od dana prijema izvještaja da je objekat podoban za upotrebu, a da se, s tim u vezi, sama podobnost za upotrebu objekta, utvrđuje tehničkim pregledom – član 122 Zakona.

Sami tehnički pregled obuhvata kontrolu usklađenosti izvedenih radova sa revidovanim glavnim projektom, kao i sa propisima, standardima, tehničkim normativima i normama kvaliteta koje važe za pojedine vrste radova, odnosno materijala, opreme i instalacija i da se isti može odobriti, samo ako je objekat, odnosno dio objekta izgrađen u skladu sa građevinskom dozvolom i revidovanim glavnim projektom. S tim u vezi, Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata – član 123 stav 2 i Pravilnikom o načinu vršenja tehničkog pregleda (Sl. list CG, br. 33/09), propisano je da vršioca tehničkog pregleda određuje organ nadležan za izdavanje upotrebne dozvole u roku od sedam dana od dana podnošenja zahtjeva za izdavanje upotrebne dozvole. Troškove tehničkog pregleda objekta snosi investitor.

Istim članom Zakona propisano je da tehnički pregled može da vrši privredno društvo koje ima licencu za izradu tehničke dokumentacije, odnosno licencu za građenje ili izvođenje pojedinih građevinskih radova na predmetnom objektu.

Naime, licenca koju izdaje rješenjem organ uprave – Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, izdaje se za period od pet godina, uz ispunjenost Zakonom propisanih uslova. To znači da bi jedno privredno društvo moglo da izrađuje tehničku dokumentaciju ili da se bavi građenjem objekta, odnosno izvođenjem pojedinih radova na građenju objekta, to društvo mora biti upisano u Centralni registar Privrednog suda za obavljanje djelatnosti izrade tehničke dokumentacije ili obavljanje djelatnosti građenja, odnosno izvođenje pojedinih radova, te da mora imati jednog zaposlenog odgovornog projektanta ili odgovornog inženjera.

U daljem postupku izdavanja upotrebne dozvole za objekte, uključujući i pomenute energetske infrastrukturne objekte, ukoliko je izvještaj komisije o izvršenom tehničkom pregledu izvedenih radova na predmetnom objektu pozitivan, onda Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, ukoliko je izdalo građevinsku dozvolu za taj objekat, nadležno je za postupanje i odmah, a najkasnije u roku od sedam dana od dana kompletiranja neophodne dokumentacije za izdavanje upotrebne dozvole u smislu navedenog člana 120 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, izdaje istu.

U suprotnom, ukoliko je izvještaj komisije o izvršenom tehničkom pregledu izvedenih radova na predmetnom objektu negativan, odnosno sadrži primjedbe kojima se traži da se utvrđeni nedostaci otklone u utvrđenom roku, investitor je dužan da, poslije njihovog otklanjanja, zatraži ponovni tehnički pregled. Treba napomenuti da se kod ponovnog tehničkog pregleda kontrolišu samo oni radovi koje je trebalo popraviti ili naknadno uraditi.

Nakon dostavljanja izvještaja o ponovnom tehničkom pregledu, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine će rješenjem izdati upotrebnu dozvolu, ukoliko isti sadrži pozitivan predlog da se izda, sa konstatacijom da su utvrđene nepravilnosti u naloženom roku otklonjene. S tim u vezi, treba napomenuti i ovlašćenja inspektora za građevinarstvo, koja su utvrđena članom 153 stav 1 tač. 4 i 7 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, kojim je utvrđeno da isti može,

kada utvrdi povredu zakona ili drugog propisa da zabrani korišćenje objekta za koji nije izdata upotrebna dozvola i da predloži organu uprave da oglasi ništavom upotrebnu dozvolu izdatu suprotno ovom zakonu. Po prvi put, Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata uvodi institut „uporedni tehnički pregled“ za objekte iz nadležnosti postupanja Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine. U tom slučaju, članom 127 istog Zakona, data je mogućnost investitoru da zatraži tehnički pregled objekta uporedo sa građenjem objekta i tada se vršilac tehničkog pregleda utvrđuje u dispozitivu građevinske dozvole.

Tehnička pravila za povezivanje korisnika na distributivnu i prenosnu mrežu elektroenergetskog sistema i interkonekciju sa ostalim mrežama

Privremenim distributivnim kodeksom (Sl. list RCG, br. 13/05) utvrđuju se tehnička pravila za minimum tehničko-planskih i radnih zahtjeva za povezivanje korisnika na distributivnu mrežu i interkonekciju sa ostalim mrežama.

Privremenim kodeksom mreže (Sl. list RCG, br. 13/05) utvrđuju se tehnička pravila za minimum tehničko-planskih i radnih zahtjeva za povezivanje na prenosnu mrežu i interkonekciju sa ostalim mrežama.

Ekološki okvir

Kao što je navedeno članom 70 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, idejni projekat pored ostalog sadrži i, u skladu sa posebnim propisima pripremljenim, podatke o procjeni uticaja zahvata na životnu sredinu. Na nacionalnom nivou je donešen i u primjeni je, od 1. januara 2008. godine, set propisa kojima se u potpunosti reguliše procjena uticaja projekata na životnu sredinu, i to: Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 80/05), Uredba o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 20/07), Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 14/07), Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 14/07) i Pravilnik o sadržini elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 14/07).

U Zakonu o procjeni uticaja na životnu sredinu transponovana je Direktiva Savjeta 97/11/EC kojom je promijenjena i dopunjena Direktiva 85/337/EC o procjeni uticaja javnih i privatnih projekata na životnu sredinu. Takođe, u Zakonu je transponovana i Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2003/35/EC kojom se omogućuje učešće javnosti u donošenju odluka i pristup informacijama. Crna Gora je ratifikovala ESPOO Konvenciju o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu zajedno sa dva amandmana (Sl. list CG, br. 08/08).

Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu uređen je postupak procjene uticaja za projekte koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu, sadržaj elaborata o procjeni uticaja, učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, postupak ocjene i izdavanja saglasnosti, obavještanje o projektima koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu druge države, nadzor i druga pitanja od značaja za procjenu uticaja na životnu sredinu. Postupak procjene uticaja se sprovodi u tri faze, i to: odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu, određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu i davanje saglasnosti na elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu. Određivanje obima i sadržaja elaborata procjene uticaja nije obavezujuće, jer je na osnovu Zakona donešen Pravilnik o sadržini elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

Uredbom o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu utvrđeni su konkretni projekti za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu i projekti za koje se može zahtijevati procjena uticaja. Projekti za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu utvrđeni su u Listi 1, a projekti za koje se može zahtijevati procjena uticaja na životnu sredinu utvrđeni su u Listi 2 ove uredbe.

U Listi 1, koja je usaglašena i sa Dodatkom Odluke III/7 ESPOO Konvencije, navedeni su projekti za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu, tj. obavezna izrada elaborata procjene uticaja. U ovoj listi nalaze se, između ostalih, projekti iz oblasti energetike, i to:

- Postrojenja za proizvodnju električne energije upotrebom svih vrsta goriva sa snagom od 300 ili više megavata;
- Vodovi, sa ili bez pratećih objekata, za transport gasa, nafte i naftnih derivata ili hemikalija prečnika većeg od 800 milimetara i dužine koja prelazi 40 kilometara;
- Vazdušni dalekovodi naponskog nivoa 220 kilovolti ili više čija dužina prelazi 15 kilometara;
- Rafinerije sirove nafte i gasa (isključujući postrojenja u kojima se proizvode ulja i maziva od sirove nafte);
- Postrojenja za gasifikaciju ili topljenje uglja ili bituminoznih škrljaca, kapaciteta od 500 ili više tona uglja ili bitumenskih škrljaca na dan;
- Brane i drugi objekti namijenjeni zadržavanju i akumulaciji vode kod kojih voda koja dotiče, ili dodatno zadržana ili akumulirana voda prelazi količinu od 10 miliona kubnih metara;
- Objekti namijenjeni skladištenju zapaljivih tečnosti i gasova, prirodnog gasa, fosilnih goriva, nafte i naftnih derivata, hemikalija, čiji kapacitet iznosi 200.000 tona ili više.

Za projekte sa Liste 1 ukupno trajanje postupka procjene uticaja koji se vodi kod nadležnog organa (ne obuhvata vrijeme izrade elaborata, eventualnu dopunu elaborata, izradu dokumentacije za određivanje obima i sadržaja elaborata i slično, što je obaveza investitora) iznosi maksimalno 146 dana (obuhvata dvije faze: određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu i davanje saglasnosti na elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu). S obzirom da je Zakonom data mogućnost da investitor ne mora obavezno sprovesti drugu fazu (određivanje obima i sadržaja elaborata procjene uticaja), vrijeme potrebno za davanje saglasnosti na elaborat procjene uticaja, pod uslovom da komisija za ocjenu elaborata nema primjedbi na isti, iznosi maksimalno 77 dana od dana predavanja elaborata nadležnom organu.

U Listi 2 navedeni su projekti za koje se procjena uticaja na životnu sredinu sprovodi, od slučaja do slučaja, po odluci nadležnog organa (Agencija za zaštitu životne sredine). U ovoj listi nalaze se, između ostalih, sljedeći projekti iz oblasti energetike:

- Postrojenja za proizvodnju električne energije upotrebom svih vrsta goriva sa snagom manjom od 300 megavata;
- Vodovi, sa ili bez pratećih objekata, za transport gasa, nafte i naftnih derivata ili hemikalija prečnika manjeg ili jednakog 800 milimetara i dužine koja ne prelazi 40 kilometara;
- Vazdušni dalekovodi naponskog nivoa 220 kilovolti ili manje čija dužina ne prelazi 15 kilometara;
- Postrojenja za gasifikaciju ili topljenje uglja ili bituminoznih škrljaca, kapaciteta manjeg od 500 tona uglja ili bitumenskih škrljaca na dan;
- Brane i drugi objekti namijenjeni zadržavanju i akumulaciji vode kod kojih voda koja dotiče, ili dodatno zadržana ili akumulirana voda ne prelazi količinu od 10 miliona kubnih metara;
- Objekti namijenjeni skladištenju zapaljivih tečnosti i gasova, prirodnog gasa, fosilnih goriva, nafte i naftnih derivata, hemikalija, čiji kapacitet ne prelazi 200.000 tona;
- Postrojenja za proizvodnju hidroelektrične energije;
- Uređaji za korišćenje snage vjetra u cilju proizvodnje energije;
- Trafostanice i rasklopna postrojenja napona 220 kilovolti ili više.

Za projekte sa Liste 2 ukupno trajanje postupka procjene uticaja koji se vodi kod nadležnog organa (ne obuhvata vrijeme izrade dokumentacije za odlučivanje o potrebi procjene uticaja, izradu dokumentacije za određivanje obima i sadržaja elaborata, dopunu dokumentacije, izradu elaborata, eventualnu dopunu elaborata i slično, što je obaveza investitora) iznosi maksimalno 173 dana (obuhvata sve tri faze: odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu, određivanje

obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu i davanje saglasnosti na elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu). S obzirom da je Zakonom data mogućnost da investitor ne mora obavezno sprovoditi drugu fazu (određivanje obima i sadržaja elaborata procjene uticaja), vrijeme potrebno za sprovođenje postupka procjene uticaja za projekte sa Liste 2 (odlučivanje o potrebi procjene uticaja i davanje saglasnosti na elaborat procjene uticaja), pod uslovom da nema dopuna na dostavljenu dokumentaciju ili primjedbi komisije za ocjenu elaborata, iznosi maksimalno 104 dana.

Članom 30 Zakona o procjeni uticaja utvrđeno je da ako planirani projekat može imati uticaj na životnu sredinu druge države ili ako druga država to zatraži, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine (Agencija za zaštitu životne sredine), u što kraćem roku, a najkasnije u rokovima za obavješćavanje svoje javnosti, utvrđenim Zakonom, dostavlja drugoj državi obavješćenje o projektu zajedno sa svim dostupnim podacima o mogućim uticajima, prirodi odluke koja može biti donijeta, kao i roku u kome druga država može da saopšti namjeru da učestvuje u postupku procjene uticaja. O odluci o davanju saglasnosti na elaborat procjene uticaja ili odbijanja zahtjeva za davanje saglasnosti, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine (Agencija za zaštitu životne sredine) obavještava državu koja je učestvovala u postupku procjene uticaja. Obavješćenjem se dostavlja sadržina odluke i uslovi ako su određeni, razlozi na kojima se odluka zasniva, uključujući i razloge prihvatanja ili odbijanja dostavljenih primjedbi, predloga, mišljenja zainteresovanih organa i organizacija i javnosti druge države i najvažnijim mjerama koje je nosilac projekta obavezan da preduzme. Članom 30 Zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu utvrđeno je da se obavješćavanje i konsultacije sa drugim državama o mogućim prekograničnim uticajima vrši na principu reciprociteta, u skladu sa zaključenim međunarodnim ugovorima.

Nosilac projekta ne može otpočeti sa realizacijom određenog projekta bez prethodno sprovedenog postupka procjene uticaja na životnu sredinu i saglasnosti nadležnog organa na elaborat procjene uticaja na životnu sredinu (Član 6 Zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu).

Takođe, potrebno je ukazati na činjenicu da se shodno članu 86 Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG, br. 51/08) propisuju mjere zaštite ptica, kojima se definiše da se stubovi i tehničke komponente srednjenaponskih i visokonaponskih vodova moraju graditi na način da se ptice zaštite od strujnog udara i mehaničkog povređivanja. Navedene odredbe se ne odnose na gornje vodove željeznica.

20 Kakav je zakonodavni/regulatorni okvir za konkurenciju u sektoru energetike? Koja su posebna pitanja koja zahtijevaju usklađivanje postojećeg zakonodavstva? Kojim podsektorima energetike se dodjeljuju državna pomoć (molim opišite), a u kojima postoje trgovinska ograničenja i koja su to ograničenja? Koji monopoli (na primjer: rafinerije, monopoli na uvoz/izvoz, ekskluzivna ili specijalna proizvodnja, prava na prenos i distribuciju) sada postoje u vašoj zemlji u sektoru energetike i koji su vaši planovi sa njima? Kakav je pravni okvir za nezavisne proizvođače energije?

Zakonodavni okvir za konkurenciju u sektoru energetike definisan je Zakonom o energetici (Aneks 59) (Sl. list RCG, br. 39/03). U članu 21 (Konkurencija) ovog zakona je navedeno:

„(1) Energetski subjekti neće učestvovati ni u jednom nekonkurentskom ponašanju, uključujući, ali ne ograničavajući se na unakrsno subvencioniranje, manipulacije cijenama ili tržištem, drugim trgovinskim djelatnostima štetnim za podsticaj i zaštitu konkurentnog tržišta.

(2) Agencija utvrđuje i sprovodi ograničenja koja se odnose na vlasništvo, nameće bilo koje drugo ograničenje za koje smatra da je neophodno za sprečavanje zloupotrebe tržišnih ovlašćenja u konkurentnim oblastima energetskog sektora ili štetnih posljedica po tarifne kupce.

(3) Agencija će utvrditi pravila i propise za promovisanje konkurencije, podsticanje razvoja tržišta i pravo tarifnog kupca da bira snabdevača, suzbijanje i sankcionisanje zloupotrebe tržišnih ovlašćenja, bilo kojeg antikonkurentnog ili diskriminatornog ponašanja.

(4) Pravilima iz stava 3 ovog člana se definišu odgovarajuća tržišta u cilju sprečavanja zloupotrebe ili loše upotrebe monopola ili tržišnog položaja, navode servisna područja na kojima je broj energetskih subjekata ograničen, utvrđuju zahtjevi za periodičnim izvještavanjem subjekata u energetskom sektoru potrebnih za sprovođenje ovog člana.

(5) Agencija utvrđuje procedure postupanja po žalbi koja omogućava zainteresovanim stranama da podnesu žalbu o nekonkurentnim aktivnostima. Agencija ima pravo da po sopstvenom nahođenju vodi postupak o nekonkurentnim aktivnostima.“

U skladu sa ovlašćenjima utvrđenim Zakonom o energetici (član 24) i opštim aktima, Agencija je u julu 2007. godine donijela Odluku o modelu tržišta električne energije u Crnoj Gori. Pritom se, polazeći od specifičnosti i karakteristika elektroenergetskog sistema (veličina, stalni deficit energije, mogućnosti prenosnog sistema, broj i struktura potrošača, opremljenost mjerenjima, postojeći ugovori itd.) i uvažavajući preporuke ino - konsultanata, opredijelila da, kao najpogodniji, utvrdi model tržišta, odnosno razvoj potpunog okvira za otvaranje i funkcionisanje tržišta koje će u najvećoj mjeri odgovarati ukupnim uslovima u Crnoj Gori, a koji podrazumijeva:

- Dugoročno - Tržište na bazi bilateralnih ugovora,
- Srednjeročno - Dan unaprijed tržište (može se osnovati na određenom stepenu razvoja tržišta),
- Kratkoročno - Balansno tržište i
- Aktivnosti nakon realnog vremena - obračun i poravnanja odstupanja.
- Maloprodajno tržište električne energije Agencija će osnovati na principima:
- Omogućavanja konkurencije u snabdijevanju izdavanjem licenci za snabdijevanje električnom energijom u Zakonom propisanom postupku,
- Obezbjedeća neophodnih trgovinskih aranžmana za javnog snabdjevača, koji će biti odgovoran za snabdijevanje električnom energijom tarifnih kupaca (domaćinstva i mali nezaštićeni potrošači koji ne žele da mijenjaju snabdjevača).

Što se tiče maloprodajnog tržišta električne energije, Agencija je imala u vidu činjenicu da je Crna Gora potpisnica međudržavnog Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Aneks 75), kojim je propisano da svaka ugovorna strana mora osigurati da od 1. januara 2008. godine kvalifikovani potrošači mogu biti svi potrošači koji nijesu domaćinstva, a od 1. januara 2015. godine svi potrošači.

Ipak, i pored dosta imperativnog stava, nije bilo moguće udovoljiti zahtjevu Sporazuma da se konkurencija u snabdijevanju omogući 1. januara 2008. godine, jer nijesu bili ispunjeni neki od neophodnih uslova:

- da je sprovedeno razdvajanje elektroenergetskih djelatnosti,
- da su konstituisani operator prenosnog sistema i operator distributivnog sistema,
- da su utvrđene i objavljene tarife za korišćenje prenosne i distributivne mreže,
- da su donijeti Kodeks mreže i Distributivni kodeks, kao akti koji trećim stranama obezbjeđuju pristup mrežama pod jednakim, unaprijed poznatim uslovima,
- da su donijeta Tržišna pravila, tj. akt koji obezbjeđuje uravnoteženo funkcionisanje elektroenergetskog sistema u tržišnim uslovima.

U toku 2008. godine vođene su intenzivne aktivnosti na stvaranju uslova za otvaranje tržišta električne energije, što je rezultiralo odobravanjem Tržišnih pravila koje je utvrdio Odbor direktora Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić i donošenjem Odluke o otvaranju tržišta električne energije, kojom je tržište otvoreno za sve potrošače, osim za domaćinstva, počev od 01. januara 2009. godine.

Tokom druge polovine 2008. i prve polovine 2009. godine Agencija je donijela više podzakonskih akata koja su bila neophodna za funkcionisanje tržišta. Ipak, glavni razlog kašnjenja je predstavljao dug i spor proces vlasničkog razdvajanja djelatnosti prenosa električne energije. Osnivanjem

vlasnički odvojenog subjekta Prenos AD Podgorica, 23.03.2009. godine, nestalo je i posljednje formalne barijere za funkcionisanje tržišta električnom energijom.

Postojeći Zakon o energetici tretira tržište dosta kratko i uopšteno. Taj momenat je ostavio prostor da se kreiraju podzakonska akta uz praćenje najbolje ekspertize i prakse u regionu i šire.

Nacrt novog Zakona o energetici, koji se očekuje da bude usvojen do kraja 2009. godine, prilazi pitanju tržišta znatno detaljnije:

- definisan je svaki učesnik tržišta sa pravima, međusobnim obavezama i odgovornostima i obavezama i odgovornostima prema trećim stranama,
- stipulisan je način organizovanja tržišta,
- definisani standardi za izradu Tržišnih pravila,
- utvrđena obaveza učestvovanja u radu zajedničke kancelarije za koordinisane aukcije,
- utvrđena obaveza obezbjeđenja i nuđenja pomoćnih usluga od strane učesnika na tržištu, itd.

Izrada novog zakona je proces koji je u toku, i Radna grupa za izradu Zakona o energetici razmatra svaku primjedbu i predlog zainteresovanih strana.

U Crnoj Gori ne postoji državna pomoć ni trgovinska ograničenja u sektoru eneegetike.

Regulatorni okvir konkurencije regulisan je Zakonom o zaštiti konkurencije (Sl. list RCG, br. 69/05 i 37/07), koji je usklađen sa članom 81 Ugovora Evropske zajednice (UEZ) koji reguliše sporazume, članom 82 UEZ koji reguliše pitanje zloupotrebe dominantnog položaja, kao i sa Regulativom 139/2004 kojom se uređuje pitanje koncentracija. Članom 4 Zakona o zaštiti konkurencije definisani su učesnici na tržištu, a koji podrazumijevaju učesnike u sektoru energetike:

»Ovaj zakon primjenjuje se na sve subjekte koji obavljaju privrednu djelatnost i učestvuju u prometu roba ili usluga i koja svojim radnjama vrše ili mogu vršiti povrede konkurencije, a naročito na:

- 1) privredna društva i druge oblike obavljanja privredne djelatnosti, nezavisno od sjedišta ili prebivališta, i fizička lica nezavisno od državljanstva i prebivališta;
- 2) druge subjekte koji neposredno ili posredno, stalno, povremeno ili jednokratno obavljaju privrednu djelatnost i učestvuju u prometu roba odnosno usluga, nezavisno od pravnog statusa, državljanstva, sjedišta ili prebivališta (sindikati, poslovna udruženja, sportske organizacije, ustanove, zadruge, nosioci prava intelektualne svojine i dr.)«

Cijene nafte i naftnih derivata formira država, shodno Uredbi o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata (Sl. list RCG, br. 52/02, 55/02, 23/03, 32/05 i 35/05 i „Sl.list CG, br. 73/08).

»Jugopetrol« AD Kotor, bivša državna kompanija koja je privatizovana 2002. godine od strane grčke kompanije »Hellenic Petroleum«, ima dominantan položaj u dijelu nabavke i distribucije naftnih derivata u Crnoj Gori. I nakon privatizacije ova kompanija je zadržala položaj dominantnog učesnika na tržištu, koja posjeduje skladišne kapacitete i 35 benzinskih pumpi. Kompanija »Hellenic Petroleum« ne posjeduje nikakva ekskluzivna ili specijalna prava u dijelu proizvodnje, distribucije i maloprodaje naftnih derivata.

Osim kompanije »Hellenic Petroleum«, na crnogorskom tržištu posluju i druge kompanije koje se bave prometom naftnih derivata, tako da sada postoje 44 kompanije registrovane za prodaju i snabdijevanje naftnim derivatima.

Što se tiče elektroenergetskog sektora, postoje monopoli dva preduzeća u većinskom državnom vlasništvu, i to: Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić i Prenos AD Podgorica. Nakon finalizacije procesa pravnog izdvajanja Prenosa, pripreme podzakonskih akata od strane Regulatorne agencije za energetiku i Tržišnih pravila od strane Operatora tržišta, stvoreni su uslovi za uvođenje konkurencije u elektroenergetskom sektoru.

Trenutno u Crnoj Gori ne postoji nijedan proizvođač električne energije, osim Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić.

Funkcionalno razdvajanje EPCG i vlasničko odvajanje Prenosa AD predstavlja ukidanje barijera, odnosno stvaranje uslova za obezbjeđenje, kroz odgovarajuću zakonsku i podzakonsku regulativu, potpuno nediskriminatornog pristupa mreži bilo kojeg proizvođača ili snabdjevača.

Zakon o energetici zabranjuje Operatoru prenosne mreže da vrši bilo kakvu diskriminaciju među korisnicima mreže (član 27, (8)). Isti Zakon je takođe, u članu 25, stipulisao pravo pristupa trećih lica prenosnoj i distributivnoj mreži i naložio regulatoru da uredi pravila i procedure.

Shodno ovoj zakonskoj obavezi, Agencija je donijela Pravila o pristupu treće strane prenosnoj i distributivnoj mreži, koja su objavljena na web-sajtu Agencije. U tom aktu su jasno naznačene procedure za fer i nediskriminatorni pristup trećih strana prenosnoj i/ili distributivnoj mreži, tako što se osigurava:

- 1) ravnopravan pristup prenosnoj i/ili distributivnoj mreži,
- 2) poštovanje važećih tarifa,
- 3) poštovanje odredbi koje se odnose na tehničke standarde, Tržišna pravila, Kodeks mreže i Distributivni kodeks,
- 4) planiranje proširenja sistema radi zadovoljavanja potreba korisnika mreža,
- 5) standard kvaliteta za snabdijevanje električnom energijom, održavanje frekvencije i regulacija napona i smanjenje prekida usluga.

U predmetnom aktu su transparentno navedene stavke ugovora koji potpisuju mrežni operator i korisnik mrežnih usluga, uslovi usljed kojih se može odbiti pristup mreži, ali isto i odgovarajuće mjere koje će Agencija izricati imaocima licenci koji nezakonito odbiju pristup treće strane prenosnoj i/ili distributivnoj mreži.

Naknade za pristup prenosnoj i distributivnoj mreži utvrđuju se odlukom Agencije.

Pored navedenog, Agencija je u Pravilniku o licencama u energetsom sektoru Crne Gore (Sl. list RCG, br. 50/04) na transparentan i nediskriminatoran način uredila postupak izdavanja licenci, postupak izmjene licence i postupak sprovođenja licence iz kojega se nedvosmisleno zaključuje da se ne pravi nikakva razlika između Elektroprivrede i novog (nezavisnog) proizvođača električne energije.

21 Kakva je struktura tržišta električne energije i gasa (vlasništvo, koncentracija, odvajanje djelatnosti)? Koji su glavni izvori energije? Kakva je struktura određivanja tarifa za prenos/distribuciju? Ko odobrava tarife ili metodologiju određivanja tarifa? Da li postoji međusobno subvencionisanje? Da li su svi potrošači povezani na distribucionu mrežu? Koji je procenat naplate računa za električnu energiju? Postoji li regulatorno tijelo? Koje su njegove nadležnosti, koliko ima zaposlenih i koliki mu je budžet? Ima li prostora za povećanje broja zaposlenih imajući u vidu bitno povećanje regulatornih nadležnosti koje su predviđene u Trećem paketu? Postoji li operater za sistem prenosa električne energije? Da li je integrisan vertikalno i kakve su mu nadležnosti?

Struktura tržišta električne energije i gasa (vlasništvo, koncentracija, odvajanje djelatnosti)

Regulatorna Agencija je Odlukom o otvaranju tržišta električne energije Broj 08/2310-2 od 30.12.2008. godine proglasila tržište električne energije u Crnoj Gori otvorenim od 01. januara 2009. godine. Pravni okvir za otvaranje tržišta električne energije utvrđen je:

- Zakonom o energetici (Aneks 59),
- Direktivom 2003/54/EC o opštim pravilima za unutrašnje tržište električne energije,

- Uredbom 1228/2003/EC o uslovima pristupa mreži za prekogranične razmjene električne energije,
- Zakonom o ratifikaciji Sporazuma između Evropske zajednice i Republike Crne Gore o formiranju Energetske zajednice (Aneks 64).

Tržište električne energije u Crnoj Gori sastoji se od veleprodajnog i maloprodajnog tržišta.

Veleprodajno tržište električne energije uključuje:

- dugoročno tržište, tj. tržište na bazi bilateralnih ugovora,
- srednjoročno - dan unaprijed tržište, koje u početnom periodu neće postojati, ali se na određenom stepenu razvoja tržišta može osnovati,
- kratkoročno - balansno tržište, i
- aktivnosti nakon realnog vremena - obračun i poravnanja odstupanja.

Balansno tržište i aktivnosti nakon realnog vremena zajedno čine balansni mehanizam koji treba da obezbijedi uravnoteženo funkcionisanje elektroenergetskog sistema. U prvom periodu nakon otvaranja tržišta, zbog nemogućnosti organizovanja pravog balansnog tržišta, balansiranje sistema vrši se na isti način kao prije otvaranja.

Maloprodajno tržište električne energije se osniva na principima:

- omogućavanja konkurencije u snabdijevanju, izdavanjem licenci za snabdijevanje električnom energijom,
- obezbjeđivanja neophodnih trgovinskih aranžmana za javnog snabdjevača, koji će biti odgovoran za snabdijevanje električnom energijom tarifnih kupaca.

Do 30.03.2009. godine, jedini subjekat koji se bavio proizvodnjom i prometom električne energije u Crnoj Gori je bio Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić. Od 01.04.2009. godine postoji nezavisno društvo, Prenos AD Podgorica, koje se odvojilo od Elektroprivrede. Ovo društvo se u okviru vertikalno integrisanog društva bavilo prenosom električne energije. Odbor Regulatorne agencije je na sjednici od 30.07.2009. godine izdao Prenosu AD licence za Prenos električne energije, Operatora prenosne mreže i Operatora tržišta.

Iako je tržište električne energije zvanično otvoreno prvog januara ove godine, osim EPCG ne postoji drugi snabdjevač električnom energijom. EPCG je jedini uvoznik i jedini snabdjevač električnom energijom u Crnoj Gori. Direktni potrošači na prenosnoj mreži imali su pravo samosnabdijevanja (Elektroliza aluminijuma, Industrija čelika i Željeznički transport). Pravo je koristio jedino Kombinat aluminijuma, do ove godine, i godišnje nabavljao od snabdjevača van Crne Gore 500 - 700 GWh, odnosno 30 - 40% svojih godišnjih potreba.

Tokom prvog polugodišta 2009. godine Regulatorna agencija je kompletirala podzakonska akta koja su bila neophodna da bi se izdale licence za nove snabdjevače i trgovce. Agencija je već dobila prvi zahtjev za izdavanje licence za trgovinu i licence za snabdijevanje na konkurentnom tržištu električne energije.

Elektroprivreda Crne Gore AD, nakon pravnog i vlasničkog razdvajanja djelatnosti prenosa iz njenog sastava, sastoji se od tri funkcionalne cjeline: Proizvodnja, Distribucija i Snabdijevanje, kao i dvije organizacione cjeline: Direkcija i Elektrogradnja.

Funkcionalno razdvajanje među ove tri cjeline nije do kraja izvršeno. Razdvajanje upravljanja je izvršeno na način da svaka funkcionalna cjelina ima svoj menadžment na čelu sa izvršnim menadžerom (direktorom). Razdvajanje računa, međutim, nije u potpunosti sprovedeno. Naime, sve FC posjeduju svoje račune, ali su oni prolazni i svi prihodi se slivaju na centralni račun koji kontroliše Organizaciona cjelina Direkcija i odatle, prema odobrenom troškovniku od strane OC Direkcija, prenose se sredstva funkcionalnim cjelinama. Za sada ne postoji definisan rok u kojem će se sprovesti potpuno funkcionalno razdvajanje EPCG.

Glavni izvori energije

Ukupna nominalna snaga svih elektrana u elektroenergetskom sistemu Crne Gore iznosi 868 MW, od čega se 658 MW (76%) odnosi na hidroelektrane ("Perućica", "Piva" i 7 malih HE), a 210 MW (24%) na termoelektranu sa jednim blokom. Prosječna godišnja proizvodnja kreće se oko 2.800 GWh na pragu elektrana, ali su zbog velike zavisnosti od hidroloških prilika, izražene oscilacije u ostvarenju ukupne proizvodnje po godinama.

HE "Piva" od svog puštanja u pogon 1976. godine radi kao vršna elektrana prema potrebama elektroenergetskog sistema Srbije, saglasno Ugovoru o dugoročnoj poslovno - tehničkoj saradnji, koji je obnovljen 1991. godine, sa rokom važenja od 25 godina. Predviđena je i mogućnost raskida ugovora na zahtjev jedne strane. Prema tom ugovoru Elektroprivreda Srbije stavlja na raspolaganje Elektroprivredi Crne Gore garantovanu električnu energiju sa snagom od 105 -110 MW u toku čitave godine i 105-110 MW dodatno u toku remonta TE "Pljevlja". Snaga se utvrđuje godišnjim ugovorima o ostvarivanju međusobnih isporuka, u zavisnosti od ostvarene proizvodnje HE "Piva" u svakom prethodnom petogodišnjem periodu.

Osnovne energetske-tehničke karakteristike elektrana i podaci o ostvarenoj proizvodnji i potrošnji dati su u narednoj tabeli.

Red .br	Elektrana	Nomin. Snaga MW	Broj agrg.	Godina ulaska u pogon	Akumul. GWh	Ostvarena proizvodnja i potrošnja GWh		
						2006.	2007.	2008.
1.	HE „Perućica“	307	7	1960 -1976	190	835,8	738,6	878,2
2.	HE „Piva“	342	3	1976	303	888,5	523,0	634,2
3.	Male HE	9	11	1937-88	-	18,7	16,7	19,1
4.	Ukupno HE	658	21	1937-88	493	1.743,0	1.278,3	1.531,5
5.	TE „Pljevlja“	210	1	1982	-	1.075,4	766,4	1.155,4
6.	Ukupno (4+ 5)	868	22	1937-88	493	2.818,4	2.044,7	2.686,9
7.	Nabavka od EPS (za HE Piva')					1075,5	1075,5	1.078,1
8.	Raspoloživa energija (6-2+7)					3.005,4	2.297,2	3.130,8
9.	Bruto potrošnja					4.684,7	4.646,7	4.584,5
10.	Deficit (9-8)					1.679,3	2.349,5	1.453,7

Izvor: Energetski bilansi Crne Gore za 2008. i 2009. godinu

Crnogorski elektroenergetski sistem sa aspekta proizvodnih kapaciteta i potrošnje pripada malim evropskim sistemima, ali predstavlja važan činilac za susjedne države sa stanovišta tranzita električne energije. Sredinom 2009. godine Prenos AD je postao član ENTSO-E asocijacije (the European Network of Transmission System Operators for Electricity).

Postojeći kapaciteti u prosječnim hidrološkim uslovima ne mogu zadovoljiti potrebe potrošača u Crnoj Gori, tako da je već duži niz godina u elektroenergetskom sistemu Crne Gore prisutan značajan deficit električne energije koji se pokriva uvozom.

Struktura određivanja tarifa za prenos/distribuciju

Zakonom o energetici (Sl. list RCG, broj 39/03), posebno članom 18. propisani su principi i procedure prema kojima Agencija utvrđuje tarife. Pravilnik o tarifama za električnu energiju (Sl. list RCG, br. 47/05, 50/05, 42/07 i Sl. list CG, br. 6/07 i 54/09) uređen je način utvrđivanja naknada elektroenergetskim subjektima za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti i način utvrđivanja tarifa za kupoprodaju električne energije koja se isporučuje, kao i usluga koje u vezi sa tom isporukom potrošačima/kupcima obezbjeđuju elektroenergetski subjekti u skladu sa Zakonom o energetici.

Odobrovanje tarifa ili metodologije određivanja tarifa

Zakonom o energetici je propisano da Regulatorna agencija za energetiku utvrđuje metodologiju određivanja tarifa i Agencija je to uredila Pravilnikom o tarifama za električnu energiju. Na bazi pomenutog pravilnika Agencija donosi odluke o regulatorno dozvoljenom prihodu za djelatnosti proizvodnje, prenosa, distribucije i snabdijevanja električnom energijom. Po utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda, Agencija respektivno odobrava tabele sa cijenama za pomenute djelatnosti na bazi istog pravilnika. Pravilnikom je propisano da se tarife odobravaju, po pravilu, na period od 12 mjeseci po cost plus metodu, ali se dozvoljava i period duži od 12 mjeseci primjenom podsticajnih metoda, tj. višegodišnji regulatorni period (vidi član 19 Pravilnika o tarifama).

Povezanost potrošača na distributivnu mrežu

Na osnovu podataka kojima raspolaže Agencija, ukupan broj potrošača električne energije u Crnoj Gori u 2008. godini iznosio je 322.444. Od tog broja na prenosnu mrežu, naponski nivo 110 kV, priključena su tri potrošača (Kombinat aluminijuma, Željezara Nikšić i Željeznice Crne Gore). Ostali potrošači su povezani na distributivnu mrežu, i to:

	potrošači
naponski nivo 35 kV	26
naponski nivo 10 kV	339
naponski nivo 0.4kV	322.076

Izvor: Regulatorna agencija za energetiku

U Crnoj Gori ne postoji napajanje potrošača električnom energijom van distributivne mreže, tj. ne postoje autonomna napajanja grupa potrošača.

Procenat naplate računa za električnu energiju

U 2008. godini je procenat naplate kod potrošača na prenosnom nivou (direktnih potrošača) iznosio 93,32%, a kod potrošača na distributivnom nivou 90,32%, odnosno ukupan procenat naplate je iznosio 91% (izvor: Godišnji izvještaj o poslovanju EPCG za 2008. godinu).

Regulatorno tijelo

Zakonom o energetici, koji je stupio na snagu 08.07.2003. godine, osnovana je Regulatorna agencija za energetiku, kao nezavisno regulatorno tijelo na koju je prenjeto ovlaštenje regulisanja energetskog sektora Crne Gore. Zakonom je u članu 1 stav 6 kao jedan od ciljeva donošenja Zakona propisano da je regulisanje energetskog sektora objektivno, transparentno i nediskriminatorno i u skladu sa važećim međunarodnim standardima, uključujući Evropsku energetsku povelju i odredbe Evropske unije iz oblasti energetike.

Zakonom je izvršena podjela nadležnosti u oblasti energetike između Vlade RCG, ministarstva nadležnog u oblasti energetike i Agencije, pri čemu su složeni i obimni poslovi normativne i praktične regulacije energetskog sektora Crne Gore i realizacije Vladine politike u oblasti energetike prenijeti u nadležnost Agencije.

Agencija je nezavisno pravno lice, samostalna i funkcionalno nezavisna i neprofitna organizacija koja vrši javna ovlaštenja i poslove koji su joj Zakonom o energetici dati u nadležnost.

Zakonom su utvrđeni nadležnost, zadaci i ciljevi osnivanja Agencije.

Agencija je osnovana sa ciljem da obezbijedi:

- da su principi, politika i programi koje utvrđuje i objavljuje Vlada implementirani i primijenjeni na osnovu principa objektivnosti, transparentnosti i nediskriminatornosti;
- pouzdanu, bezbjednu i ekološki adekvatnu isporuku energije tarifnim kupcima u Crnoj Gori po pravednim cijenama;
- da energetski subjekti koji obezbjeđuju energiju mogu pokriti svoje troškove po određenoj stopi povrata na investicije;

- usklađivanje interesa kupaca i energetskih subjekata;
- da energetski subjekti promovišu očuvanje stabilnosti, sposobnosti i efikasnosti.

Agencija obavlja sljedeće poslove:

- vrši nadzor nad radom i poslovanjem energetskih subjekata;
- donosi i objavljuje pravila i propise potrebne za: (a) izvršavanje obaveza iz Zakona; (b) izvršavanje i sprovođenje energetske politike; (c) reviziju i odobrenje svih tržišnih pravila, kodeksa mreže, uslova i rokova za priključenje i pristup mrežama;
- izdaje licence za obavljanje djelatnosti;
- izdaje ovlašćenja za izgradnju novih ili rekonstrukciju postojećih proizvodnih kapaciteta;
- utvrđuje tarife i cijene u skladu sa uslovima iz Zakona i opštih akata;
- mijenja, obustavlja, opoziva, nadgleda, kontroliše i sprovodi poštovanje uslova iz licenci;
- utvrđuje i vrši izmjenu pravila i propisa: (a) koji definišu strukturu energetskog tržišta, (b) za poslovanje tržišta, (c) za razdvajanje energetskih subjekata, (d) koji se odnose na prava i obaveze svih energetskih subjekata;
- utvrđuje pravila i propise koji se odnose na: (a) nadgledanje energetskih subjekata, (b) sigurnost energetskih postrojenja, osoblja, ljudi i imovine, (c) poštovanje propisa o zaštiti životne sredine od strane energetskih subjekata;
- obezbjeđuje zaštitu tarifnih kupaca koja omogućava: (a) pravičan i nediskriminatorni odnos energetskih subjekata prema tarifnim kupcima, (b) usluge visokog kvaliteta od strane energetskih subjekata, (c) utvrđivanje mehanizama koji će podstaći učešće zainteresovanih prilikom izrade pravila koja se odnose na tarifne kupce i
- promoviše konkurentsko ponašanje u sektoru energetike, uključujući: (a) pravedan i nediskriminatoran tranzit energije, (b) povećanje izvora za proizvodnju, poboljšanje mogućnosti za prenos, distribuciju i snabijevanje energijom.

U regulisanju djelatnosti u oblasti nafte i gasa Agencija:

- utvrđuje pravila i propise koji se odnose na transport, skladištenje, distribuciju, prodaju i isporuku naftnih proizvoda i
- izdaje licence i kontroliše poštovanje uslova iz licenci.

U sektoru uglja, Zakon je utvrdio nadležnosti Agencije samo u pogledu uglja namijenjenog za proizvodnju električne energije, i to utvrđivanje pravila za određivanje cijene uglja u periodu koji nije duži od pet godina od dana stupanja Zakona na snagu, što je isteklo 08.07.2008. godine, nakon čega je Vlada preuzela obavezu da odredi da li će se na isti način nastaviti regulisanje cijena uglja.

Nezavisnost, samostalnost i transparentnost su Zakonom utvrđeni kao osnovni principi rada Agencije i regulisanja energetskog sektora Crne Gore.

Zakon je u svojim odredbama utvrdio mehanizme koji treba da obezbijede samostalnost i nezavisnost Agencije.

Garant samostalnosti i nezavisnosti su same odredbe Zakona, i to: o načinu i uslovima izbora članova Odbora Agencije (bira ih Skupština Crne Gore po utvrđenom postupku), načinu i mogućnostima njihovog razrješenja, načinu izbora direktora i zamjenika direktora i njihovog razrješenja, propisanim slučajevima postojanja sukoba interesa za organe i sve zaposlene u Agenciji, zabrani obavljanja bilo kakve djelatnosti vezane za djelatnost energetskih subjekata i to i godinu dana nakon prestanka rada u Agenciji, utvrđivanju da članovi užih porodica zaposlenih u Agenciji ne mogu biti u radnom odnosu kod energetskih subjekata, propisivanjem da su svi pojedinačni akti Agencije konačni (i kada odlučuje u prvom stepenu), a najjače kroz odredbe o načinu finansiranja.

Funkcionalna nezavisnost podrazumijeva zabranu prihvatanja bilo kakvih uputstava, naloga ili mišljenja od bilo kog organa izvršne vlasti o onome što je zakonom stavljeno u nadležnost Agencije i što je obaveza Agencije. Princip nezavisnosti podrazumijeva da Agencija u svom radu ne smije biti izložena i bilo kakvom političkom ili ekonomskim uticiju od strane Vlade ili uticaju od strane energetskih subjekata čiji rad reguliše, donošenjem za njih obavezujućih opštih i pojedinačnih akata i stalnom kontrolom rada u pogledu njihovog poštovanja, kojim bi bila ugrožena njena objektivnost.

Posebno je garant nezavisnosti i Zakonom utvrđena obaveza transparentnosti u radu Agencije.

Propisanim načinom finansiranja je omogućena finansijska samostalnost Agencije, nezavisnost od finansiranja iz državnog budžeta i pribavljanje sredstava isključivo od subjekata čiju djelatnost reguliše, na propisan način i u nivou koji omogućava rad Agencije, a sve to uz potpunu kontrolu od strane Skupštine Crne Gore utvrđivanjem da Skupština usvaja Finansijski plan i Godišnji izvještaj Agencije. Članom 13 Zakona je propisan način finansiranja Agencije koji treba da obezbijedi funkcionisanje Agencije i ostvarivanje njene uloge, kao i implementaciju svih principa sadržanih u Zakonu koji se odnose na rad Agencije i regulisanje energetskog sektora Crne Gore. Član 13 glasi:

„ (1) Vlada obezbjeđuje početno finansiranje potrebno za osnivanje Agencije, nakon čega se Agencija finansira putem naknada koje utvrđuje u skladu sa ovim Zakonom i ostalim opštim aktima.

(2) Agencija utvrđuje finansijski plan za narednu godinu, najkasnije do 30. septembra tekuće godine. Agencija dostavlja Skupštini na usvajanje, a Vladi na uvid, finansijski plan, koji je dostupan za javnost, u skladu sa pravilima koje je utvrdila Agencija.

(3) U skladu sa pravilima koje utvrđuje, Agencija objavljuje utvrđene iznose naknada za svaku godinu, koju plaćaju energetski subjekti. Naknade se određuju u cilju pokrivanja procijenjenih troškova Agencije tokom godine.

(4) Energetski subjekti plaćaju naknade navedene stavom 3 ovog člana, koje se uplaćuju na račun Agencije, koja ima isključiv pristup sredstvima. U slučaju da se sredstva sa računa, navedena ovim stavom, ne iskoriste u potpunosti tokom fiskalne godine u kojoj su prikupljena, Agencija će prenijeti sredstva u sljedeću godinu, a naknade za sljedeću godinu se umanjuju za tu sumu.”

Agencija je Pravilnikom o licencama u energetskom sektoru Crne Gore (Sl. list RCG, br. 50/04) kojim je utvrdila vrste licenci koje se izdaju energetskim subjektima utvrdila i vrste naknada koje Agenciji plaćaju energetski subjekti. Pravilnikom o licencama u energetskom sektoru predviđene su dvije vrste naknada za licence koje plaćaju energetski subjekti i to: naknada za obradu zahtjeva za izdavanje licence i godišnja naknada za licencu i propisano da se iznosi naknada utvrđuju posebnom odlukom. Donošenje odluke slijedi posle usvajanja Finansijskog plana Agencije za narednu godinu od strane Skupštine CG, kojim se procjenjuju troškovi Agencije i nivo naknada potreban za pokrivanje tih troškova. Agencija je donijela i Pravila o metodologiji određivanja iznosa naknada za licence, u skladu sa kojim utvrđuje iznose naknada za licence za svaku godinu.

Budžet Agencije za pet godina njenog rada je u prosjeku godišnje iznosio oko 800.000 €, pri čemu se prikupljena sredstva na računu Agencije koja nijesu iskorišćena u potpunosti tokom fiskalne godine u kojoj su prikupljena, prenose u sljedeću godinu, a naknade subjektima za sljedeću godinu se umanjuju za taj iznos.

Rad Agencije je otvoren za javnost i Agencija će uskratiti informaciju koju posjeduje samo u slučaju kada su uključene povjerljive informacije ili trgovinske tajne, u skladu sa propisima Agencije. Javnost rada Agencija ostvaruje objavljivanjem opštih, kao i drugih akata čije je objavljivanje propisano aktima Agencije ili Zakonom, u Službenom listu Crne Gore ili na Web strani Agencije. Pored toga, Agencija nastoji da u svim prilikama, kada je to potrebno, o svom radu informiše javnost putem medija i press konferencija i pruži informacije o pitanjima iz okvira njene djelatnosti.

Potrebno je navesti i da je Agencija postupila po svim zahtjevima za pristup informacijama koje su u toku 2008. godine podnijeli građani i nevladine organizacije, dostavljajući tražene informacije koje posjeduje.

Broj zaposlenih i organizacija rada:

Osnovi organizacije rada Agencije utvrđeni su Zakonom, čijim članom 6 stav 4 je utvrđeno da su organi Agencije Odbor Agencije koji se sastoji od 3 člana i direktor Agencije, a Zakonom je utvrđena i funkcija zamjenika direktora Agencije. U cilju obezbjeđivanja nezavisnosti rada Agencije, Zakonom je utvrđena procedura njihovog izbora.

Odbor Agencije se sastoji od tri člana, od kojih se svake godine bira predsjedavajući Odbora. Statutom Agencije je propisano da se predsjedavajući Odbora bira i razrješava tajnim glasanjem, većinom od ukupnog broja članova, na vrijeme od godinu dana. Predsjedavajući Odbora zakazuje sjednice Odbora, predsjedava sjednicama i potpisuje akta koje Odbor usvaja.

Statutom Agencije su propisani poslovi Odbora Agencije. Odbor je organ koji upravlja radom Agencije i donosi sve opšte akte koji su stavljeni u nadležnost Agencije, kao i najznačajnije pojedinačne akte. Odbor Agencije obavlja sljedeće poslove:

- Odobrava izdavanje licence za obavljanje djelatnosti u energetsom sektoru;
- Utvrđuje cijene i tarife u elektroenergetskom sektoru u skladu sa Zakonom o energetici, do proglašenja konkurentnog tržišta električne energije;
- Utvrđuje iznose naknada koje plaćaju subjekti u energetsom sektoru za rješavanje zahtjeva i izdavanje licenci;
- Preduzima mjere za nepoštovanje uslova i nepridržavanje obaveza iz licenci;
- Usvaja budžet Agencije;
- Usvaja periodične izvještaje i godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski iskaz Agencije;
- Usvaja planove razvoja Agencije;
- Usvaja statut i druga opšta akta Agencije;
- Usvaja proceduru rješavanja sporova između subjekata u energetsom sektoru i između potrošača i energetskih subjekata;
- Razmatra i odlučuje po prigovorima tarifnih kupaca i energetskih subjekata;
- Bira i razrješava direktora i zamjenika direktora Agencije;
- Bira ovlaštenog revizora godišnjih finansijskih iskaza Agencije;
- Usvaja pravila, propise, procedure i druga akta za sprovođenje Zakona o energetici u okviru nadležnosti Agencije;
- Odobrava pravila, procedure i druge akte energetskih subjekata koje su dužni donijeti u skladu sa Zakonom o energetici;
- Donosi poslovnik o svom radu i
- Obavlja i druge poslove u skladu sa Zakonom o energetici i Statutom Agencije.

Direktor Agencije, u skladu sa Statutom:

- Zastupa i predstavlja Agenciju;
- Organizuje rad i vodi poslovanje Agencije;
- Izvršava odluke Odbora;
- Predlaže Odboru planove rada i izvještaje o radu i poslovanju, godišnji finansijski iskaz i investicione planove Agencije;
- Predlaže Odboru opšte akte Agencije;
- Imenuje i razrješava rukovodioce sektora Agencije;
- Zaključuje ugovore o radu sa zaposlenima;
- Zaključuje ugovore koji se odnose na investicije do iznosa utvrđenog Statutom;

- Obavlja i druge poslove u skladu sa zakonom i Statutom Agencije.

Statutom Agencije su dati osnovi unutrašnje organizacije Agencije. Utvrđeno je da se rad u Agenciji organizuje u četiri službe: Službi za tehničke poslove, Službi za ekonomske poslove i Službi za pravne poslove, u kojima se obavljaju poslovi koji su Zakonom utvrđeni kao osnovna djelatnost Agencije i Službi za administrativno-tehničke poslove u kojoj se obavljaju poslovi koji se odnose na unutrašnji rad Agencije i stvaraju uslovi za njeno normalno funkcionisanje.

Organizacija rada u Agenciji i opis poslova svakog radnog mjesta su utvrđeni Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji.

Agencija ima ukupno 19 zaposlenih, tri člana Odbora Agencije, direktora, zamjenika direktora, trinaest zaposlenih na neodređeno vrijeme i jednog zaposlenog na određeno vrijeme (zamjena privremeno odsutnog zaposlenog).

Od ukupno 18 zaposlenih na neodređeno vrijeme, 14 je sa visokom stručnom spremom, od toga je 5 diplomiranih inženjera elektrotehnike, 5 diplomiranih ekonomista (od kojih je jedan na poslovima prevodioca) i 4 diplomirana pravnika, a direktor Agencije posjeduje zvanje doktora pravnih nauka.

Što se tiče ocjene Zakona u svijetlu ispunjavanja obaveza iz EU energy *acquis*, u pogledu nadležnosti regulatornog tijela, Zakonom su obuhvaćeni zahtjevi postavljeni Direktivama 2003/54/EC i 2003/55/EC i Pravilnika (EC) br. 1228/2003, koji su definisani u Aneksu I Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Službeni list Evropske Unije, L 198/32), koji je Crna Gora ratifikovala Zakonom koji je objavljen u Sl. listu RCG, br. 66/2006 od 3.11.2006. godine i nijedna odredba Zakona nije u suprotnosti sa navedenom Regulativom.

Međutim, Zakonom je propisano da Agencija, kao regulatorno tijelo pravilima i propisima definiše strukturu energetskog tržišta, poslovanje tržišta i pitanje dizajna tržišta i oni u potpunosti zavise od regulatornog tijela i njegovih odluka ili propisa, bez da je to prethodno regulisano Zakonom što će se otkloniti donošenjem novog Zakona o energetici čija je izrada okončana i čije se usvajanje očekuje do kraja 2009. godine. Novim Zakonom se sektor energetike u Crnoj Gori u potpunosti prilagođava i trećem paketu EU direktiva.

Novim zakonom je predviđeno i značajno proširenje funkcije postojećeg regulatornog tijela preciziranjem nadležnosti u regulisanju tržišta električne energije, (koje je u Crnoj Gori otvoreno 01.01.2009. godine, u skladu sa Odlukom Agencije), kao i nadležnostima u dijelu regulacije tržišta gasa i nadležnostima vezanim za obnovljive izvore energije, kao i sprovođenja energetske efikasnosti u energetske sektoru osim u sektoru potrošnje (energetska efikasnost u sektoru potrošnje je regulisana posebnim zakonom), pa je povećanje broja zaposlenih u Agenciji u budućem periodu neophodno, kako bi Agencija mogla da obavlja poslove.

Operator za sistem prenosa električne energije

U procesu restrukturiranja Elektroprivrede Crne Gore AD, od Funkcionalne cjeline Prenos, formirano je Akcionarsko društvo Prenos – Podgorica, koje je imalac licenci za djelatnosti prenosa električne energije, operatora prenosne mreže i operatora tržišta, kao regulisanih djelatnosti.

Nadležnosti operatora prenosne mreže utvrđene su Zakonom o energetici (član 27):

1. Operator prenosa:

- 1) održava, modernizuje, poboljšava i razvija prenosni sistem;
- 2) upravlja energetske tokovima u mreži i prema ostalim interkonekcijskim sistemima;
- 3) ugovara dostupnost pomoćnih usluga;
- 4) operatoru tržišta i svim ostalim operatorima sistema pruža usluge neophodne za obezbjeđivanje:
 - pouzdanog i efikasnog rada;
 - usklađenog razvoja i rada interkonekcijskih sistema;
 - regulisanja frekvencije i snage razmjene;

5) koordinira kvalitet isporučene električne energije sa operatorom tržišta i ostalim sistemima prenosa i distribucije;

6) vrši usluge u sektoru električne energije kroz komunikaciju između:

- domaćih i međunarodnih proizvođača;
- operatora prenosa;
- operatora distribucije;
- snabdjevača;
- tarifnih kupaca;

7) obezbjeđuje:

- mjerenje energije;
- kupovinu/prodaju i blagovremeno izvještavanje operatora tržišta o bilansima sistema u realnom vremenu;

8) vrši dispečing proizvodnje;

9) određuje korišćenja interkonekcije sa ostalim sistemima;

10) po izvršenoj konsultaciji sa operatorom tržišta, kvartalno izvještava Agenciju o:

- planiranim isključenjima radi održavanja;
- zahtjevima za širenje ili izmjenu prenosnog sistema;
- podacima i/ili ostalim informacijama koji prikazuju sposobnost prenosne mreže;
- ugovorima, bilo zaključenim ili o kojima se vode pregovori za pomoćno i rezervno snabdijevanje i druge pomoćne usluge;

11) olakšava poravnanje računa koje izvršava operator tržišta;

12) poštuje uslove i rokove iz svoje licence.

2. U skladu sa uslovima iz ovog zakona i opštim aktima, operator prenosa ima pravo da:

1) prima podatke o mjerenju i ostale informacije neophodne za regulisanje frekvencije, napona i razmjenu energije od:

- proizvođača;
- operatora distribucije;
- kupaca po ugovoru priključenih na prenosnu mrežu;
- drugih operatora prenosa;

2) dobija informacije od postojećih i potencijalnih korisnika prenosne mreže neophodne za olakšavanje pristupa trećim licima prenosnom sistemu;

3) u cilju olakšavanja sigurnog rada prenosne mreže, utvrđuje uslove za povezivanje na prenosnu mrežu:

- distributivnih mreža;
- elektrana;
- kupaca po ugovoru direktno povezanih na prenosni sistem.

4) u saradnji i uz koordinaciju sa operatorom tržišta, obezbjeđuje pomoćne usluge na efikasan i ekonomičan način;

5) naplati naknadu za pružene usluge upravljanja i nadzora, kao i za priključenje na mrežu, pored naknade za pružanje usluga prenosa, u skladu sa pravilima koje utvrđuje Agencija;

6) uđe u svaki posjed ili objekat u cilju obezbjeđenja održavanja i razvoja prenosnog sistema.

3. Operator prenosa ne vrši diskriminaciju između korisnika mreže ili određenih grupa korisnika mreže i ne donosi odluke u korist svojih akcionara ili povezanih subjekata.
 4. U skladu sa uslovima iz ovog zakona i pravilima Agencije donijetim po istoj osnovi, operator prenosa čuva povjerljivost komercijalno osjetljivih informacija koje određuje Agencija, a koje dobije u toku svog poslovanja.
 5. Pored zahtjeva koji podnosi za dobijanje licence, operator prenosa podnosi kodeks mreže (grid code) Agenciji na odobrenje.
 6. Kodeks mreže (grid code):
 - 1) utvrđuje tehnička pravila za minimum tehničko-planskih i radnih zahtjeva za povezivanje na mrežu i interkonekciju sa ostalim mrežama;
 - 2) utvrđuje kriterijume koji se odnose na dispečing, zasnovane na:
 - ekonomskom prvenstvu, bez obzira na snabdijevanje električnom energijom baziranom na ugovornim obavezama;
 - tehničkim ograničenjima na mreži;
 - uravnoteženju opterećenja;
 - politici Vlade koja se odnosi na sigurnost snabdijevanja;
 - davanju prioriteta korišćenju domaćih izvora primarne energije koji ne prelaze, u bilo kojoj kalendarskoj godini 15% ukupne primarne energije neophodne za proizvodnju električne energije koja se troši u Crnoj Gori;
 - davanju prioriteta proizvođačima koji koriste obnovljive energetske izvore, toplotu ili energiju otpada ili kombinovanu toplotnu energiju;
 - utvrđivanju procedura koje se primjenjuju na rad mreže u nepredviđenim ili hitnim situacijama.
 7. Kodeks mreže (grid code) primjenjuje se na objektivan i nediskriminatoran način.
 8. Operator prenosa ima pravo da odbije da pruži uslugu potencijalnom korisniku mreže sve dok Agencija istom ne izda licencu za pružanje usluga u energetskom sektoru.
- U okviru Operatora prenosne mreže (AD Prenos) djeluje Operator tržišta. Nadležnosti Operatora tržišta utvrđene su Zakonom o energetici (član 29):
1. Operator tržišta je odgovoran da:
 - 1) vodi dokumentaciju, koja uključuje zakonske obaveze snabdjevača i kupaca po ugovoru;
 - 2) utvrđuje pravila i procedure, dozvoljavajući periodične izmjene pravila za javno nadmetanje i ostala uputstva koja je utvrdila Agencija, da bi se obezbijedilo da su procedure objektivne, transparentne i nediskriminatorne;
 - 3) prima ponude za snabdijevanje električnom energijom;
 - 4) prima i upravlja ponudama za kupovinu električne energije, a kada je to potrebno u skladu sa odlukom Agencije, i garancije za kupovinu električne energije;
 - 5) upoređuje ponude, počevši od ponude sa najnižom cijenom za određeni vremenski period, sve dok se ne zadovolji tražnja;
 - 6) ustanovljava ekonomski dispečerski model i transparentni sistem procjene tražnje koji odobrava Agencija;
 - 7) vrši odabir proizvođača i snabdjevača za isporuke koje su zasnovane na potražnji, a u skladu sa ekonomskim dispečerskim modelom, kodeksom mreže, distributivnim kodeksom i licencama proizvođača i snabdjevača;
 - 8) nadgleda, održava i poboljšava ekonomski dispečerski sistem;

9) uspostavlja računovodstveni sistem za trgovinu zasnovan na krajnjoj cijeni koja je postignuta, koji tačno odražava finansijske aktivnosti proizvođača i raspoloživosti proizvodnih kapaciteta za svaki vremenski period;

10) obavještava učesnike na tržištu i operatora prenosa o postupku poravnanja i o planiranju pristupu mreži koji je zasnovan na poravnanju i cijeni preostale ponuđene i raspoložive energije;

11) koordinira sa operatorom prenosa u preduzimanju neophodnih aktivnosti za:

- obavljanje ekonomskog upravljanja na tržištu električne energije;
- osiguravanje tehničkog upravljanja mrežama;
- ugovaranje pomoćnih usluga;

12) nakon konsultacija sa ostalim učesnicima u energetsom sektoru, preporučuje neophodne izmjene i izvještava Agenciju na polugodišnjoj osnovi o:

- stanju energetskog sektora u Crnoj Gori;
- radu sistema tržišnog pristupa;
- predloženim izmjenama;

13) u svim okolnostima, nezavisno od ostalih odredbama iz ovog zakona, dozvoljava i olakšava direktno snabdijevanje i kupovinu električne energije u skladu sa poglavljem XI ovog zakona.

2. Operator tržišta obavlja svoje funkcije na objektivan, transparentan i nediskriminatoran način, u skladu sa rokovima i uslovima iz licence.

3. Sve dok Agencija ne razdvoji funkcije operatora prenosa i operatora tržišta, operator prenosa izvršava obje ove funkcije, za koje se pribavljaju posebne licence.

22 Koje mjere za obezbjeđenje stabilne klime za ulaganje postoje u energetsom sektoru? U cilju kontinuiranog snabdijevanja energijom, koje su mjere za prenos i proizvodnju predviđene? Jesu li ove mjere nediskriminatorne? Da li pratite i predviđate namjere za ulaganje u prenos i proizvodnju i ako da, koji je vremenski okvir?

Postojeće mjere za obezbjeđenje stabilne klime za ulaganje u energetsom sektoru

Crna Gora, kao članica Energetske zajednice i država u kojoj su poslednjih godina nastale značajne promjene u investicionoj politici, predstavlja jednu od najkonkurentnijih lokacija za privlačenje stranih investicija u regionu. Poređenje investicionog ambijenta Crne Gore sa regionom Jugoistočne Evrope (gdje se očekuje značajan obim investicija u energetski sektor) zasniva se na tri osnovna elementa, koji opredjeljuju odluke budućih investitora:

Standardni (opšti) rizici poslovanja: Sa aspekta standardnih rizika koje investitori uzimaju u obzir prilikom odlučivanja o investiranju, koji se, prije svega, odnose na političku, makroekonomsku i finansijsku stabilnost, Crna Gora ima veoma dobre indikatore investicionog kvaliteta. Prema godišnjem izvještaju Frejzer instituta (Fraser Institute) o ekonomskim slobodama za 2005. godinu, Crna Gora je dobila ocjenu 6.0 i svrstana je u prvih 86 zemalja svijeta, dok je za 2006. godinu ovaj rast bio najveći u regionu i to na nivou 25%.

Nivo postignutih zakonskih reformi (ostvareni fiskalni, regulatorni i finansijski podsticaji za privlačenje investicija): Sa stanovišta postignutih zakonskih reformi i fiskalnih podsticaja Crna Gora je veoma konkurentna. Crna Gora ima najnižu stopu poreza na dobit u Evropi od 9% i usvojen je niz zakona koji su usaglašeni sa standardima EU.

Nivo osnovnih troškova poslovanja (troškovi radne snage, energije i dr.): Nivo obrazovanja radne snage u odnosu na druge zemlje u regionu predstavlja stratešku prednost Crne Gore. Sa aspekta ukupnih troškova poslovanja, Crna Gora ima relativno skupu radnu snagu u odnosu na zemlje u regionu. Međutim, tržište radne snage Crne Gore je konkurentno sa stanovišta nivoa

obrazovanja, dok se može pretpostaviti da će visok nivo nezaposlenosti troškove radne snage za duži vremenski period održati konkurentnim.

Energetski sektor je jedan od najinteresantnijih sektora za strane investitore u Crnoj Gori, posebno ako se ima u vidu period do 2015. godine, kada se predviđa potpuna liberalizacija tržišta električne energije i gasa u Jugoistočnoj Evropi. U oblasti razvoja energetskog sektora Crne Gore, za navedeni period se očekuje značajan priliv direktnih investicija, čemu će u značajnoj mjeri doprinijeti iniciranje projekata koji su predviđeni Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine i Akcionim planom za njenu implementaciju.

Značajan doprinos obezbjeđenju stabilne klime za ulaganje u energetski sektor daje i Regulatorna agencija za energetiku. Jedan od ciljeva Agencije je da obezbijedi da energetski subjekti promovišu očuvanje stabilnosti, održivosti i efikasnosti (Zakon o energetici, Član 6) (Aneks 59). Članom 12 istog zakona su pobrojane nadležnosti Agencije, a članom 18 je razrađena bitna nadležnost, a to je utvrđivanje cijena i tarifa.

Na osnovu navedene zakonske regulative Agencija je donijela niz podzakonskih akata koja promovišu održivost subjekata u energetskom sektoru, i to:

Pravilnik o tarifama za električnu energiju (Sl. list RCG, br. 47/05, 50/05, 42/07 i Sl. list CG, br. 06/07, 54/09):

Subjektu se priznaju svi operativni troškovi, amortizacija i odobrava godišnji povrat na neto iznos investicije. Ovo znači da je subjektu zagarantovana dobit u visini odobrenog godišnjeg povrata na neto iznos investicije, ukoliko ostvari troškove sa nivoom efikasnosti poslovanja koji mu je odredila Agencija na objektivan, transparentan i nediskriminatoran način.

Pravila za osnivanje i rad tržišta električne energije (Sl. list CG", br. 01/09 i 54/09):

- Osnivanje organizovanog tržišta električne energije ima za cilj (Član 3, Ciljevi):
 - stvaranje, održavanje i razvoj konkurentskih odnosa između učesnika na tržištu;
 - povezivanje sa regionalnim, odnosno budućim jedinstvenim evropskim energetskim tržištem, radi stvaranja uslova za sigurno, stabilno i kvalitetno snabdijevanje električnom energijom, po najpovoljnijim cijenama, uz stalnu zaštitu i poboljšanje stanja životne sredine, i
 - stvaranje povoljnih uslova za intenziviranje investicija u gradnju novih izvora električne energije i elektroenergetski sektor u cjelini.
- Osnovni principi na kojima se zasniva organizovano tržište električne energije su (Član 4, Principi organizovanja tržišta):
 - poštovanje, promovisanje i stalno jačanje konkurencije,
 - slobodan i nediskriminatoran pristup prenosnoj i distributivnoj mreži.

Obezbjeđivanjem uslova za razvoj i jačanje konkurencije, istovremeno se omogućava i zaštita i dalji razvoj tržišta.

Prenosna i distributivna mreža, kao prirodni monopol, predstavljaju neophodnu infrastrukturu za funkcionisanje tržišta električne energije koja mora biti dostupna svim korisnicima, po istim unaprijed poznatim uslovima.

Predviđene mjere za proizvodnju i prenos u cilju kontinuiranog snabdijevanja energijom

Opštim i posebnim uslovima Licence za proizvodnju električne energije definisana je obaveza potpisivanja ugovora imaoca licence sa:

- Imaocem licence za operatora tržišta u skladu sa Tržišnim pravilima;
- Imaocem licence za prenos električne energije - Ugovor o priključenju na prenosnu mrežu i Ugovor o korišćenju prenosne mreže;
- Operatorom prenosne mreže - Ugovor o pružanju pomoćnih usluga;
- Imaocem licence za distribuciju električne energije i operatora distributivne mreže - Ugovor o priključenju na distributivnu mrežu i Ugovor o korišćenju distributivne mreže, ako to bude potrebno;

- imaocima licenci za snabdijevanje - bilateralne ugovore o kupoprodaji energije.

Imalac licence za proizvodnju električne energije je obavezan da poštuje obaveze iz ugovora o kupoprodaji energije i, po zahtjevu, da pruži Agenciji punu informaciju koja se odnosi na cijene i energetske ponude. Takođe, mora poštovati Kodeks mreže i Distributivni kodeks.

Prema uslovima Licence za prenos električne energije, Imalac licence je obavezan da po pravednim, razumnim i nediskriminatornim uslovima ponudi priključenje na prenosnu mrežu i pristup prenosnoj mreži svakome ko je spreman da zaključi Ugovor o priključenju na prenosnu mrežu i Ugovor o korišćenju prenosne mreže. Takođe je obavezan da uradi godišnje i dugoročne planove razvoja i održavanja, uz koordinaciju i saradnju sa Operatorom prenosne mreže i Operatorom tržišta. Ti planovi moraju biti urađeni u skladu sa standardima koje odobrava Agencija, i to tako da što manje utiču na visinu cijene isporučene energije, uz obezbjeđenje odgovarajuće pouzdanosti sistema prenosa. Postoji još čitav niz obaveza za Imaoca licence za prenos koje su u funkciji obezbjeđenja kontinuiranog snabdijevanja energijom. (Pogledati Licencu za prenos, Poglavlje II, Posebni uslovi Licence).

Uslovi Licence za operatora prenosne mreže obavezuju Imaoca licence da sa imaocima licenci za snabdijevanje zaključi ugovor o pružanju usluga Operatora prenosne mreže i sa imaocima licenci za proizvodnju zaključi Ugovor o pružanju pomoćnih usluga. Dalje su definisane obaveze:

- koordinacija sa operatorom tržišta,
- integralno dugoročno planiranje sistema i operativno planiranje,
- izrada programa i dispečing,
- pomoćne usluge,
- koordinacija sa operatorima prenosnih mreža u interkonekciji,
- planiranje održavanja,
- priprema za vanredne situacije, itd. (Pogledati Licencu za Operatora prenosne mreže, Poglavlje II, Posebni uslovi Licence).

Opšti uslovi licenci obavezuju Imaoca da se ne smije baviti dopunskom aktivnošću bez odobrenja regulatora, koji procjenjuje da li dopunska aktivnost može imati negativne posljedice na obavljanje licencirane djelatnosti. Ukoliko dobije odobrenje za bavljenje dopunskom aktivnošću, Imalac licenci mora voditi odvojeno računovodstvo za tu aktivnost. Imalac licenci, takođe, ima obavezu da sa dužnom pažnjom upravlja rizikom i osigurava imovinu, da kontinuirano informiše Agenciju o poslovanju i periodično dostavlja izvještaje (Pogledati u sve tri licence Poglavlje I, Opšti uslovi licence).

Nediskriminatornost mjera

Obaveza poštovanja principa objektivnosti, transparentnosti i nediskriminatornosti je propisana Zakonom o energetici i Agencija ih dalje sprovodi kroz izradu podzakonske regulative. Mjere koje se preduzimaju sa ciljem kontinuiranog snabdijevanja električnom energijom su u skladu sa navedenim principima.

Praćenje i predviđanje namjera za ulaganje u prenos i proizvodnju i vremenski okvir

Iznosi i dinamika ulaganja u prenos i proizvodnju su okvirno utvrđeni u Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić je obavezna da dostavlja Agenciji na odobravanje investicioni plan za zahtijevani period primjene tarifa i to za svaku funkcionalnu cjelinu posebno. Od 2009. godine je to postala obaveza i novoformiranog privrednog društva Prenos AD Podgorica. Investicije koje nije odobrila Agencija ne ulaze u regulatornu osnovicu sredstava prilikom odobravanja regulatorno dozvoljenog prihoda za naredni regulatorni period (Pogledati Pravilnik o tarifama, član 9).

Uslovi prema kojima korisnik može koristiti prenosni sistem za prenos električne energije definisani su Ugovorom o korišćenju prenosne mreže, zaključenim 06.05.2009. godine između Elektroprivrede Crne Gore AD – Nikšić i Prenosa AD – Podgorica. Usluga korišćenja prenosne mreže treba da obezbijedi prenos električne energije unutar prenosne mreže elektroenergetskog

sistema Crne Gore za potrebe potrošnje korisnika, prema tehničkim uslovima definisanim Kodeksom mreže i Ugovorom o balansnoj potrošnji. Pristup korisnika prekograničnim prenosnim kapacitetima uređuje se posebnim Ugovorom o pristupu prenosnoj mreži, u cilju korišćenja prekograničnih prenosnih kapaciteta. Ovim ugovorima se obezbjeđuje ravnopravni i nediskriminatorni pristup korisnika prenosnoj mreži.

Da bi obezbijedili pouzdano i kvalitetno snabdijevanje potrošača električnom energijom, kao i poboljšali standarde u održavanju mreže, Prenos AD je u skladu sa Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. (Aneks 71) godine i Akcionim planom za njenu implementaciju (Aneks 100) sačinio kratkoročni plan razvoja prenosne mreže za period od 2009. do 2013. godine. Pored aktuelnih projekata koji će se realizovati tokom ove i naredne godine u vrijednosti od oko 45 miliona € kao i grupe projekata iz investicionog plana čija realizacija tek predstoji u narednom periodu, planirano je prilagođavanje crnogorske mreže izgradnji podvodnog kabla Crna Gora – Italija, u sklopu kojeg je izgradnja čvorišta 400 kV u sjevernom dijelu Crnogorskog primorja. Za nove projekte predviđene su investicije u vrijednosti od oko 90 miliona €.

Na osnovu analiza i praćenja porasta potrošnje kao i prekida u snabdijevanju električnom energijom, Prenos AD realizuje aktivnosti na izgradnji sljedećih trafostanica i dalekovoda:

- TS Virpazar i njeno povezivanje na prenosnu mrežu priključenjem na DV 110 kV Podgorica 2- Bar po principu 'ulaz-izlaz', rok je septembar 2009. godine;
- TS 110/35/10 kV Kotor (Škaljari) sa DV 110 kV Tivat-Kotor, rok završetka je jesen 2010. godine;
- TS Podgorica 5 sa DV 110 kV Podgorica 5 - T spoj KAP I, rok završetka je kraj 2009. godine;
- Proširenje TS 110/10 kV Podgorica 3 i 110 kV kabla Podgorica 3-Podgorica 5, rok završetka je kraj 2010. godine;
- Proširenje postojećeg razvodnog postrojenja 400kV Ribarevina ugradnjom transformacije 400/110 kV, rok završetka je kraj 2010. godine;
- Proširenje TS 220/110/35 kV Mojkovac izgradnjom novog 220 kV postrojenja i njeno povezivanje na prenosnu mrežu priključenjem na DV 220 kV Podgorica 1 – Pljevlja 2 po principu 'ulaz-izlaz', rok završetka je jul 2010. godine;
- Proširenje TS 110/35/10 kV Andrijevića izgradnjom novog 110 kV postrojenja i njeno povezivanje na DV 110 kV Podgorica 1 – EVP Trebješica-Berane po principu 'ulaz-izlaz', rok završetka je decembar 2009. godine;
- DV 400kV Podgorica 2-Albanija, rok završetka je novembar 2009. godine;
- Zamjena postojećeg zaštitnog užeta na dalekovodima OPGW kablom, rok završetka je oktobar 2010. godine.

Akcionim planom za implementaciju Strategije za period 2008-2012. godina su u okviru ključnih sadržaja KS 5 i KS 6 predviđene investicije u nove proizvodne objekte, koje će se realizovati implementacijom sljedećih programa i projekata:

- Program razvoja obnovljivih izvora energije (bez hidropotencijala)
- Program korišćenja hidropotencijala
- Projekat izgradnje malih hidroelektrana
- Projekat korišćenja vjetra za proizvodnju električne energije
- Projekat korišćenja biomase za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije
- Projekat korišćenja komunalnog otpada za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije
- Projekat izgradnje HE Komarnica
- Projekat izgradnje HE na Morači

– Projekat TE Pljevlja II sa toplifikacijom grada Pljevlja.

Ministarstvo ekonomije je započelo implementaciju većine navedenih programa i projekata, od kojih su najvažniji:

Projekat izgradnje HE na Morači

Angažovan je savjetnik za pripremu potrebnih analiza, pripremu i praćenje tendera za izgradnju 4 kaskadne HE na Morači ukupne snage 238 MW i godišnje proizvodnje oko 694 GWh, a u okviru Ministarstva ekonomije je formiran Projektni tim za izgradnju HE na Morači. Očekuje se da će se ugovor sa budućim koncesionarom potpisati i izgradnja početi do kraja 2010. godine, a izgradnja bi trebalo da traje oko 6 godina.

Projekat izgradnje HE Komarnica

Nakon inicijative Saveznog ministarstva za transport, inovacije i tehnologiju Republike Austrije, Ministarstvo za ekonomski razvoj Vlade Crne Gore je sa njima u oktobru 2008. godine potpisalo bilateralni Memorandum o razumijevanju u oblasti tehnološke saradnje u energetsom sektoru (Aneks 96). Ovaj sporazum obuhvata međusobni transfer znanja i tehnologija, kao i analizu energetskih resursa Crne Gore. U cilju realizacije Memoranduma, formirana je Zajednička radna grupa koju sačinjavaju predstavnici dva ministarstva i Austrijske agencije za investicije. Izrađena je Prethodna studija izvodljivosti za ovaj projekat od strane konsultantske kuće POYRY i prihvaćena od strane Zajedničke radne grupe. Ovim projektom je predviđena izgradnja HE Komarnica snage 168 MW i godišnje proizvodnje 232 GWh. Zajednička radna grupa će dalje raditi na razvijanju projekta i pripremi predloga Skupštini Crne Gore za davanje koncesije za izgradnju HE Komarnica.

Projekat izgradnje malih hidroelektrana

U septembru 2008. godine između Ministarstva za ekonomski razvoj i 6 koncesionara zaključeni su ugovori za istraživanje i izgradnju malih hidroelektrana (do 10 MW) na 8 vodotoka. Izgradnja malih hidroelektrana na tim vodotocima bi trebalo da počne nakon pripreme projektne dokumentacije od strane koncesionara i prihvatanja od strane nadležnih državnih organa. Ministarstvo ekonomije je objavilo novi Javni oglas za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana na deset hidrološki istraženih vodotoka u Crnoj Gori, i to 15.09.2009. godine. Davanje koncesija će se sprovoditi u dvostepenom postupku, koji uključuje pretkvalifikacionu i kvalifikacionu fazu.

Projekat TE Pljevlja II sa toplifikacijom grada Pljevlja

Trenutno je u završnoj fazi Studija o razvoju i učešću privatnog sektora u Pljevaljskom energetsom kompleksu, u kojoj će se predložiti struktura transakcije za potencijalnu izgradnju II bloka TE Pljevlja snage 210 MW i termoelektrane snage oko 500 MW na Maoču, novom kopu u regionu Pljevalja.

IV. DRŽAVNA POMOĆ

23 Da li vaša zemlja ima proizvodnju domaćeg uglja obuhvaćenu državnom pomoći?

Od 2000. godine do danas Vlada Crne Gore nije imala konkretnih investicija niti donacija prema Rudniku uglja AD Pljevlja, pa se može konstatovati da Crna Gora nema proizvodnju domaćeg uglja obuhvaćenu državnom pomoći.

24 U slučaju da vaša zemlja ima proizvodnju uglja obuhvaćenu državnom pomoći, možete li navesti:

Kako je konstatovano da Crna Gora nema proizvodnju uglja obuhvaćenu državnom pomoći, na ovo pitanje nemamo odgovor.

a) Kakav je stav vaše Vlade prema Regulativi Savjeta 1407/2002? Možete li dostaviti pregled tekuće i buduće modernizacije, racionalizacije i planova restrukturiranja preduzeća koja se bave ugljem (vidi članove 4 i 5 ove Regulative)? Ima li vaša Vlada, odnosno predviđa li, program podrške za smanjenje kapaciteta? Što sadrži taj program i da li je on socijalno/regionalno opravdan?

b) Koje su karakteristike državne pomoći u ovom sektoru? Jesu li svi elementi državne pomoći trenutno predviđeni državnim budžetom? Planira li se da sva državna pomoć bude pokrivena iz državnog budžeta?

c) U odnosu na kameni ugalj, kakav je stav vaše Vlade prema uspostavljanju “područja slobodne trgovine ugljem” u skladu sa EU pravilima konkurencije, posebno onih koja se odnose na “vertikalne sporazume” (na primjer: sporazumi sa proizvođačima uglja i električne energije)?

25 S obzirom na Regulativu Savjeta br. 405/2003 od 27. februara 2003. godine, kojom se uspostavlja sistem nadzora nad uvozom kamenog uglja porijeklom iz trećih zemalja, može li vaša zemlja dostaviti informacije koje se traže u toj Regulativi?

U Crnoj Gori ne postoji eksploatacija kamenih ugljeva, već samo lignita i mrkog uglja. Takođe, Crna Gora ne uvozi kameni ugalj.

26 Sva čvrsta goriva:

a) Molimo dostavite podatke o nivou proizvodnje kamenog uglja i lignita (ortho-lignite) sada i u posljednje vrijeme.

U sljedećoj tabeli dati su podaci o proizvodnji uglja (lignita) za 2000., 2005., 2008. i za prvih šest mjeseci 2009. godine.

Red.br.	POTROŠAČ	GODINA			
		2000.(t)	2005.(t)	2008.(t)	2009. (I-VI)(t)
1	TE„Pljevlja“	1 411 281	1 176 282	1 665 389	757 252
2	Ostali potrošači	153 394	111 738	74 693	27 654
3	Ukupno (1+2)	1 564 675	1 288 020	1 740 082	784 906

Izvor: Rudnik uglja AD Pljevlja

Plan proizvodnje uglja za 2009. godinu je 1 238 988 t.

b) Molimo dostavite podatke o svim postojećim programima državne pomoći domaćoj proizvodnji lignita (ortho-lignite) kao i o planovima za postupno smanjenje istih.

Pomoć Vlade Crne Gore se ogleda kroz odlaganje plaćanja obaveza Rudnika uglja AD Pljevlja prema Vladi Crne Gore (koncesije, PDV, doprinosi) u periodima u kojima je Rudnik uglja imao otežane mogućnosti za izmirivanje tih obaveza.

c) Tamo gdje su industrije čvrstih goriva subvencionirane, kakvi su sadašnji i budući socijalni planovi sa osvrtom na restrukturiranje, uključujući i one koji se odnose na prilagođavanje radne snage i kakvi su regionalni planovi konverzije (na primjer privlačenje novih poslovnih subjekata)?

Kako u Crnoj Gori ne postoji subvencija privrednih društava u industriji čvrstih goriva, na ovo pitanje nemamo odgovor.

V. OBNOVLJIVA ENERGIJA

27 Molimo dostavite podatke o postojećim i planiranim mjerama za promovisanje obnovljive energije (kakve prirode su te mjere; raspoloživi budžet, itd.).

a) Postoji li zakonodavni okvir (Zakon o energiji)? Postoje li već podzakonski akti? Koji dio zakonodavstva odgovara kojem dijelu *acquis-a* i koji je nivo usklađenosti? Da li vaša zemlja već izdaje deklaracije za aparate u skladu sa EU *acquis-em*? Je li već uspostavljen i u funkciji institucionalni okvir (nacionalna agencija, itd.)? Koliko ima zaposlenih i koliki joj je budžet?

Postojeće i planirane mjere za promovisanje obnovljive energije

Vlada Crne Gore je usvojila Strategiju razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) u decembru 2007. godine, a Akcioni plan za implementaciju Strategije za period 2008 – 2012. godina u oktobru 2008. godine (Aneks 100). Usvajanjem strateških dokumenata stvoreni su uslovi za pokretanje mjera za veće korišćenje obnovljivih izvora energije odnosno promovisanje i izgradnju objekata za proizvodnju energije koji koriste obnovljive izvore.

Crna Gora raspolaže velikim hidroenergetskim potencijalom. Ukupni procijenjeni teorijski hidroenergetski potencijal Crne Gore iznosi 9846 GWh/god. Najveća pažnja u Akcionom planu i ostalim strateškim dokumentima usmjerena je na iskorišćenje tog potencijala. Predviđeni su projekti za realizaciju HE Komarnica, sistema HE na Morači i projekti malih hidroelektrana.

Za HE Komarnica izrađena je Prethodna studija izvodljivosti, čiji rezultati ukazuju da je projekat tehnički i ekonomski opravdan. Izgradnja HE Komarnica je predviđena prostornim i vodoprivrednim planovima Crne Gore, odnosno stvoreni su preduslovi za realizaciju tog projekta. Predviđena je čeona hidroelektrana i akumulacija u slivu rijeke Pive, sa branom na kraju uspora postojeće akumulacije HE Piva. Planirana je izgradnja lučne betonske brane visine 176 m, sa pribranskom mašinskom halom i dva agregata instalisane snage 168 MW i godišnje proizvodnje 232 GWh. Procijenjeni period izgradnje ove hidroelektrane je 6 godina.

Sistem HE na Morači obuhvata četiri objekta ukupne instalisane snage 238 MW i procijenjene prosječne godišnje proizvodnje 694 GWh. Sve četiri hidroelektrane su pribranskog tipa, od kojih je čeona brana Andrijevo betonska lučna, a ostale tri su kombinovane betonske gravitacione brane sa mašinskim halama u okviru brana. EPCG je tokom prethodnih godina izvršila opsežna geotehnička i hidrološka istraživanja. Izrađena je projektna dokumentacija, na osnovu koje se može procijeniti isplativost projekta, kao i raspisati tender za izgradnju ovih hidroelektrana. Radna grupa sastavljena od predstavnika Ministarstva ekonomije i EPCG zadužena je za aktivnosti na realizaciji Projekta. Planirano je da se objavi javni oglas za davanje koncesije za izgradnju sistema HE na Morači. Rokovi za pripremu tenderske dokumentacije su usklađeni sa završetkom procesa dokapitalizacije EPCG. Trenutno je u toku izrada detaljnog prostornog plana sa strateškom procjenom uticaja na životnu sredinu. Predviđeni period izgradnje za sve četiri hidroelektrane je šest godina.

Projekat strateške valorizacije izgradnje malih hidroelektrana počeo je prije tri godine, kada je Hidrometeorološki zavod Crne Gore u saradnji sa Norveškim direktoratom za vode počeo hidrološka istraživanja na malim vodotocima u Crnoj Gori. Do sada su izrađene dvije studije mjerenja hidropotencijala na malim vodotocima, sa ukupno 30 mjernih lokacija na 27 vodotoka. Studije predstavljaju osnovu za investicione odluke za izgradnju malih hidroelektrana u Crnoj Gori.

Planirano je da se projekat hidroloških istraživanja sa mjerenjima na terenu nastavi na još 15 vodotoka, potencijalnih za izgradnju malih hidroelektrana u Crnoj Gori.

Sredinom 2008. godine Vlada Crne Gore je donijela odluke o dodjeli koncesija za osam vodotoka. Sada se na tri vodotoka realizuje prva faza ugovora o koncesiji – istražni radovi i izrada idejnog rješenja i prethodne studije opravdanosti izgradnje malih hidroelektrana, dok se na preostalim pet vodotoka realizuje druga faza – izrada detaljne projektne dokumentacije. Podaci o planiranim malim hidroelektranama uneseni su u lokalne i regionalne prostorno-planske dokumente. Predviđena je izgradnja 21 male hidroelektrane na osam vodotoka, sa ukupnom instalisanom snagom preko 50 MW i procijenjenom godišnjom proizvodnjom 175 GWh. Osim toga, Ministarstvo ekonomije je objavilo novi Javni oglas za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana na deset hidrološki istraženih vodotoka u Crnoj Gori, i to 15.09.2009. godine. Davanje koncesija će se sprovoditi u dvostepenom postupku, koji uključuje pretkvalifikacionu i kvalifikacionu fazu. Ukupna procijenjena instalisana snaga na tim vodotocima je 18 MW, a godišnja proizvodnja 77 GWh. Proizvodnjom električne energije u ovim malim hidroelektranama Crna Gora će bitno povećati svoj udio obnovljivih izvora u ukupnom energetsom miks.

Crna Gora raspolaže i energetske potencijalom vjetra, sunca i biomase. Potencijali ovih obnovljivih izvora energije opisani su u studiji Procjena potencijala obnovljivih izvora energije u Republici Crnoj Gori, koju je Vlada usvojila u aprilu 2007. godine. Potencijal vjetra procijenjen je na osnovu trodimenzionalnog numeričkog modela, čiji rezultati su kalibrisani sa mjerenjima vjetra na terenu. Kao rezultat pomenute studije dobijeno je makroskopsko polje potencijala vjetra na teritoriji cijele Crne Gore. Studija je bila osnova za izbor područja za postavljanje uređaja za mjerenje potencijala vjetra. Mjerenje potencijala vjetra vrši se na šest lokacija, za koje će biti pripremljeni izvještaji o mjerenjima i istraživanjima, kao i idejna rješenja. Rezultati mjerenja pokazuju da postoji ekonomski isplativ potencijal za izgradnju vjetroelektrana u Crnoj Gori. Pripremljena je metodologija određivanja otkupne cijene električne energije iz vjetroelektrana. Ministarstvo ekonomije je objavilo 30.09.2009. godine Poziv za izražavanje interesovanja investitorima zainteresovanih za izgradnju vjetroelektrana na području Crne Gore. Nakon pozitivne ocjene idejnih rješenja, Ministarstvo ekonomije planira da objavi javni oglas za zakup zemljišta za izgradnju vjetroelektrana na istraženim lokacijama na području Crne Gore.

Količina sunčevog zračenja u Crnoj Gori je značajna i može se upoređivati sa količinom sunčevog zračenja u Grčkoj ili Italiji. Zbog velikog broja sunčanih sati (2.000-2.500 sati/god), priobalno i centralno područje Crne Gore je najatraktivnije za korišćenje sunčeve energije. Strategijom razvoja energetike nije planirano korišćenje energije sunca za proizvodnju električne energije (fotovoltaik) koju bi prihvatila distributivna mreža, već je za očekivati samo korišćenje neposredne energije sunca za grijanje i pripremu tople vode. Podzakonskim aktima u sektoru energetske efikasnosti promoviše se korišćenje sunčevog zračenja za grijanje prostorija za boravak ljudi. Fotovoltaik je već u primjeni, ali u relativno malom opsegu i na lokacijama za koje nije ekonomski isplativo razvijanje elektroenergetske mreže.

Za eksploataciju biomase i njeno korišćenje za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije izrađene su dvije studije izvodljivosti, i to za eksploataciju šumskog otpada u Beranama i drvnog otpada u Nikšiću.

Zakonodavni i institucionalni okvir

Važeći Zakon o energetici je usvojen 2003. godine (Aneks 59). S obzirom da važeći Zakon nije u potpunosti usklađen sa EU zakonodavstvom u različitim energetske oblastima, pristupilo se izradi novog zakona o energetici. Pripremljen je Nacrt zakona o energetici, sa odredbama koje tretiraju obnovljive izvore energije. Zakonskim odredbama za obnovljive izvore transponovana je Direktiva 2001/77/EC o promociji električne energije iz obnovljivih izvora na unutrašnjem tržištu električne energije. Ovim odredbama se uvode podsticajne mjere, kako bi se ostvarili definisani nacionalni ciljevi za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, u skladu sa energetske politikom. Zakonskim odredbama uspostavlja se sistem garancije porijekla električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora. Takođe, u odredbama je jasno definisana administrativna procedura za izgradnju objekata za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, uslovi priključka na distributivnu odnosno prenosnu mrežu i uspostavljena je prednost postrojenja koji koriste obnovljivu energiju prilikom dispečiranja električne energije. Programom rada Vlade Crne Gore planirano je da se novi Zakon o energetici usvoji u toku 2009. godine. Ovaj zakon biće usklađen i sa odredbama Direktive 2009/28/EC o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora.

Nakon definisanja navedenih zakonskih odredbi za obnovljive izvore, pristupilo se izradi podzakonskih propisa iz ove oblasti. Nadležno ministarstvo priprema sljedeća podzakonska akta za obnovljive izvore:

- **Pravilnik o korišćenju obnovljivih izvora energije**, kojim će se propisati tipovi i klasifikacija postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije, kao i uslovi i mogućnosti korišćenja obnovljivih izvora energije. Pravilnikom će se definisati administrativne procedure za izgradnju objekata koji koriste obnovljive izvore uključujući postupke dobijanja dozvole za mjerenje i istraživanje potencijala obnovljivog izvora i energetske dozvole za izgradnju objekta. Ovim propisom će se utvrditi i pitanja davanja koncesija na državnom zemljištu, potrebe ispitivanja potencijala obnovljivih izvora i propisati oblik, sadržaj i način vođenja registra postrojenja, kojeg vodi ministarstvo nadležno za poslove energetike;
- **Pravilnik o razmjeni na mjestu konekcije**, kojim će se utvrditi uslovi razmjene električne energije na mjestu konekcije, na osnovu odredbi vezanih za tehničke uslove, standarde za priključak, sistem zaštite, kvalitet energije i druga pitanja od značaja, koje su utvrđene propisom operatora distributivnog sistema.
- **Uredba o garancijama porijekla električne energije iz obnovljivih izvora**, kojom će se propisati način i uslovi izdavanja garancija porijekla, podaci koje proizvođači moraju dostaviti za izdavanje garancije porijekla i način dostave tih podataka, kao i detaljna specifikacija podataka koje mora sadržavati garancija porijekla.
- **Uredba o ostvarivanju prava povlašćenog proizvođača**, kojom će se propisati način ostvarivanja prava povlašćenog proizvođača, uslovi za sticanje statusa povlašćenog proizvođača električne energije koji može steći nosilac projekta ili proizvođač koji u pojedinačnom proizvodnom objektu istovremeno proizvodi električnu i toplotnu energiju (kogeneracija) ili koji koristi obnovljive izvore energije, sadržaj i obrazac zahtjeva za sticanje statusa povlašćenog proizvođača i sadržaj rješenja o sticanju statusa povlašćenog proizvođača, kao i karakteristike i način vođenja registra povlašćenih proizvođača.
- **Tarifni sistem za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora**, kojim će se odrediti pravo povlašćenih proizvođača električne energije na podsticajnu cijenu električne energije, utvrditi tarifne stavke i visina tarifnih stavki za električnu energiju proizvedenu iz postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije, zavisno od vrste izvora, snage i drugih elemenata isporučene električne energije, kao i način i uslovi primjene tih elemenata. Tarifni sistem treba da se zasniva na opravdanim troškovima poslovanja, izgradnje, zamjene, rekonstrukcije i održavanja postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije i na razumnoj stopi povrata na investicije.

Vlada Crne Gore je usvojila i nekoliko podzakonskih akata za obnovljive izvore energije na osnovu važećeg Zakona o energetici. To su:

- **Uredba o načinu i uslovima dodjele koncesija za istraživanje vodotoka i tehno-ekonomsko korišćenje vodnog energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u malim hidroelektranama** (Sl. list RCG, br. 70/06); ovom uredbom su definisani uslovi i način dodjele koncesija za istraživanje vodotoka i tehno-ekonomsko korišćenje vodnog energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u malim hidroelektranama.
- **Pravilnik o tehničkim uslovima za priključenje malih elektrana na elektrodistributivnu mrežu** (Sl. list RCG, br. 25/07); Pravilnikom su propisani tehnički uslovi za priključenje novih malih elektrana snage do 10 MW i malih hidroelektrana kod kojih se rekonstrukcijom utiče na promjenu uslova priključenja i izvođenja priključka.
- **Uputstvo o utvrđivanju metodologije obračuna otkupne cijene električne energije iz malih hidroelektrana** (Sl. list RCG, br. 46/07); ovim uputstvom je utvrđena metodologija određivanja otkupne cijene električne energije koja se proizvodi u mHE u Crnoj Gori, snage do 10 MW, po kojoj će snabdjevači, imaoici licence, kojima Regulatorna agencija za energetiku izda licencu, kupovati električnu energiju od proizvođača iz mHE, isporučenu na mjestu priključenja mHE na distributivnu mrežu. Na osnovu ovog uputstva

Regulatorna agencija za energetiku je u decembru 2007. godine donijela Odluku o utvrđivanju otkupne cijene električne energije iz malih HE. Tom odlukom je utvrđena otkupna cijena za električnu energiju proizvedenu u mHE, isporučenu na mjestu priključenja mHE na distributivnu mrežu, na 6,8976 c€/kWh. Kao datum početka primjene ove cijene određen je 01.01.2008. godine, a njeno usklađivanje se vrši istovremeno sa promjenom tarifa za električnu energiju u Crnoj Gori.

Usvojena je i **Uredba o vjetroelektranama** (Sl. list CG, br. 67/09), kojom se uređuje postupak mjerenja i istraživanja potencijala vjetra, način i postupak davanja u zakup zemljišta na lokaciji za mjerenje, odnosno lokaciji vjetroelektrane, postupak izgradnje vjetroelektrane i njenog priključenja na elektroenergetski sistem, kao i otkup električne energije.

Programom rada Vlade Crne Gore planirano je da se Zakon o energetskej efikasnosti usvoji u toku 2009. godine. U Nacrtu zakona o energetskej efikasnosti definisano je označavanje uređaja za domaćinstvo i uvedene obaveze dobavljača i distributera u vezi sa oznakama uređaja za domaćinstvo u pogledu njihove energetske potrošnje. U Nacrtu zakona o energetskej efikasnosti transponovana je Direktiva 92/75/EEC o označavanju potrošnje energije i drugih resursa uređaja za domaćinstvo i niz implementacionih direktiva od kojih svaka pokriva određenu grupu uređaja.

Nacrtom zakona o energetskej efikasnosti predviđeno je formiranje Agencije za energetskej efikasnost. Planirano je da se ova agencija bavi energetskej efikasnošću i obnovljivim izvorima energije u sektoru potrošnje. Organizacija Agencije još nije usvojena i nije opredijeljen budžet.

b) Postoji li Nacionalni plan Vlade ili već usvojena Strategija za promociju obnovljivih izvora energije i racionalno korištenje energije?

Strategija za promociju obnovljivih izvora energije i racionalno korišćenje energije

Zbog bogatog hidropotencijala i velikog broja potencijalnih vodotoka za izgradnju malih hidroelektrana, izrađena je Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori (Aneks 70), koja je usvojena od strane Vlade u aprilu 2006. godine. U Strategiji su date osnovne smjernice i preporuke za izgradnju malih hidroelektrana. Na osnovu tih smjernica pripremljen je Projekat izgradnje malih hidroelektrana, koji je sastavni dio Akcionog plana za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore (Aneks 100). Pored toga, razvijene su administrativne procedure za izgradnju vjetroelektrana i elektrana na biomasu. U Nacrtu zakona o energetici predviđena je izrada Programa razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije, a postojeći dokumenti će poslužiti kao osnova za njegovu izradu.

c) Da li su sprovedene analize uticaja evropskog *acquis*-a na područje obnovljivih izvora energije?

Analize uticaja evropskog *acquis*-a na područje obnovljivih izvora energije

Za područje obnovljivih izvora energije evropski *acquis* promoviše korišćenje obnovljivih izvora energije, sa ciljem da se u svakoj članici EU postigne 20 % proizvodnje energije iz obnovljivih izvora od ukupne potrošnje primarne energije. Potpisivanjem Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Aneks 75) Crna Gora se obavezala na preuzimanje *acquis*-a u sektoru energetike. S tim u vezi, Vlada Crne Gore je usvojila Strategiju razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71), sa uvaženim EU porukama i definisanim strateškim ciljevima. Strategija predviđa upotrebu obnovljivih izvora energije bar u visini od 20 % ukupne potrošnje primarne energije u Crnoj Gori do 2025. godine. Udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji primarne energije u 2006. godini je bio 24,9 %, što je već više od cilja EU do 2020. godine. Strategija predviđa da se takav nivo zadrži u periodu do 2020. godine, odnosno udio svih obnovljivih izvora energije u ukupnoj primarnoj potrošnji energije treba da bude 21,8 % u 2010., 23,0 % u 2020. i 22,1 % u 2025. godini.

d) Koje se poteškoće predviđaju u toku postupnog usvajanja ovih pravila EU-a? Koji je predviđeni rok za aplikaciju?

Predviđene poteškoće u toku postupnog usvajanja pravila EU i predviđeni rok za aplikaciju

Potpisivanjem Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Aneks 75) Crna Gora se obavezala na preuzimanje *acquis*-a u sektoru energetike. U domenu obnovljivih izvora planirano je povećanje korišćenja obnovljivih izvora energije, u skladu sa Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71). U tom domenu ne predviđaju se posebne poteškoće pri usvajanju pravila EU.

e) U odnosu na Direktivu 2009/28/EZ o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora, koja je trenutna situacija i koje su vaše ambicije u pogledu doprinosa izvora obnovljive energije potrošnji energije do 2020. godine (ili mogućih godina do tada)? (Molimo koristite metodologiju predviđenu u Direktivi 2009/28/EZ za izračunavanje ovih procenata).

Trenutna situacija i planovi u pogledu implementacije Direktive 2009/28/EZ

Nacrt zakona o energetici je pripremljen u skladu sa Direktivom 2001/77/EZ o promociji električne energije iz obnovljivih izvora na unutrašnjem tržištu električne energije. U ovaj zakon će biti transponovana i najnovija Direktiva 2009/28/EZ o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora. Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) planirano je da udio svih obnovljivih izvora energije u ukupnoj primarnoj potrošnji energije bude 21,8 % u 2010., 23,0 % u 2020. i 22,1 % u 2025. godini.

Na osnovu metodologije iz direktive 2009/28/EZ Ministarstvo ekonomije je izračunalo nacionalni cilj za obnovljive izvore energije za 2020. godinu koji iznosi približno 29 % i znatno je veći od navedenih ciljeva iz Strategije. U okviru Energetske zajednice Ministarstvo ekonomije ima intenzivnu komunikaciju sa konsultantskom kućom koja na osnovu pomenute metodologije računa obavezujuće nacionalne ciljeve za članice Energetske zajednice. Prema planu rada Energetske zajednice, očekuje se da obavezujući nacionalni cilj za Crnu Goru bude određen do kraja prvog kvartala naredne godine.

U skladu sa tim Ministarstvo ekonomije priprema ambiciozniji program razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije koji će uključivati veće podsticajne mjere za korišćenje obnovljivih izvora, u nastojanju da ispunimo novi obavezujući nacionalni cilj.

28 Kakav je trenutni položaj vaše zemlje u tijelima koja se bave standardizacijom na području energetike, kao što su CEN/CENELEC?

Institut za standardizaciju Crne Gore (ISME), kao nacionalno tijelo za standardizaciju, zastupa interese svih zainteresovanih strana u oblasti standardizacije, uspostavlja, održava i razvija sistem standardizacije u Crnoj Gori poštujući zahtjeve i preporuke međunarodnih i evropskih organizacija za standardizaciju.

Pravni osnov za razvoj sistema standardizacije u Crnoj Gori, kao i za osnivanje i rad samostalne i neprofitne nacionalne organizacije za standardizaciju, utvrđen je Zakonom o standardizaciji (Sl. list CG, br. 13/08), Odlukom o osnivanju Instituta za standardizaciju Crne Gore (Sl. list RCG, br. 21/07) i Statutom Instituta za standardizaciju Crne Gore (Sl. list CG, br. 29/08).

Institut za standardizaciju Crne Gore (ISME) je, u svojstvu pridruženog člana, 1. jula 2008. godine primljen u CEN, dok je 1. jula 2009. godine primljen u CENELEC.

29 Postoje li standardni obrasci u sektoru nafte kao što je to EN-228 (bezolovni benzin – gorivo za automobile); EN-589 (UNP gorivo za automobile); EN-590 (dizel gorivo za automobile)?

Uredbom o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata (Sl. list RCG, br. 52/02, 55/02, 23/03, 32/05, 35/05 i Sl. list CG, br.73/08) propisuju se maksimalne maloprodajne cijene naftnih derivata, za prodaju u Crnoj Gori, koju vrše pravna lica koja su registrovana za proizvodnju, uvoz, distribuciju i prodaju naftnih derivata. Određivanje maksimalne maloprodajne cijene naftnih derivata odnosi se na benzin (olovni i bezolovni), dizel (D-2) sa 0,2% sumpora i EKO dizel (EN 590), kao i lož ulje (ekstra lako) sa 0,5% sumpora.

Najveći uvoznik i distributer nafte i njenih derivata na teritoriji Crne Gore je Jugopetrol Kotor (Hellenic Petroleum), koji nabavku, prijem i kontrolu naftnih derivata radi prema standardima EN - 228 za bezolovni benzin i EN- 590 za dizel gorivo za automobile.

30 Postoje li uredbe o emisijama drumskih i vandrumskih vozila?

Ne postoji uredba kojom se definiše nivo emisije drumskih i vandrumskih vozila.

Pripremljeni su predlog Zakona o zaštiti vazduha i predlog Pravilnika o kvalitetu naftnih derivata. Prema odredbama tog pravilnika, u Crnoj Gori se ukida promet olovniha goriva, što će pozitivno uticati na kvalitet vazduha i očuvanje životne sredine.

31 Možete li dostaviti informacije o usklađenosti sa standardima EU u drugim podsektorima energetike?

Institut za standardizaciju Crne Gore od početka 2008. godine intenzivno radi na procesu usvajanja evropskih standarda, pri čemu daje prioritet "harmonizovanim evropskim standardima" koji prate i omogućavaju implementaciju direktiva "Novog pristupa".

U tekstu koji slijedi dat je pregled broja crnogorskih standarda i srodnih dokumenata koji su donešeni u dolje navedenim pojedinim oblastima energetike, a takođe je data informacija koliko standarda iz ovih oblasti Institut planira da donese u toku 2010. godine.

Iz oblasti **Pretvaranje i prenos energije i toplote** (ICS 27) na nacionalnom nivou je usvojeno ukupno 49 evropskih standarda, i to u sljedećim podoblastima:

- Motori sa unutrašnjim sagorijevanjem – 1 standard
- Gasne i parne turbine. Parne mašine – 12 standarda
- Gorionici. Kotlovi – 16 standarda
- Toplotne pumpe – 6 standarda
- Elektrane uopšte – 9 standarda
- Rashladna tehnika – 5 standarda.

U skladu sa Planom i programom rada za 2010. godinu, Institut za standardizaciju Crne Gore planira usvajanje 55 evropskih standarda iz oblasti Pretvaranje i prenos energije i toplote.

Iz oblasti **Nafta i srodne tehnologije** (ICS 75) na nacionalnom nivou je usvojeno ukupno 17 evropskih standarda, i to u sljedećim podoblastima:

- Sirova nafta – 1 standard
- Naftni proizvodi uopšte – 2 standarda
- Maziva, industrijska ulja i srodni proizvodi - 1 standard
- Goriva – 8 standarda
- Oprema za industriju nafte i industriju prirodnog gasa – 1 standard
- Oprema za rukovanje naftnim proizvodima i prirodnim gasom – 4 standarda.

U skladu sa Planom i programom rada za 2010. godinu, Institut za standardizaciju Crne Gore planira usvajanje 170 evropskih standarda iz oblasti Nafta i srodne tehnologije.

Iz oblasti **Električna energija** na nacionalnom nivou je usvojeno ukupno 73 evropska standarda, i to u sljedećim podoblastima:

- Proizvodnja, prenos i distribucija električne energije – 9 standarda
- Električni provodnici – 4 standarda
- Materijali za električne instalacije – 16 standarda
- Materijali za električne vodove – 15 standarda
- Električne rotacione mašine - 9 standarda
- Transformatori, prigušnice i ispravljači - 1 standard
- Uređaji za uključivanje - 19 standarda.

U skladu sa Planom i programom rada za 2010. godinu, Institut za standardizaciju Crne Gore planira usvajanje 282 evropska standarda iz oblasti električne energije.

32 Molimo dostavite podatke o energetske tehnologiji i drugim programima čiji je cilj promocija energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije. Možete li dostaviti detaljne podatke o tim programima, uključujući nivo državnih subvencija?

Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) daje puteve i potrebne mjere kojih će se Crna Gora pridržavati u realizaciji usvojenih ciljeva Energetske politike, dok Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. (Aneks 100) godina suštinski predstavlja dio Strategije i plan koraka na tamo definisanim putevima. Akcioni plan sadrži niz konkretnih programa i projekata, čija će implementacija rezultirati ostvarivanjem ciljeva Strategije. Da bi se omogućilo bolje sagledavanje efikasnosti i cjelovitosti Akcionog plana u odnosu na harmonizaciju sa ciljevima Energetske politike EU, svi planirani programi i projekti su grupisani u Ključne sadržaje, koji su definisani na bazi Energetske politike EU, i koji u velikoj mjeri predstavljaju konkretizovane grupe programa i projekata i odgovaraju na izazove i ciljeve Energetske politike i Strategije.

U oblasti obnovljivih izvora energije (OIE), Akcionim planom za implementaciju Strategije predviđen je Ključni sadržaj KS 5 - Izgradnja i eksploatacija obnovljivih izvora energije, koji sadrži dva programa, i to:

- Program razvoja obnovljivih izvora energije (bez hidropotencijala)
- Program korišćenja hidropotencijala.

Program razvoja obnovljivih izvora energije (bez hidropotencijala)

U okviru ovog programa predviđena je priprema pojedinih projekata za promociju i razvoj obnovljivih izvora energije, osim hidropotencijala. Cilj Programa je da se postepeno pripreme

detaljniji projekti za pojedine OIE. Takođe, Program treba da ohrabri i da ubrza izgradnju OIE, stimuliše ekonomski razvoj, naročito u ruralnim djelovima države, i da unaprijedi ekološku budućnost države. Treba donijeti odluke o modelima implementacije projekata za pojedine OIE. Potrebna su detaljna mjerenja, studije i procjene, kako bi se uradile strategije razvoja korišćenja svih vrsta OIE i utvrdile mikrolokacije za potencijalne objekte. Masovno korišćenje obnovljivih izvora energije može značajno doprinijeti smanjenju emisije gasova sa efektom staklene bašte i negativnog uticaja na životnu sredinu. S druge strane, može značajno doprinijeti razvoju komunalne energetike i otvaranju novih poslova i radnih mjesta. U cilju stvaranja uslova za veće korišćenje OIE, planiran je niz aktivnosti. Aktivnosti koje su do sada realizovane u ovoj oblasti objašnjene su u odgovoru na pitanje 27.

U okviru ovog programa definisani su sljedeći projekti:

- Projekat korišćenja vjetra za proizvodnju električne energije - Na lokacijama duž jadranske obale postoji dobar potencijal za korišćenje energije vjetra, a prema studiji Procjena potencijala obnovljivih izvora energije u Republici Crnoj Gori (april 2007. god.), oblast planine Rumije, između Bara i Skadarskog jezera, gdje je prosječna brzina vjetra od 6 do 7 m/s, je kandidat broj jedan za prvi takav projekat. U blizini postoji i elektroenergetska mreža, koja priključivanje na mrežu čini jednostavnijim;
- Projekat korišćenja biomase za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije - Prema studiji Procjena potencijala obnovljivih izvora energije u Republici Crnoj Gori, najveći potencijal ima oblast grada Berane, pa je planirano da se tamo gradi prvo ovakvo postrojenje, kapaciteta 2-3 MW;
- Projekat korišćenja komunalnog otpada za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije - Prva elektrana snage 10 MW je planirana na teritoriji opštine Podgorica. Projekat će se realizovati u okviru javnog preduzeća odgovornog za prikupljanje otpada, koje raspolaže sirovinskom bazom, a postoji i sređena deponija i relativno dobar sistem obrade otpada, neophodan za ovakvo postrojenje.

Program korišćenja hidropotencijala

Strategija predviđa povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, a korišćenje hidro potencijala kao prvi izbor između njih, s obzirom da Crna Gora raspolaže značajnim neiskorišćenim hidropotencijalom. Planirana je izrada studije korišćenja hidroenergetskog potencijala Crne Gore, čiji rezultat će biti utvrđivanje područja (vodotoka, slivova) u kojima će u budućnosti biti moguće korišćenje hidropotencijala, odnosno utvrđivanje područja gdje to neće biti moguće sa aspekta ekonomije, zaštite životne sredine i drugih oblasti korišćenja voda. Na osnovu studije će biti definisani novi potencijalni projekti. Za sada, osnovni projekti iz ovog programa koji su u fazi realizacije su:

- Projekat izgradnje malih hidroelektrana, koji se trenutno realizuje u saradnji sa UNDP kancelarijom u Crnoj Gori;
- Projekat izgradnje HE Komarnica i
- Projekat izgradnje HE na Morači.

Projekat izgradnje malih hidroelektrana

Realizacija projekta Reforma politike energetskeg sektora u cilju promovisanja razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori je počela 01.08.2008. godine. Četvorogodišnji Projekat ima zajednički cilj povećanje iskorišćenja raspoloživog hidroenergetskog potencijala. Projekat, vrijedan više od milion dolara, biće finansiran od Global Environment Facility, a njegovo vođenje je povjereno misiji UNDP u Crnoj Gori. U okviru Projekta je predviđeno: istraživanje vodotoka i sakupljanje osnovnih podataka za donošenje investicionih odluka; pojednostavljenje tenderske procedure za istraživanje i izgradnju malih hidroelektrana; kreiranje koncesionih i drugih ugovora koji se odnose na eksploataciju malih hidroelektrana; provjera i nadogradnja pravne regulative za puštanje u rad malih hidroelektrana; uspostavljanje atraktivnih i konkurentnih poslovnih uslova za investitore, kao i stručno usavršavanje kadrova iz odsjeka za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije Ministarstva ekonomije. Elektroprivreda Crne Gore - Funkcionalna cjelina Distribucija definisala je proceduru za priključenje malih elektrana na distributivni sistem.

Projekat izgradnje HE Komarnica

Izgradnja HE Komarnica je nesporna u prostornim i vodoprivrednim planovima Crne Gore i nema prepreka za njenu realizaciju. Nema industrijskih kapaciteta, saobraćajnica, privrednih objekata i domaćinstava koji bi bili ugroženi, već bi akumulacija potopila samo kanjon, nenaseljeno i neplodno područje. Nakon inicijative Saveznog ministarstva za transport, inovacije i tehnologiju Republike Austrije i Voith-Siemensa Hydro, Ministarstvo za ekonomski razvoj Vlade Crne Gore je sa njima u oktobru 2008. godine potpisalo bilateralni Memorandum o razumijevanju u oblasti tehnološke saradnje u energetske sektoru (Aneks 96). Ovaj sporazum obuhvata međusobni transfer znanja i tehnologija, kao i analizu energetske resursa Crne Gore. U cilju realizacije ovog Memoranduma, formirana je Zajednička radna grupa koju sačinjavaju predstavnici dva ministarstva i Austrijske agencije za investicije. Radna grupa je na svom prvom sastanku održanom u novembru 2008. godine imenovala projekat HE Komarnica kao pilot projekat za izgradnju po modelu koncesije i odredila da EPCG bude saradnik u tehničkim pitanjima. To je podrazumijevalo da EPCG stavi na raspolaganje do sada izrađenu tehničku dokumentaciju. U periodu decembar 2008 – mart 2009. godine, austrijska strana je angažovala projektantsku kompaniju Poyry iz Beča u cilju sagledavanja opravdanosti izgradnje ovog objekta. Izrađena je Prethodna studija izvodljivosti, čiji rezultati ukazuju da je projekat tehnički i ekonomski opravdan. Procijenjeno je da će troškovi izgradnje HE Komarnica iznositi 177 miliona €, a rok izgradnje 6 godina. Austrijska strana je za realizaciju ovog projekta odredila kompaniju Voith-Siemens Hydro.

Projekat izgradnje HE na Morači

U cilju realizacije projekta izgradnje HE na Morači, EPCG je tokom prethodnih pedeset godina izvršila opsežna geotehnička i hidrološka istraživanja. Posljednja projektna dokumentacija na nivou idejnog projekta, datira iz 1987-88. godine i predstavlja veoma detaljnu projektnu dokumentaciju, koja je na višem nivou od fizibiliti studija i gotovo da je na nivou za raspisivanje tendera za pojedinačne ugovore za izgradnju objekata. Dodatna aktuelizacija projekta je izvršena 1997-98. godine.

U decembru 2008. godine potpisan je ugovor sa Međunarodnom finansijskom korporacijom (IFC) za konsultantske usluge u fazi pripreme i realizacije tenderskog postupka, u okviru kojeg je predviđena realizacija sljedećih aktivnosti: tehnička, ekonomska i pravna ocjena projekta i uslova; strukturiranje projekta; promocija projekta; priprema i evaluacija pretkvalifikacionog postupka; izrada tenderske dokumentacije i nacrti potrebnih ugovora; evaluacija ponuda; pomoć Vladi prilikom pregovaranja i potpisivanja koncesionog i ostalih ugovora sa izabranim koncesionarom.

U toku 2009. godine nastavljene su aktivnosti na izradi Detaljnog prostornog plana zone akumulacija (obrađivač: URBIS Montenegro), sa Strateškom procjenom uticaja na životnu sredinu koja se realizuje u okviru norveške donacije (obrađivač COWI Norveška). Sada je u toku analiza projekta i izrada pretkvalifikacione dokumentacije. Očekuje se da se Javni poziv za pretkvalifikaciju objavi do kraja 2009. godine. Ova faza tendera će trajati 1 – 1,5 mjesec, a zatim će se objaviti glavni dio tendera za kvalifikovane ponuđače.

Revitalizacija postojećih hidroelektrana

U cilju povećanja energetske efikasnosti na strani proizvodnje, realizuju se projekti sanacije i revitalizacije postojećih hidroenergetskih objekata HE Perućica i HE Piva. Za hidroenergetski sistem Gornje Zete i HE Perućica postoji veći broj istraživanja, studija, analiza, projekata i sl. koji su tretirali mogućnost povećanja proizvodnje električne energije u HE Perućica, kako kroz rekonstrukciju sistema tako i kroz osposobljavanje i dogradnju istog. Program osposobljavanja obuhvata sve potrebne radove na osposobljavanju elektrane, da umjesto sa snagom od 285 MW, radi sa snagom od 307 MW, odnosno nakon ugradnje agregata br. 8 da radi sa snagom od 357,4 MW. U prethodnom periodu završena je rekonstrukcija 4 od 7 agregata i sa sigurnošću se može konstatovati da isti poslije rekonstrukcije mogu raditi sa snagom od 40MW, što je za po 2MW više u odnosu na mogućnost prije rekonstrukcije. Takođe je završena rekonstrukcija i sanacija građevinskih objekata, čime se povećala proizvodnja, stvorili uslovi za izgradnju novog agregata, kao i povećao vijek trajanja objekata. Aktivnosti na sanaciji akumulacionih gubitaka na jezerima Slano i Krupac takođe će dovesti do povećanja proizvodnje električne energije u HE Perućica.

U toku je revitalizacija i modernizacija HE Piva, čime će se povećati pogonska sigurnost i

raspoloživost ove hidroelektrane, produžiti vijek trajanja opreme i smanjiti troškovi proizvodnje. Projekat rekonstrukcije i revitalizacije ove hidroelektrane je započet 2004. godine. Cilj ovog projekta je rekonstrukcija i modernizacija cjelokupne opreme i građevinskih objekata elektrane, u koje spadaju: turbine, generatori, transformatori, oprema 220 kV, telekomunikacioni sistem, zaštita, mjerenje, upravljanje, dovodni i odvodni organi, hidromehanička oprema, brana, slapište, mašinska zgrada. Detaljni obim rekonstrukcije i modernizacije će se utvrditi Studijom izvodljivosti sa Idejnim projektom. Sastavni dio aktivnosti na povećanju proizvodnje i efikasnosti rada HE Piva je i realizacija Projekta produbljavanja rječnog korita rijeke Pive.

Državne subvencije za promociju energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije

U cilju realizacije projekata izgradnje objekata za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, Ministarstvo ekonomije priprema tarife za garantovane otkupne cijene električne energije iz tih postrojenja. Pripremaju se tarife za električnu energiju proizvedenu u malim hidroelektranama, vjetroelektranama i elektranama na biomasu, što će investitorima obezbijediti veću sigurnost pri realizaciji ovih projekata. Planirano je da garantovana cijena električne energije važi za period od 12 godina, a nakon tog perioda cijena bi se određivala po tržišnim principima.

Ministarstvo ekonomije priprema i metodologiju za određivanje otkupne cijene električne energije iz postrojenja sa istovremenom proizvodnjom toplotne energije, kao i iz postrojenja koja koriste druge obnovljive izvore. Za sad nijesu predviđene direktne subvencije za sisteme koji koriste obnovljive izvore samo za dobijanje toplote.

Jedan od 17 programa sveobuhvatnog nacionalnog projekta „Godina energetske efikasnosti“ je program „Uklanjanje barijera i razvoj mehanizama za finansiranje projekata na polju energetske efikasnosti“. U okviru ovog programa realizovane su sljedeće aktivnosti:

- Na osnovu Zakona o porezu na dobit pravnih lica („Sl. list Crne Gore“, br. 40/08), 30.01.2009. godine usvojen je Pravilnik o bližem načinu korišćenja poreske olakšice po osnovu ulaganja u stalna osnovna sredstva koja se koriste za energetske efikasnost i proizvodnju energije iz obnovljivih izvora energije.
- Glavni grad Podgorica donio je Odluku o smanjenju naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, kojom se subvencionira ugradnja solarnih sistema smanjenjem naknada za komunalno zemljište.
- Intenzivirano je ostvarivanje kontakata sa lokalnim bankarskim sektorom i međunarodnim finansijskim institucijama i donatorima, marketing i promocija, a planirana je i obuka i edukacija bankarskog sektora o prednostima ulaganja u energetske efikasnost i obnovljive izvore energije, o programima finansijske pomoći za energetske efikasnost, kao i pravilima i procedurama međunarodnih institucija (EC, Svjetska banka, EBRD i dr.).
- Planirano je osnivanje Fonda za energetske efikasnost i dalja realizacija projekata za unapređenje energetske efikasnosti kroz ovaj fond.

Takođe, jedan od programa projekta „Godina energetske efikasnosti“ je i program „Obnovljivi izvori energije“. Program predviđa promovisanje i veće korišćenje obnovljivih izvora energije na strani potrošnje odnosno za proizvodnju toplote, u cilju povećanja energetske efikasnosti. U okviru ovog programa realizuju se sljedeće aktivnosti:

- U cilju promovisanja korišćenja sunčevog zračenja za grijanje sanitarne vode, Ministarstvo za zaštitu životne sredine, kopna i mora Republike Italije i Program zaštite životne sredine Ujedinjenih nacija (UNEP), u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i Ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore, rade na pokretanju programa za podršku razvoju tržišta sistema za solarno zagrijavanje vode u Crnoj Gori. U okviru projekta se planira formiranje posebnog finansijskog mehanizma za implementaciju projekata korišćenja solarne energije. Ministarstvo ekonomije, uz pomoć inostranih kompanija, takođe planira mjerenje sunčevog zračenja u južnom i centralnom dijelu Crne Gore.
- Planiranje i realizacija konkretnih projekata za optimizaciju sistema za grijanje, hlađenje i ventilaciju u zgradama državne uprave većom upotrebom obnovljivih izvora.

VI. ENERGETSKA EFIKASNOST

33 Molimo dostavite podatke o postojećim i planiranim mjerama za promociju energetske efikasnosti (kakve prirode su te mjere; raspoloživi budžet, itd.).

Vlada Crne Gore je u oktobru 2005. godine usvojila Strategiju energetske efikasnosti Republike Crne Gore (Aneks 72). Strategija sadrži okvirne inicijative potrebne za promovisanje energetske efikasnosti u svim sektorima energetike Crne Gore, posebno u domenu finalne energetske potrošnje. Strategija se implementira nacionalnim akcionim planovima, koje usvaja Vlada Crne Gore, a priprema i sprovodi Jedinica za energetske efikasnosti Ministarstva ekonomije. U prethodnom periodu usvojeni su akcioni planovi za 2006. i 2007. godinu, a trenutno je na snazi Akcioni plan za implementaciju Strategije energetske efikasnosti za period 2008 - 2012. godina, usvojen 29. maja 2008. godine (Aneks 99). Akcioni plan se zasniva na smjernicama Strategije energetske efikasnosti i Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine, potrebi približavanja zakonodavstvu EU u oblasti energetske efikasnosti, kao i progresu i iskustvu u implementaciji prethodnih akcionih planova. Mjere energetske efikasnosti definisane ovim Akcionim planom prevashodno se odnose na:

- Uspostavljanje osnovnog okvira za energetske efikasnosti (Zakon o energetske efikasnosti, Centralna institucija za energetske efikasnosti i Fond za energetske efikasnosti), kao i dalji postepeni razvoj legislativnog i institucionalnog okvira;
- Implementacija sektorskih programa, uključujući obezbjeđivanje podsticaja, tehničke podrške i promotivnih aktivnosti i
- Promocija investicija u oblasti energetske efikasnosti obezbjeđenjem međunarodne finansijske pomoći, državnih i lokalnih fondova, kao i privatnog kapitala.

Što se tiče tekućih mjera na polju energetske efikasnosti, trenutno se sprovodi nacionalni projekat „Godina energetske efikasnosti“, koji je osmišljen u skladu sa usvojenim strateškim dokumentima i uvažava rezultate istraživanja o nivou obaviještenosti građana Crne Gore o energetske efikasnosti, sprovedenog u oktobru 2008. godine. Projekat se bazira na intenzivnom sprovođenju prioritarnih aktivnosti za unapređenje energetske efikasnosti kroz realizaciju 17 konkretnih programa, koji su praćeni kontinuiranom promotivnom kampanjom. Projekat „Godina energetske efikasnosti“ je zvanično otpočeo 5. novembra 2008. godine i traje 12 mjeseci. Nadležno Ministarstvo ekonomije je u pripremi Projekta nastojalo da ukloni sve tekuće i planirane projekte međunarodnih donatora (EU, GTZ, Vlada Kraljevine Norveške, UNDP, Svjetska banka, KfW i dr.), kako bi projekat „Godina energetske efikasnosti“ bio sveobuhvatan. Trenutno se Projekat sprovodi u saradnji sa više od 20 domaćih i međunarodnih partnera aktivnih na polju energetske efikasnosti u Crnoj Gori. Projekat je zamišljen tako da intenzivira aktivnosti na polju energetske efikasnosti, kao i da obezbijedi kontinuitet aktivnosti i nakon njegovog završetka, čime se posebna pažnja poklanja održivosti i dugoročnim efektima mjera energetske efikasnosti u Crnoj Gori. Za finansiranje Projekta predviđena su sredstva iz državnog budžeta u iznosu od 260 000 €.

U daljem tekstu su date najznačajnije realizovane, kao i planirane aktivnosti u okviru projekta „Godina energetske efikasnosti“:

Uspostavljanje osnovnog legislativnog i regulatornog okvira za energetske efikasnosti

- Pripremljen je Nacrt zakona o energetske efikasnosti. Zakon je pisan u skladu sa osnovnim direktivama u oblasti energetske efikasnosti, i to:
 - Direktiva 2006/32/EC o efikasnosti korišćenja finalne energije i energetskim uslugama;
 - Direktiva 2002/91/EC o energetskim karakteristikama zgrada;
 - Direktiva 2005/32/EC o uspostavljanju okvira za definisanje zahtjeva za ekodizajnom proizvoda koji koriste energiju i

- Direktiva 92/75/EEC o označavanju potrošnje energije i drugih resursa uređaja za domaćinstvo.

Programom rada Vlade Crne Gore usvajanje ovog zakona je planirano u toku 2009. godine.

- Pripremljeni su nacrti podzakonskih propisa prvog prioriteta za sektor zgrada, koji se odnose na energetske karakteristike zgrada, energetske efikasnosti zgrada i energetske sertifikovanje zgrada, a sve u cilju uvažavanja odredbi Direktive 2002/91/EC o energetskim karakteristikama zgrada. Propisi će se usvojiti nakon usvajanja Zakona o energetskej efikasnosti.
- Planirana je revizija Strategije energetske efikasnosti Crne Gore do kraja 2009. godine u skladu sa Strategijom razvoja energetike Crne Gore, Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore, novim EU dokumentima u oblasti energetske efikasnosti, kao i rezultatima novih projekata i studija u oblasti energetske efikasnosti u Crnoj Gori.

Institucionalno i organizaciono jačanje u sektoru energetske efikasnosti

Osnivanje Centralne institucije za energetske efikasnost i Fonda za energetske efikasnost planirano je strateškim dokumentima do kraja 2009. godine. Podrška osnivanju se pruža kroz međunarodne programe podrške vlada Kraljevine Norveške i Republike Njemačke.

Javna edukativno - informativna kampanja za građane

U toku projekta "Godina energetske efikasnosti" predviđena je intenzivna javna kampanja u cilju informisanja i podizanja svijesti građana o potrebi efikasnog korišćenja svih oblika energije, u prvom redu električne energije.

- Prije početka realizacije Projekta sprovedeno je inicijalno istraživanje javnog mnjenja o nivou svijesti građana o energetskej efikasnosti, a zatim je u junu 2009. godine sprovedeno međustrazivanje. Iz međustrazivanja se vidjelo da svijest građana raste, kao i da su aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti koje su do sada sprovedene djelimično u skladu sa očekivanjima građana Crne Gore. Po završetku Projekta sprovedeće se finalno istraživanje, gdje će se analizirati krajnji efekat Projekta;
- Pripremljeni su promotivni TV i radio spotovi, kao i posebni serijal o energetskej efikasnosti, koji se emituju kontinuirano za vrijeme trajanja projekta;
- Štampana je brošura o Projektu, kao i brošura sa savjetima o energetskej efikasnosti, a u planu je još jedna u oktobru 2009. godine. Osim brošura, pripremljen je dokumentarni film o energetskej efikasnosti, a u toku je post-produkcija televizijske emisije o energetskej efikasnosti, koja će se tokom septembra prikazivati na jednoj od nacionalnih televizijskih stanica;
- Organizovan je i niz predavanja, seminara, tematskih radnih doručaka, kao i sličnih događaja koji imaju za cilj informisanje i edukovanje javnosti o energetskej efikasnosti;
- U toku je izrada slikovnica na temu energetske efikasnosti za djecu predškolskog i školskog uzrasta;
- Na kraju Projekta je planirana i dodjela javnih priznanja najuspješnijim fizičkim i pravnim licima na polju energetske efikasnosti i organizovanje događaja „Dan energetske efikasnosti“.

Unapređenje energetske efikasnosti u javnim zgradama

- U toku je implementacija projekta "Promovisanje i vršenje energetske pregleda javnih zgrada" uz finansijsku i ekspertsku podršku GTZ-a i Vlade Norveške. Izvršena je obuka i formirani lokalni timovi za energetske preglede. Izvršeno je 27 energetske pregleda zgrada javnog sektora.
- Projekat „Energetska efikasnost u Crnoj Gori“ namijenjen je realizaciji mjera energetske efikasnosti u zgradama javnog sektora. U okviru Projekta će biti sprovedene

mjere energetske efikasnosti kod 14 obrazovnih i 6 zdravstvenih ustanova. Finansiranje je obezbijeđeno iz kredita Svjetske banke u iznosu od 6,5 miliona €. Koordinaciju Projekta vrši Jedinica za energetske efikasnosti Ministarstva ekonomije, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i Ministarstvom prosvjete i nauke.

- U toku je implementacija projekta „Uvođenje Sistema upravljanja energijom u javnom sektoru“, tj. razvoj informacionog sistema za energetske menadžment na nivou ministarstava, a planirano je dalje proširenje ovog sistema na lokalnu upravu.
- U okviru ovog programa planirana je realizacija niza projekata za brze uštede energije u javnom sektoru. Do sada je realizovana nabavka štednih sijalica za zamjenu u 6 obrazovnih institucija.

Uspostavljanje infrastrukture za informisanje građana o energetske efikasnosti

Pokrenuta je web-stranica (www.energetska-efikasnost.me) i besplatna telefonska linija za informisanje i savjetovanje građana o energetske efikasnosti. Planirano je i otvaranje lokalnih infocentara u 3 opštine u Crnoj Gori.

Uklanjanje barijera i razvoj mehanizama za finansiranje projekata na polju energetske efikasnosti

- Pravilnik o bližem načinu korišćenja poreske olakšice po osnovu ulaganja u stalna osnovna sredstva koja se koriste za energetske efikasnost i proizvodnju energije iz obnovljivih izvora energije donesen je 30.01.2009. godine, na osnovu Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG, br. 40/08).
- Glavni grad Podgorica je donio Odluku o smanjenju naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, kojom se subvencionira ugradnja solarnih sistema smanjenjem naknada za komunalno zemljište.
- Intenzivirano je ostvarivanje kontakata sa lokalnim bankarskim sektorom i međunarodnim finansijskim institucijama i donatorima, marketing i promocija, a planirana je i obuka i edukacija bankarskog sektora o prednostima ulaganja u energetske efikasnost i obnovljive izvore energije, o programima finansijske pomoći za energetske efikasnost, kao i pravilima i procedurama međunarodnih institucija (EC, Svjetska banka, EBRD i dr.).
- Planirano je osnivanje Fonda za energetske efikasnost i dalja realizacija projekata za unapređenje energetske efikasnosti kroz ovaj fond.

Regionalna konferencija "Energetska sigurnost i energetske efikasnost"

Konferencija je održana u periodu od 18. do 20. marta 2009. godine u Budvi. Kao događaj od posebne važnosti na visokom nivou, konferencija je okupila renomirane predavače iz područja međunarodne politike, ekonomije i energetike, političare i ekonomiste iz regiona, rukovodeće osoblje iz ministarstava i agencija za energetske efikasnost, predstavnike međunarodnih donatorskih organizacija, predstavnike privrede (posebno iz sektora energetike), te ponuđače energetske efikasne materijala, tehnologija i usluga. Konferencija je organizovana u cilju unapređenja regionalne saradnje u oblasti energetske sigurnosti i energetske efikasnosti, promovisanja saradnje u okviru Energetske zajednice, razmjene iskustava i primjera dobre prakse u regionu, kao i promovisanja i podsticanja dostizanja EU standarda u oblasti energetske efikasnosti u zemljama regiona. Konferenciju je organizovalo Ministarstvo za ekonomski razvoj Crne Gore (sadašnje Ministarstvo ekonomije) i GTZ, uz podršku njemačkog federalnog Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj.

Demonstracioni i trening centar za energetske efikasnost ("Kuća budućnosti")

U okviru projekta "Godina energetske efikasnosti", Ministarstvo ekonomije i GTZ u saradnji sa Glavnim gradom Podgorica realizuju program "Kuća budućnosti". Niskoenergetska kuća će ponuditi mogućnost prezentiranja tehnologija ne samo stručnoj javnosti, nego i potrošačima. Zamišljeno je da ovaj objekat bude korišćen za demonstraciju mjera energetske efikasnosti, savjetovanje građana o energetske efikasnosti i da, po mogućnosti, bude sjedište novoosnovane Centralne institucije za energetske efikasnost. Odabrana je lokacija u Glavnom gradu i u toku su aktivnosti na realizaciji ovog projekta.

Obuka i edukacija na polju energetske efikasnosti

- U okviru programa bilateralne saradnje Vlade Kraljevine Norveške, pod nazivom „Jačanje kapaciteta za energetske preglede zgrada“, izvršena je obuka lokalnih stručnjaka za energetske preglede zgrada i finansijski inženjering. GTZ je takođe izvršio edukaciju timova za energetske preglede zgrada. Tokom 2009. i 2010. godine Ministarstvo ekonomije (Jedinica za energetske efikasnost), Univerzitet Crne Gore, GTZ i norveški partner će nastaviti aktivnosti sprovođenjem zajedničkog programa obuke za energetske preglede zgrada.
- Centar za stručno obrazovanje Crne Gore, u okviru projekta reforme srednjeg stručnog obrazovanja Crne Gore, otpočeo je program uvođenja posebnog predmeta „Energetska efikasnost“ u srednje elektrotehničke škole.
- Elektroprivreda Crne Gore je pripremila program edukacije o energetske efikasnosti u osnovnim školama, kao i uvođenje nastavnog modula „elektroenergetska efikasnost“.
- Ministarstvo ekonomije je formiralo biblioteku za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije u prostorijama Ministarstva.
- Mašinski fakultet Univerziteta Crne Gore uvodi poseban modul „energetska efikasnost“ u okviru postdiplomskih studija energetskog smjera.

Stimulisanje energetske efikasnosti kod male privrede

- U toku je realizacija projekta/kreditne linije "Energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije u Crnoj Gori", koji sprovodi Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća Crne Gore. Projekat je namijenjen kako za obezbjeđenje tehničke pomoći, tako i za finansiranje mjera energetske efikasnosti u malim i srednjim preduzećima. Pripremljena je publikacija koja objedinjuje najisplativije mjere koje se mogu finansirati preko ove kreditne linije, a u okviru Projekta „Godina energetske efikasnosti“ vrši se intenzivno promovisanje i podizanje svijesti, kao i tehnička i savjetodavna pomoć malim i srednjim preduzećima. Finansijska sredstva su obezbijeđena iz kredita KfW banke.
- U saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore u proceduri je uspostavljanje posebnog organa u ovoj instituciji u cilju promocije energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije kod privrednih subjekata.

Unapređenje međunarodne saradnje u oblasti energetske efikasnosti

U okviru ovog programa vrši se promocija postojećih i uspostavljanje novih programa bilateralne/multilateralne međunarodne finansijske podrške, promocija učešća Crne Gore u međunarodnim tijelima, promovisanje saradnje i razmjene znanja i informacija sa sličnim tijelima u Crnoj Gori i međunarodnim institucijama i asocijacijama koje su aktivne na području energetske efikasnosti, koordinacija i razvoj politike i strategije energetske efikasnosti sa susjednim zemljama, EU i međunarodnim agencijama, kao i druge aktivnosti namijenjene unapređenju međunarodne podrške na polju energetske efikasnosti. Ovo je do sada rezultiralo pokretanjem novih projekata saradnje sa Vladom Republike Hrvatske, Vladom Norveške, GTZ, EU - IPA fondovima i dr.

Energetska efikasnost u proizvodnji i snabdijevanju

Glavni nosilac ovog programa je Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (EPCG), uz koordinaciju sa Jedinicom za energetske efikasnost Ministarstva ekonomije. Projekti u okviru Programa su: poboljšanje energetske efikasnosti u sektoru proizvodnje električne energije, poboljšanje energetske efikasnosti u prenosu i distribuciji električne energije, kao i informisanje javnosti o postignutim rezultatima.

Unapređenje energetske efikasnosti kod velikih industrijskih potrošača

Partner na ovom programu je Kombinat aluminijuma Podgorica, a teži se uključenju drugih velikih potrošača energije u Crnoj Gori (Željezara Nikšić, Željeznice Crne Gore i dr.). Planiraju se sljedeći projekti: izrada ekspertske analize za velike potrošače, uvođenje regulativnih zahtjeva za velike industrijske potrošače (u okviru Zakona o energetske efikasnosti i dr.), upošljavanje energetskih menadžera, izrada godišnjih i polugodišnjih energetskih bilansa, izrada akcionih planova za

energetsku efikasnost i realizacija mjera energetske efikasnosti.

Obnovljivi izvori energije

Program predviđa promovisanje i veće korišćenje obnovljivih izvora energije na strani potrošnje, u cilju povećanja energetske efikasnosti.

- U cilju promovisanja korišćenja sunčevog zračenja za grijanje sanitarne vode, Ministarstvo za zaštitu životne sredine, kopna i mora Republike Italije i Program zaštite životne sredine Ujedinjenih nacija (UNEP), u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i Ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore, rade na pokretanju programa za podršku razvoju tržišta sistema za solarno zagrijavanje vode u Crnoj Gori. U okviru projekta se planira formiranje posebnog finansijskog mehanizma za implementaciju projekata korišćenja solarne energije. Ministarstvo ekonomije, uz pomoć inostranih kompanija, takođe planira mjerenje sunčevog zračenja u južnom i centralnom dijelu Crne Gore.
- U okviru ovog programa je planirano osmišljavanje i realizacija konkretnih projekata za optimizaciju sistema za grijanje, hlađenje i ventilaciju u zgradama državne uprave.

Promovisanje pasivne gradnje i niskoenergetskih zgrada

Krajem 2008. godine obezbijeđena je finansijska podrška Vlade Kraljevine Norveške za realizaciju ovog programa. Program će se implementirati u saradnji GTZ-a, NVO „Expedio“ i Arhitektonskog fakulteta. Izrađen je priručnik o principima pasivne i niskoenergetske gradnje namijenjen široj javnosti. Planirana je izrada priručnika namijenjenog stručnoj javnosti, stvaranje regionalnog elektronskog portala namijenjenog umrežavanju aktera u ovoj oblasti, uključivanje u PASS-NET, EU projekat za promovisanje pasivne gradnje, promovisanje prefabrikovane gradnje, pasivne arhitekture i kulturnog nasljeđa, promovisanje pasivne gradnje u obrazovanju i dr.

Promovisanje energetske efikasnosti u lokalnoj samoupravi

U okviru ovog programa kontinuirano se promovišu projekti energetske efikasnosti na lokalnom nivou. Program se implementira uz učešće Zajednice opština Crne Gore, Glavnog grada Podgorica i drugih opština u Crnoj Gori.

- Program je otpočeo organizovanjem radnog doručka „Racionalna potrošnja električne energije u Glavnom gradu“, gdje se javnost mogla informisati o tekućim i planiranim projektima Glavnog grada u oblasti energetske efikasnosti.
- Opština Pljevlja je izradila Studiju energetske efikasnosti javne rasvjete, za čiju implementaciju se nastoji da se obezbijedi kofinansiranje kroz međunarodne fondove, kao i proširenje ove inicijative na druge gradove u Crnoj Gori.
- Opština Mojkovac je pripremila nekoliko značajnih projekata u oblasti energetske efikasnosti (daljinsko grijanje kompleksa zgrada, poboljšanje energetske efikasnosti lokalnog vodovoda, izgradnja energetski efikasne zgrade lokalne uprave i dr.).
- Otpočele su aktivnosti na uspostavljanju energetskog menadžmenta na lokalnom nivou. Glavni grad Podgorica, zajedno sa glavnim gradovima Bosne i Hercegovine, Makedonije i Hrvatske, učestvuje u regionalnom projektu „Održivi razvoj gradova - jačanje kapaciteta za energetski menadžment u gradovima“. Ovaj projekat se kofinansira kroz Regionalni fond GTZ-a („GTZ Open Regional Fund“). Planiran je razvoj kapaciteta, izrada vodiča za energetske menadžere, kao i realizacija pilot šema energetskog menadžmenta i održavanje decentralizovanih trening kurseva i dr.
- Izvršen je detaljni energetski pregled zgrade lokalne uprave u Podgorici, a u toku 2009. godine se planira razvoj šema za finansiranje/kofinansiranje energetskih pregleda. Takođe je planirana izrada studija i akcionih planova za energetsku efikasnost na opštinskom nivou, kao i promovisanje energetski efikasnih rješenja na lokalnom nivou (u javnom gradskom transportu, kod planiranja prostora na opštinskom nivou, u sistemima vodosnabdijevanja, kod javne rasvjete i dr.), kao i promovisanje racionalne potrošnje energije u sopstvenim prostorijama.

Promovisanje energetske efikasnosti u sektoru turizma

Ovaj program se sprovodi u saradnji Ministarstva ekonomije sa GTZ-om i Ministarstvom turizma. Okrugli sto na temu „Godina energetske efikasnosti - solucije za sektor turizma“ organizovan je u okviru sajma turizma u Crnoj Gori u februaru 2009. godine. Ovaj okrugli sto je praćen i konkretnim primjerima, prezentovanim tokom sajma i vezanim za transfer znanja o energetske efikasnim tehnologijama za sektor hotelijerstva. Dalje planirane aktivnosti su: energetske preglede za sektor hotelijerske i ugostiteljske industrije, kampanja i podizanje svijesti kod turista, edukacija i obuka hotelijera i ugostitelja, uključivanje kriterijuma energetske efikasnosti u sistem kategorizacije hotela i dr.

U Crnoj Gori je prisutna značajna međunarodna podrška i saradnja:

- U toku 2008. i 2009. godine se u okviru programa bilateralne saradnje sa Vladom Kraljevine Norveške radilo na razvoju regulatornog okvira za energetske efikasnost u sektoru zgrada. Jedan od rezultata je da je novi Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“, br. 51/08) obezbijedio uvođenje osnovnog koncepta i odredbi energetske efikasnosti (u skladu sa Direktivom 2002/91/EC o energetske karakteristikama zgrada), kao i pokretanje aktivnosti za postepeno usvajanje i razvoj legislativnog, regulatornog i institucionalnog okvira za energetske karakteristike zgrada. Takođe se u okviru saradnje sa Vladom Kraljevine Norveške radilo na razvoju kapaciteta u oblasti energetske preglede zgrada, kao i realizaciji projekta „Finansijski inženjering“. Bilateralna saradnja sa Vladom Norveške se krajem 2008. godine proširila pokretanjem projekta „Razvoj energetske efikasnosti u Crnoj Gori - podrška crnogorskoj Jedinici za energetske efikasnost (koja će se transformisati u Agenciju za energetske efikasnost) u okviru Ministarstva ekonomije Crne Gore“.
- Projekat finansiran od strane Njemačke organizacije za tehničku saradnju (GTZ) "Unapređenje energetske efikasnosti u Crnoj Gori" otpočeo je u aprilu 2008. godine. Projekat obuhvata pomoć Ministarstvu ekonomije Crne Gore u implementaciji Akcionog plana za energetske efikasnost. Najznačajnije aktivnosti su: podrška u donošenju legislative i regulative u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, jačanje kapaciteta Jedinice za energetske efikasnost i buduće Centralne institucije za energetske efikasnost, razvoj statističkog i informacionog sistema za energetske efikasnost, obuka i sprovođenje energetske preglede, promovisanje energetske efikasnosti u javnom, stambenom i turističkom sektoru, obrazovanje i usavršavanje nacionalnog stručnog kadra, isporuka roba i davanje doprinosa za realizaciju pilot projekata.
- U toku je realizacija programa/kreditne linije "Energetske efikasnost i obnovljivi izvori energije u Crnoj Gori", kojom rukovodi Njemačka razvojna banka (KfW) u saradnji sa Direkcijom za razvoj malih i srednjih preduzeća Crne Gore, koji se uspješno sprovodi od 2006. godine. Program omogućava malim i srednjim preduzećima da u relativno kratkom roku identifikuju neefikasnu i ekološki štetnu upotrebu resursa, preduzmu mjere za poboljšanje energetske efikasnosti i počnu da koriste alternativne obnovljive izvore energije.
- Saradnja sa Svjetskom bankom je otpočela potpisivanjem Ugovora o zajmu (decembar 2008. godine) za projekat energetske efikasnosti u Crnoj Gori. Projekat ima za cilj povećanje energetske efikasnosti u zgradama javnog sektora u Crnoj Gori (prvenstveno školama i bolnicama), za čiju realizaciju je planiran budžet u vrijednosti 6,5 miliona €. Nakon odabira objekata, u toku je odabir konsultanata, kao i priprema za sprovođenje konkretnih mjera energetske efikasnosti na ovim objektima. Iz ovog zajma je takođe predviđeno finansiranje mjera energetske efikasnosti na objektima Kliničko-bolničkog centra Podgorica, dok je za izradu Studije izvodljivosti i tehničkog dizajna za ovaj kompleks obezbijeđen grant Vlade Španije.
- Crna Gora aktivno učestvuje u radu regionalne Radne grupe za energetske efikasnost (Energy Efficiency Task Force), koja je osnovana na osnovu Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Član 35). U okviru aktivnosti Radne grupe realizuju se sljedeći zadaci: izrada izvještaja sa prikazom sveobuhvatnog stanja u oblasti energetske

efikasnosti kod članica Energetske zajednice i zemalja posmatrača, izrada Akcionog plana za unapređenje energetske efikasnosti u zemljama članicama, inicijalna analiza/identifikacija EU zakonodavstva na području energetske efikasnosti koje bi moglo biti prošireno na Energetsku zajednicu i proizvelo najveći uticaj i razvoj plana komunikacione kampanje za podizanje svijesti.

- U dijelu mogućnosti finansiranja posredstvom EU/IPA mehanizma, tehnička pomoć u oblasti energetske efikasnosti će se pružiti u okviru IPA 2007 projekta "Podrška implementaciji Sporazuma o Energetskoj zajednici". Projekat uključuje podršku Jedinici za energetske efikasnost u okviru Ministarstva ekonomije, u cilju jačanja kapaciteta, razvoja adekvatnog legislativnog i regulatornog okvira za energetske efikasnost, relevantnih studija, statističkog i informacionog sistema, kampanje za podizanje svijesti i dr.

U toku 2008. i 2009. godine Odsjek za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije Ministarstva ekonomije kadrovski je ojačan sa 3 na 6 službenika. Takođe su finansijska sredstva opredijeljena iz državnog budžeta za implementaciju mjera energetske efikasnosti u 2009. godini višestruko veća od sredstava dodijeljenih u prethodnim godinama (2009. godina - 260 000 €, 2008. godina 55 000 €, 2007. godina 50 000 €). Daljem institucionalnom razvoju na polju energetske efikasnosti će značajno doprinijeti osnivanje Centralne institucije za energetske efikasnost (Agencije ili sličnog tijela) i Fonda za energetske efikasnost.

34 Postoji li tijelo nadležno za sprovođenje nadzora tržišta?

Zakonom o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03) (Aneks 59)- Članom 3 je definisano da Vlada preko ministarstva nadležnog za poslove energetike (Ministarstva ekonomije) realizuje politiku za energetske efikasnost i očuvanje energetske resursa, podstiče i pruža savjete o energetske efikasnosti i racionalnom korišćenju energije, razvija i promoviše podsticaje za efikasno korišćenje energije i obnovljivih energetske izvora, promoviše veću upotrebu obnovljivih energetske izvora u proizvodnji na unutrašnjem tržištu i upravlja sredstvima namijenjenim za štednju i efikasnije korišćenje energije. Ovu funkciju trenutno obavlja Jedinica za energetske efikasnost u okviru Ministarstva ekonomije.

Usvojenim strateškim dokumentima, kao i Nacrtom zakona o energetske efikasnosti planirano je osnivanje Centralne institucije za energetske efikasnost do kraja 2009. godine, koja će u skladu sa Direktivom 2006/32/EC biti zadužena, između ostalog, i za nadzor tržišta u domenu energetske efikasnosti.

35 Postoji li obavezna šema deklaracija o potrošnji energije i potrebnog minimuma energetske efikasnosti za aparate za domaćinstva? Jesu li oni u skladu sa propisima Zajednice?

Trenutno ne postoji šema deklaracija o potrošnji energije i potrebnog minimuma energetske efikasnosti za aparate za domaćinstvo.

Pripremljeni Nacrt zakona o energetske efikasnosti tretira pojmove eko dizajna proizvoda i oznaka energetske efikasnosti uređaja za domaćinstvo. U Nacrt zakona su uvedene obaveze dobavljača i distributera u vezi sa oznakama uređaja za domaćinstvo u pogledu njihove energetske potrošnje. U Nacrtu zakona o energetske efikasnosti je transponovana Direktiva 92/75/EEC o označavanju potrošnje energije i drugih resursa uređaja za domaćinstvo i niz implementacionih direktiva, od kojih svaka pokriva određenu grupu uređaja.

Tako je planirano da proizvodi koji koriste energiju mogu biti stavljeni na tržište u skladu sa uslovima propisanim za eko dizajn proizvoda. Ministarstvo ekonomije, u saradnji s ministarstvom nadležnim za zaštitu životne sredine, propisuje opšte uslove za eko dizajn proizvoda i uslove za

stavljanje proizvoda koji koriste energiju na tržište i upotrebu, dužnosti uvoznika, postupak ocjene usklađenosti i oznaku usklađenosti, kao i druge uslove kojim se obezbjeđuje primjena zahtjeva za eko dizajnom proizvoda. Tehničke propise za sprovođenje mjera eko dizajna donosi Ministarstvo ekonomije.

36 Da li se energetska efikasnost uzima u obzir u građevinskim propisima?

Nacionalni građevinski propisi i standardi u oblasti energetske efikasnosti u Crnoj Gori još uvijek nijesu na takvom nivou da potpuno ispunjavaju EU zahtjeve i standarde. Već duži vremenski period (više decenija) izgradnja objekata u Crnoj Gori zasnivala se na primjeni JUS standarda i propisa (standardi i propisi bivše SFRJ), u kojima energetska efikasnost objekata nije direktno i integralno tretirana na način koji zahtjeva EU. Dakle, energetska efikasnost objekata je djelimično zastupljena postavljanjem i dokazivanjem propisanih uslova, na bazi JUS standarda i propisa, posebno u dijelu postizanja građevinskih karakteristika objekata, kao i izbora i dimenzionisanja energetskih instalacija, sistema i uređaja. U tom smislu, propisano je da se postizanje energetskih karakteristika objekata vrši na osnovu tehničkih proračuna, najčešće u oblasti građevinske fizike, kao i u dijelu izbora sistema za klimatizaciju, grijanje, hlađenje i ventilaciju (HVAC).

Nedovoljno razvijen legislativni i regulatorni okvir u oblasti energetske efikasnosti, kao i nedosljedna primjena u praksi postojećih propisa u ovoj oblasti, generalno su usloveli relativno loše stanje po pitanju energetskih karakteristika objekata. U vezi s tim, Vlada Crne Gore je usvojila više strateških dokumenata u oblasti energetske efikasnosti, koji u prioritete svrstavaju i oblast građevinarstva i koji, pored ostalog, predviđaju poboljšanje nacionalne legislative i regulative i njeno harmonizovanje sa EU legislativom i regulativom. Veoma važan korak ka realizaciji ovog cilja predstavlja donošenje Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, br. 51/08) koji značajno uređuje oblast energetske efikasnosti, kako kod izgradnje objekata, tako i u oblasti uređenja prostora (postavljanjem određenih uslova za izradu prostorno-planske dokumentacije). Važno je istaći da ovaj zakon kod izrade tehničke dokumentacije propisuje izradu posebnih elaborata o energetske efikasnosti i toplotnoj zaštiti, u skladu sa namjenom i vrstom objekta. Sadržaj elaborata odrediće se Pravilnikom o sadržini tehničke dokumentacije, čija izrada je u završnoj fazi.

Detaljnija elaboracija problematike energetske efikasnosti zgrada data je u Nacrtu zakona o energetske efikasnosti, koji je u proceduri za podnošenje Vladi Crne Gore na usvajanje. Da bi se što prije stvorili uslovi za primjenu ovog zakona nakon njegovog usvajanja, paralelno se radi na izradi podzakonskih propisa (Pravilnik o vršenju energetskih pregleda, Pravilnik o energetskim karakteristikama zgrada, Pravilnik o energetskom sertifikovanju zgrada, Pravilnik o registrovanju stručnjaka za vršenje energetskih pregleda i sertifikovanje energetske efikasnosti zgrada i Pravilnik o energetske efikasnosti zgrada), koji pretpostavljaju ispunjenje preporuka i zahtjeva, prvenstveno u skladu sa: Direktivom 2002/91/EC o energetskim karakteristikama zgrada (Directive 2002/91/EC of energy performance of buildings); Direktivom 2006/32/EC o efikasnosti korišćenja finalne energije i energetskim uslugama (Directive 2006/32/EC on energy end-use efficiency and energy services); Direktivom 92/42/EEC o efikasnosti kotlova na toplu vodu (Directive 92/42/EEC on efficiency requirements for new hot-water boilers); Direktivom 89/106/EEC o građevinskim proizvodima (Directive 89/106/EEC on construction products), kao i pripadajućim evropskim normama u ovoj oblasti (EN).

Stupanje na snagu Zakona o energetske efikasnosti i njegovih pripadajućih propisa očekuje se do kraja 2009. godine.

37 Da li postoji uslovi minimalne energetske performanse za određene vrste zgrada?

Kako je naznačeno u odgovoru na prethodno pitanje, postoje JUS standardi koji postavljaju zahtjeve po pitanju energetskih performansi građevinskog dijela objekta, kao i pripadajućih

energetskih instalacija, postrojenja, uređaja i opreme. Međutim, način određivanja minimalnih performansi zgrada nije potpuno usaglašen sa EU zahtjevima i normama, posebno ne u dijelu načina propisivanja specifične potrošnje energije (zavisno od vrste, namjene i tipa zgrade) preko karakterističnih indikatora, kao npr. ukupne godišnje potrošnje energije po jedinici površine ($\text{kWh/m}^2\text{y}$). Upravo je to jedan od bitnih zahtjeva propisa navedenih u odgovoru na prethodno pitanje.

38 Da li postoje zahtjevi u pogledu efikasnosti i/ili nadzora grijanja, ventilacije i/ili klimatizacije (heating, ventilation and air-conditioning - HVAC)?

Zahtjevi u pogledu efikasnosti, nadzora grijanja, ventilacije i klimatizacije postoje, ali su uglavnom zasnovani na JUS propisima i standardima, koji su znatno blaži u odnosu na EU propise i standarde.

Imajući u vidu da su u Crnoj Gori u primjeni uglavnom JUS standardi, orijentacija je da se propisima navedenim u odgovoru na pitanje br. 36 formulišu nacionalni standardi koji bi po konceptu i sadržaju slijedili EU standarde, ali bi kao kriterijumi bile uspostavljene one vrijednosti parametara koje bi bile prihvatljive u crnogorskim uslovima.

Nacrt zakona o energetskej efikasnosti sadrži odredbu kojom se vlasnik zgrade ili posebnog dijela zgrade sa sistemom grijanja na gas, tečna ili čvrsta goriva nominalne snage 20 kW i veće obavezuje da organizuje sprovođenje redovnih energetskih pregleda kotla za grijanje. Takođe će vlasnik zgrade ili posebnog dijela zgrade u kojem je ugrađen sistem za klimatizaciju nominalne snage 12 kW i veće biti dužan da organizuje sprovođenje redovnih energetskih pregleda sistema za klimatizaciju.

39 Da li su prikupljeni podaci koji se tiču prirode i kvaliteta građevinskog materijala?

Ministarstvo ekonomije i Zavod za statistiku Crne Gore ne raspolažu podacima koji se tiču prirode i kvaliteta građevinskog materijala.

40 Da li vaše zakonodavstvo sadrži bilo kakve zahtjeve u pogledu šema energetske revizije za krajnje korisnike energije?

Postojeće zakonodavstvo u Crnoj Gori ne tretira pojam energetskih pregleda. Međutim, Zakonom o energetskej efikasnosti (trenutno u proceduri za podnošenje Vladi na usvajanje) kao i pratećom podzakonskom regulativom koja je u izradi (Pravilnik o energetskim pregledima) pravno će se urediti oblast energetskih pregleda, u skladu sa direktivom 2006/32/EC i direktivom 2002/91/EC.

Na osnovu Zakona o energetskej efikasnosti, Pravilnikom o energetskim pregledima propisuje se postupak sprovođenja energetskog pregleda. Ovim pravilnikom će biti posebno uređeno: učešće subjekta energetskog pregleda, najviši nivo cijena usluga energetskog pregleda, metodologija mjerenja i verifikacije ušteda energije i sadržaj izvještaja o energetskom pregledu.

Nacrt zakona o energetskej efikasnosti propisuje posebne zahtjeve u pogledu energetskih pregleda objekata javnog sektora čija površina prelazi 1000m^2 , kao i posebne zahtjeve u vezi energetskih pregleda kotlova za grijanje i sistema za klimatizaciju koji prelaze određenu nominalnu vrijednost snage (kW).

41 Molimo dostavite informacije o postojećim i planiranim mjerama za promociju energetske efikasnosti (kakve prirode su te mjere; raspoloživi budžet itd.). Molimo kažite da li imate, ili namjeravate da napravite, Nacionalni akcioni plan o energetskej efikasnosti.

Informacije o postojećim i planiranim mjerama za promociju energetske efikasnosti u Crnoj Gori date su u odgovoru na pitanje br. 33.

U daljem tekstu su date informacije o trenutnim, kao i planiranim aktivnostima vezanim za donošenje i implementaciju akcionih planova za energetskej efikasnost.

Vlada Crne Gore je u oktobru 2005. godine usvojila Strategiju energetske efikasnosti Republike Crne Gore (Aneks 72). Strategija se implementira nacionalnim akcionim planovima za energetskej efikasnost, koje priprema i sprovodi Jedinica za energetskej efikasnost u okviru Ministarstva ekonomije. U prethodnom periodu su doneseni akcioni planovi za 2006. i 2007. godinu, a trenutno je na snazi Akcioni plan za implementaciju Strategije energetske efikasnosti za period 2008 - 2012. godina, kojeg je Vlada Crne Gore usvojila 29. maja 2008. godine (Aneks 99). Akcioni plan se zasniva na smjernicama Strategije energetske efikasnosti i Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine, potrebi približavanja zakonodavstvu EU u oblasti energetske efikasnosti, kao i progresu i iskustvu u implementaciji akcionih planova u 2006. i 2007. godini. Važeći Akcioni plan definiše mjere za poboljšanje energetske efikasnosti, odgovornosti i vremenski plan, ali ne ispunjava u potpunosti zahtjeve direktive 2006/32/EC, naročito zbog nepostojanja nacionalnih indikativnih ciljeva za poboljšanje energetske efikasnosti.

Nakon usvajanja Zakona o energetskej efikasnosti (trenutno u proceduri za podnošenje Vladi na usvajanje), kojim se uvažavaju zahtjevi direktive 2006/32/EC u ovom domenu, planirano je revidovanje važećih strateških dokumenata u oblasti energetske efikasnosti.

42 Imate li zakonske propise koji zahtijevaju ili obezbjeđuju da se krajnjim korisnicima električne energije, prirodnog gasa, centralnog grijanja i/ili hlađenja i tople vode za domaćinstva u vašoj zemlji dostave pojedinačni isjeći koji prikazuju stvarnu potrošnju električne energije?

Energetski sektor u Crnoj Gori karakteriše dominantno učešće električne energije u finalnoj potrošnji energije, kao i nepostojanje prirodnog gasa i centralnih sistema grijanja i/ili hlađenja i pripreme sanitarne tople vode.

Važeća regulativa (Privremeni distributivni kodeks, Sl. list RCG, br. 13/05), kojom se definišu uloga i obaveze operatora distribucije električne energije i priključenje korisnika na mrežu, propisuje da operator distribucije mora obezbijediti standardnu mjernu opremu - brojila električne energije korisnicima koji se prvi put priključuju na distributivnu mrežu (Član 129 - Vlasništvo mjernog mjesta, Stav 2). Takođe je propisano da sva nova brojila električne energije ugrađena na bilo koji posjed ili objekat u distributivnoj mreži nabavlja i ugrađuje operator distribucije na svom području opsluživanja i njegovo su vlasništvo (Član 129 - Vlasništvo mjernog mjesta, Stav 1).

Novom regulativom (Nacrt zakona o energetskej efikasnosti) propisuje se da je operator sistema distribucije i snabdjevač električnom ili toplotnom energijom ili prirodnim gasom dužan da krajnjem kupcu za svaku samostalnu upotrebnu cjelinu objekta obezbijedi po konkurentnim cijenama ponudu uređaja za mjerenje potrošnje energije, koji pruža krajnjem kupcu tačne podatke o stvarnoj potrošnji energije i tačno vrijeme korišćenja, u granicama tehničke izvodljivosti. Ovo je u skladu sa Direktivom 2006/32/EC.

43 Da li postoje zakonski propisi koji zahtijevaju ili obezbjeđuju da distributeri energije, operateri za sisteme distribucije i maloprodajne energetske kompanije, izdaju račune na osnovu stvarne potrošnje energije?

U Crnoj Gori je dominantno učešće električne energije u finalnoj potrošnji energije i izdavanje računa se vrši na osnovu obračuna stvarne potrošnje na mjesečnom nivou.

Praksa u Crnoj Gori je da svi potrošači imaju individualna brojila, a obračun i način plaćanja isporučene električne energije definiše se Pravilima o snabdijevanju električnom energijom (Sl. list RCG, br. 13/05). U utvrđenom obračunskom periodu, snabdjevač očitava, obračunava i tarifnom kupcu ispostavlja račun za električnu energiju, u skladu sa važećom Odlukom o tarifnim stavovima za prodaju električne energije na mreži prenosa i distribucije (Sl. list RCG, br. 27/03).

Zakon o zaštiti potrošača (Sl. list RCG, br. 26/07) definiše da potrošač ima pravo na račun koji sadrži sve potrebne podatke koji potrošaču omogućavaju provjeru obračuna pruženih usluga, kao i besplatnu kontrolu računa javne usluge.

Pripremljeni Nacrt zakona o energetskej efikasnosti (trenutno u proceduri za podnošenje Vladi na usvajanje) propisuje da je operator sistema distribucije i snabdjevač električnom ili toplotnom energijom ili prirodnim gasom, dužan da, gdje je to moguće, obezbijedi da se obračunavanje potrošnje energije temelji na stvarnoj potrošnji energije i da je izraženo na jasan i razumljiv način. Snabdjevač je, takođe, dužan da krajnjem kupcu uz račun dostavi informacije koje sadrže podatke o:

- cjelovitom prikazu tekućih troškova za potrošenu energiju;
- trenutnoj cijeni i stvarnoj potrošnji energije;
- upoređenju sadašnje potrošnje energije s potrošnjom energije u istom razdoblju prethodne godine, po mogućnosti u grafičkom obliku;
- upoređenju potrošnje energije s normalizovanim vrijednostima ili potrošnjom referentnog kupca iz iste korisničke grupe, kada god je to moguće i
- organizacijama krajnjih kupaca, tijelima ili ustanovama za energetiku s podacima za kontakt, uključujući internet adresu, od kojih je moguće dobiti informacije o raspoloživim mjerama energetske efikasnosti, specifikacijama opreme i upoređenjima potrošnje energije različitih grupa kupaca.

Ove odredbe Nacrta zakona o energetskej efikasnosti su u skladu sa direktivom 2006/32/EC.

44 Postoji li bilo kakva šema podrške (finansijske, poreske ili druge) za:

Pregled glavnih barijera energetskej efikasnosti dovodi do zaključka da, dok su glavne promjene neophodne u institucionalnom i regulatornom okviru, nedostatak finansijskih sredstava i neupućenost oko postojećih tehnologija i dobre prakse predstavljaju najveću barijeru. Analiza prethodnih programa podrške pokazuje da su sopstveni fondovi vrlo ograničeni, dok je prisutno značajno interesovanje međunarodnih donatora i finansijskih institucija za finansiranje programa energetske efikasnosti. Međunarodna finansijska pomoć, uz osnivanje Fonda za energetskej efikasnost, mogla bi omogućiti finansiranje integrisanih programa u ovoj oblasti. Takođe postoje mogućnosti sufinansiranja projekata energetske efikasnosti na lokalnom nivou od strane nacionalnih državnih tijela.

Osnovni finansijski instrumenti za podsticanje energetske efikasnosti u Crnoj Gori trenutno postoje u vidu kreditnih linija za fizička lica, mala i srednja preduzeća, kao i za jedinice lokalne samouprave.

Na osnovu Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG, br. 40/08), Ministarstvo finansija je 30.01.2009. godine donijelo Pravilnik o bližem načinu korišćenja poreske olakšice po osnovu ulaganja u stalna osnovna sredstva koja se koriste za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i energetske efikasnost (Sl. list CG, br. 09/09).

a) poboljšanje energetske efikasnosti u zgradama;

Podrška poboljšanju energetske efikasnosti u zgradama

- Članom 25 Nacrta zakona o energetske efikasnosti predviđa se da prilikom kupovine ili zakupa zgrada prednost imaju zgrade sa većim stepenom energetske efikasnosti. Time se stvara održiva legislativna šema podrške zgradama koje su energetski efikasnije.
- Glavni grad Podgorica je donio Odluku o smanjenju naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, kojom se subvencionira ugradnja solarnih sistema smanjenjem naknada za komunalno zemljište.

b) poboljšanje energetske efikasnosti u industriji i domaćinstvima;

Podrška poboljšanju energetske efikasnosti u industriji i domaćinstvima

- Podsticanje energetske efikasnosti vrši se pružanjem energetskih usluga, kao i finansiranjem projekata iz Fonda energetske efikasnosti. Predviđena je i obaveza države da podstiče energetske efikasnost mjerama carinske i poreske politike. Planirano je osnivanje Fonda za energetske efikasnost i korišćenje sredstava iz istog za realizaciju projekata za unapređenje energetske efikasnosti u domaćinstvima, industriji, lokalnoj samoupravi i privatnom sektoru. U Nacrtu zakona o energetske efikasnosti, pod članom 18 podrazumijeva se osnivanje Fonda kao posebne jedinice Agencije za energetske efikasnost. Naime, članom 59 istog zakona bliže je određen postupak dodjele sredstava za podsticanje realizacije projekata energetske efikasnosti iz Fonda.

c) visoko efikasnu kombinovanu proizvodnju?

Podrška visokoefikasnoj kombinovanoj proizvodnji

- U Nacrt zakona o energetici, pored ostalih, transponovana je i Direktiva 2004/8/EC o unapređenju kogeneracije na temelju potrošnje korisne energije na unutrašnjem tržištu energije. Slično kao i za postrojenja za obnovljive izvore, novim propisima se predviđaju podsticajne mjere za korišćenje kogeneracijskih postrojenja, sistem izdavanja garancije porijekla za takva postrojenja, uvođenje obaveze operatoru prenosnog i distributivnog sistema da pri dispečiranju daju prednost elektranama koje koriste visokoefikasnu kogeneraciju, kao i jednostavna i transparentna administrativna procedura za izgradnju takvih postrojenja.

45 Postoji li okvirna politika u pogledu visoko efikasne kombinovane proizvodnje ili centralnog grijanja?

Glavni ciljevi definisani u Energetskoj politici Republike Crne Gore (Aneks 97), koju je Vlada RCG usvojila u februaru 2005. godine, pored ostalih, su:

- Stvaranje uslova za veće korišćenje obnovljivih izvora energije, kombinovane proizvodnje električne i toplotne energije (CHP) i korišćenje fosilnih goriva sa čistim tehnologijama,
- Obezbeđenje institucionalnih i finansijskih podsticaja za unapređenje energetske efikasnosti i smanjenje energetskog intenziteta u svim sektorima, od proizvodnje do potrošnje energije,
- Održiva proizvodnja i korišćenje energije u odnosu na zaštitu životne sredine i međunarodna saradnja u ovoj oblasti, naročito oko smanjenja emisije gasova staklene bašte (GHG),
- Podrška istraživanjima, razvoju i promociji novih, čistih i efikasnih energetskih tehnologija i vođenju energetske politike na stručnim i naučnim osnovama.

Jedan od osnovnih instrumenata za postizanje navedenih ciljeva Energetske politike je obezbjeđivanje podsticajnih mjera za implementaciju programa energetske efikasnosti, novih obnovljivih izvora i čistih tehnologija, uključujući i upotrebu energetski efikasnih uređaja prihvatljivih za životnu sredinu.

Potpisivanjem Sporazuma o formiranju Energetske zajednice (Aneks 75) Crna Gora se obavezala na preuzimanje *acquis-a* u sektoru energetike. U cilju realizacije preuzetih obaveza, u Nacrt zakona o energetici transponovana je, pored ostalih, i Direktiva 2004/8/EC o unapređenju kogeneracije na temelju potrošnje korisne energije na unutrašnjem tržištu energije.

Slično kao i za postrojenja za obnovljive izvore energije, u novim zakonskim propisima će biti predviđeno:

- uvođenje podsticajnih mjera za korišćenje kogeneracijskih postrojenja;
- sistem izdavanja garancije porijekla za takva postrojenja;
- uvođenje obaveze operatoru prenosnog i distributivnog sistema da pri dispečiranju električne energije daju prednost elektranama koje koriste visokoefikasnu kogeneraciju i
- jednostavna i transparentna administrativna procedura za izgradnju takvih postrojenja.

Crna Gora ne raspolaže razvijenom infrastrukturnom gasnom mrežom, pa se u strateškim dokumentima i ne predviđa izgradnja velikih kogeneracijskih postrojenja. Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) predviđena je izgradnja postrojenja do 5 MW, sa biomasom kao energentom. Takva postrojenja su predviđena u okviru drvnoprerađivačkih fabrika koje u svom tehnološkom procesu imaju veliki konzum toplotne energije, kao i manjih postrojenja za daljinsko grijanje obližnjih naselja.

Akcionim planom za implementaciju Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. godina (Aneks 100) predviđen je Projekat toplifikacije grada Pljevalja. Realizacijom ovog projekta, u kojem je predviđeno korišćenje otpadne toplote iz termoelektrane koja je u neposrednoj blizini grada, postiglo bi se povećanje efikasnosti termoelektrane i smanjenje zagađenja životne sredine.

46 Postoji li nadležno tijelo odgovorno za praćenje mjera energetske efikasnosti ili uštede energije?

Zakonom o energetici (Sl. list RCG, br. 39/03) (Aneks 59)- Članom 3 definisano je da Vlada preko ministarstva nadležnog za poslove energetike realizuje politiku za energetske efikasnost i očuvanje energetske resursa, podstiče i pruža savjete o energetske efikasnosti i racionalnom korišćenju energije, razvija i promovise podsticaje za efikasno korišćenje energije i obnovljivih energetske izvora, promovise veću upotrebu obnovljivih energetske izvora u proizvodnji na unutrašnjem tržištu i upravlja sredstvima namijenjenim za štednju i efikasnije korišćenje energije. Ovu funkciju trenutno obavlja Jedinica za energetske efikasnost u okviru Ministarstva ekonomije.

Usvojenim strateškim dokumentima, kao i Nacrtom zakona o energetske efikasnosti (trenutno u proceduri za podnošenje Vladi na usvajanje) planirano je osnivanje Centralne institucije za energetske efikasnost do kraja 2009. godine, koja će u skladu sa direktivom 2006/32/EC biti zadužena da prati ostvarivanje nacionalnog plana energetske efikasnosti i izvještava o rezultatima. Osim toga, Nacrt zakona o energetske efikasnosti propisuje obavezu praćenja mjera energetske efikasnosti i ostvarivanje ušteda energije i jedinicama lokalne samouprave, kao i velikim potrošačima energije, prevashodno uvodeći im obavezu ustanovljavanja energetske menadžmenta i informacionog sistema nadzora nad potrošnjom energije u sopstvenim objektima. U ovom smislu Zakonom su propisane određene obaveze i distributerima energije, operatorima sistema distribucije i snabdjevačima energijom, u cilju praćenja energetske efikasnosti kod potrošača energije. Važno je istaći da je Nacrtom zakona o energetske efikasnosti propisana obaveza svim prethodno navedenim energetske subjektima da redovno izvještavaju Centralnu instituciju za energetske efikasnost o realizaciji mjera energetske efikasnosti i ostvarenim uštedama energije. Samo na ovaj način će se obezbijediti mogućnost centralizovanog praćenja mjera energetske efikasnosti i ostvarenih ušteda energije, kao i mogućnost poboljšanja nacionalne statistike u oblasti energetske efikasnosti i energetike uopšte, koja do sada ne zadovoljava domaće potrebe za podacima, niti ispunjava zahtjeve EU.

47 Postoje li nacionalni ciljevi u pogledu uštede energije i/ili povećanje energetske efikasnosti?

Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) podržava cilj EU za drastično povećanje energetske efikasnosti i smanjenje potrošnje energije za bar 20% do 2020. godine i navodi da Crna Gora teži da do 2025. godine postigne poboljšanje energetske efikasnosti u proizvodnji i potrošnji energije do nivoa srednje razvijenih zemalja EU.

Strategija energetske efikasnosti (Aneks 72) i Akcioni plan za energetske efikasnost 2008 - 2012. godina (Aneks 99) trenutno ne definišu dovoljno jasno nacionalne ciljeve za kvantifikovanje poboljšanja energetske efikasnosti, što ujedno predstavlja i njihov glavni nedostatak. Stoga će Zakon o energetske efikasnosti urediti obaveze donošenja nacionalnih indikativnih ciljeva energetske efikasnosti, u skladu sa direktivom 2006/32/EC.

VII. NUKLEARNA ENERGIJA

48 Molimo dostavite dokumente/izjave/deklaracije o politici vaše Vlade u vezi sa mirnodopskim korišćenjem nuklearne energije u vašoj zemlji. Molimo dostavite i postojeće i buduće planove vaše Vlade u vezi sa nuklearnom energijom, uključujući i finansijski aspekt.

Crna Gora nema nuklearnih instalacija. Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Aneks 61) (Sl. list CG, br. 56/09) članom 17 zabranjena je izgradnja nuklearnih elektrana, postrojenja za proizvodnju nuklearnog goriva i postrojenja za preradu isluženog nuklearnog goriva. Takođe, istim zakonom u članu 19 zabranjuje se svako istraživanje i djelatnost u cilju razvoja, proizvodnje i upotrebe nuklearnog oružja, kao i korišćenje radioaktivnog i nuklearnog materijala za proizvodnju oružja za masovno uništavanje. Strateškim dokumentom Vlade Crne Gore, Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine (Aneks 71) (usvojena u decembru 2007. godine), ne predviđa se izgradnja nuklearnih elektrana.

Vlada Crne Gore nema planove u vezi sa nuklearnom energijom, uključujući finansijski aspekt.

49 Da li je vaša zemlja članica Međunarodne agencije za atomsku energiju (International Atomic Energy Agency - IAEA) i/ili član Agencije OECD-a za nuklearnu energiju, a ako nije, da li namjerava da postane članica?

Crna Gora je kao sastavni dio SFRJ postala članica IAEA davne 1957. godine. Međutim, nakon sticanja nezavisnosti, 21. maja 2006. godine, Crna Gora je podnijela aplikaciju za članstvo u Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju - IAEA 14. juna 2006. godine, a 30. oktobra 2006. godine postala je punopravna članica ove organizacije.

Crna Gora nije članica Agencije OECD za nuklearnu energiju (NEA) i, imajući u vidu da su državni organi u čijoj nadležnosti je nuklearna sigurnost i bezbjednost, radiološka zaštita i povezane oblasti prvenstveno fokusirani na punu implementaciju obaveza koje proizilaze iz članstva u IAEA, a koje podrazumijeva izgradnju administrativnih kapaciteta i zakonodavnog okvira za pomenute oblasti, implementaciju standarda prihvaćenih od strane Evropske unije, trenutno ne postoje planovi za učlanjenje u NEA.

Za Crnu Goru značajno je istaći da se našla na mapi Evropskog centra za nuklearna istraživanja (CERN-Ženeva) potpisivanjem Sporazuma o saradnji decembra 2007. godine. Ovim potpisivanjem Crnoj Gori je omogućeno korišćenje infrastrukture i kontakt sa najsavremenijom tehnologijom CERN-a, a samim tim napredovanje i usavršavanje crnogorskih kadrova iz oblasti fizike, informatike, medicine i dr.

Imajući u vidu da se u CERN-u zbog dimenzija eksperimenata koristi velika količina raznovrsnih prerađenih materijala, zemlje u razvoju poput Crne Gore imaju prednost u plasiranju tih materijala po visokim cijenama.

50 Koje su istraživačke aktivnosti vaše zemlje na polju nuklearne energije (postojeće/planirane)? U slučaju da je vaša zemlja ima reaktore za istraživanja, koje su oni vrste i koje nuklearno gorivo koriste?

Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61), definisana je zabrana izgradnje nuklearnih elektrana, postrojenja za proizvodnju nuklearnog goriva i postrojenja za preradu isluženog goriva na teritoriji Crne Gore, tako da naša zemlja nema a i ne planira izgradnju istraživačkih reaktora na svojoj teritoriji.

51 Molimo dostavite Komisiji tekstove međunarodnih sporazuma o saradnji na području nuklearne energije i zaštite od zračenja koje je vaša zemlja sklopila sa drugim zemljama (na jednom od službenih jezika EU).

Crna Gora nije do sada sklapala bilateralne sporazume na području nuklearne energije i zaštite od zračenja sa drugim zemljama.

52 Molimo dostavite Komisiji listu međunarodnih konvencija o saradnji na području nuklearne energije i zaštite od zračenja, kojih je vaša zemlja strana ugovornica, kao i tekstove odgovarajućeg nacionalnog zakonodavstva koje ima za cilj sprovođenje i primjenu ovih konvencija kroz nacionalni pravni poredak.

Sukcesorskim postupkom Crna Gora je 21. marta 2007. godine pristupila međunarodnim konvencijama i to:

- Bečkoj konvenciji o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete (Zakon o ratifikaciji objavljen u Sl. list SRJ, br. 5/77)
- Konvenciji o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (Zakon o ratifikaciji objavljen u Sl. list SRJ, br. 9/85-309)
- Konvencija o ranom obaveštavanju o nuklearnim nesrećama (Uredba o ratifikaciji objavljen u Sl. list SRJ, br. 15/89-3)
- Konvencija o pružanju pomoći u slučaju nuklearnog incidenta ili radiološke opasnosti, Beč (Sl.list SRJ, br. 004/91-29)

Međunarodni ugovori, konvencije i sporazumi koji su u vezi sa djelovanjem Međunarodne agencije za atomsku energiju čija je članica Crna Gora:

- Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (Sl.list SFRJ, br. 10/70-313)
- Ugovora o zabrani eksperimenata sa nuklearnim oružjem u atmosferi, kosmosu i pod vodom (Sl. list SRJ, br. 011/63-580)
- Ugovora o zabrani smještanja nuklearnog i drugog oružja za masovno uništavanje na dno mora i okeana i u njihovo podzemlje (Sl.list SRJ, br. 33/73-957)
- Ugovora za sveobuhvatnu zabranu nuklearnih proba sa Protokolom (Sl. list SCG, br. 4/04-3)

- Međunarodna konvencija o sprečavanju akata nuklearnog terorizma (Sl. list SCG, br. 02/06-3)- izvršena sukcesija u odnosu na potpis/SCG nije izvršila deponovanje instrumenta o ratifikaciji
- Sporazum o privilegijama i imunitetima Međunarodne agencije za atomsku energiju (Agreement on the Privileges and Immunities of the IAEA) (na snazi od 30.10.2006, sukcesijom 21. 03. 2007 godine)
- Statut Međunarodne agencije za atomsku energiju (Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 001/58-64)

U cilju sprovođenja konvencija Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61). Članom 3 ovog zakona koji govori o ostvarivanju ciljeva između ostalog je definisano i to (u posljednjoj alineji) da se ciljevi zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti iz člana 2 istog zakona postižu sprovođenjem potvrđenih međunarodnih konvencija i drugih sporazuma, iz oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti.

Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave – Sektor za vanredne situacije i civilnu bezbjednost kao nadležni organ za zaštitu i spašavanje, u skladu sa članom 37 Zakona o zaštiti i spašavanju (Sl. list CG, br. 13/07, 05/08) stav 1 alineja 2 (Aneks 68), a i po preporuci Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), tokom 2009. godine, započeo je aktivnosti na izradi Nacionalnog akcionog plana za nuklearnu/radiološku (radijacioni udes), hemijsku i biološku zaštitu (CBRN), kao veoma značajanog dokumenta za bezbjednost građana i zaštite materijalnih dobara i životne sredine. Kroz realizaciju ovog plana implementiraće se i obaveze iz pojedinih preuzetih konvencija.

Anex: Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09); Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, br. 05/08) (Aneks 65), Zakon o zaštiti i spasavanju (Sl. list CG, br. 13/07, 05/08).

53 Kakvo je mišljenje vaše zemlje o nuklearnoj odgovornosti treće strane (Bečka konvencija i Pariski protokol)? Molimo dostavite izvještaj o tome kako napreduje proces ratifikacije.

Sukcesorskim postupkom Crna Gora je 12. aprila 2007. godine pristupila Bečkoj konvenciji o civilnoj odgovornosti za štetu izazvanu nuklearnim aktivnostima.

Ratifikacija Pariskog protokola Konvencije iz Beča o civilnoj odgovornosti za nuklearnu štetu planirana je, shodno Nacionalnom programu za integraciju Crne Gore u Evropsku Uniju (NPI) 2008-2012, za 2010. godinu.

54 Molimo dostavite informacije o svim glavnim nuklearnim lokacijama i postrojenjima u vašoj zemlji, kao i o njihovim aktivnostima, procesima, obimu proizvodnje i inventarom uranijuma, plutonijuma i torijuma.

Crna Gora nema nuklearnih instalacija a iste je članom 17 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) zabranila (Aneks 61).

55 Molimo dostavite podatke o svim budućim planovima ili projektima koji se odnose na postrojenja za skladištenje, rukovanje i preradu uranijuma, plutonijuma i torijuma.

Crna Gora nema planova i budućih projekata koji se odnose na postrojenja za skladištenje, rukovanje, preradu ili konačno odlaganje uranijuma, plutonijuma i torijuma.

VIII. OSTALA NUKLEARNA PITANJA (UKLJUČUJUĆI ZAŠTITU OD ZRAČENJA) Nuklearna bezbjednost, upravljanje radioaktivnim otpadom i deaktivacija

56 Molimo dostavite podatke o strukturi Nacionalnog regulatornog tijela (NRT) (ako ga ima) posebno na polju nuklearne bezbjednosti i upravljanja radioaktivnim otpadom, uključujući zaštitu od zračenja. Molimo detaljno navedete sljedeće informacije:

a) o zakonskom okviru za NRT;

Nacionalno regulatorno tijelo za oblast nuklearne sigurnosti, upravljanja radioaktivnim otpadom, uključujući zaštitu od zračenja je strukturirano u okviru Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine i Agencije za zaštitu životne sredine. U slučaju akcidenata koji u zemlji mogu proizvesti vanredno stanje nadležno je Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave.

Shodno Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl. list CG, br. 59/09) (Aneks 69) Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, pored ostalih, vrši poslove uprave koji se odnose na kreiranje politika i zakonske regulative za sve aspekte zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti. Takođe, vodi politiku međunarodne saradnje, zaključivanja međunarodnih ugovora, praćenja međunarodnih standarda, pregovaranja, koordinacije i implementacije međunarodnih konvencija i sporazuma, praćenja procesa pristupanja Evropskoj uniji, harmonizaciji sa međunarodnim standardima, propisima i preporukama i dr.

Zakonom o životnoj sredini (Sl. list CG, br. 48/08 od 11.08.2008) (Aneks 60), dat je pravni osnov za formiranje Agencije za zaštitu životne sredine koju je osnovala Vlada Crne Gore, po preporukama Evropske Komisije (EC) i Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), čime se poslovi sprovođenja zakonske regulative i inspekcijskog nadzora realizuju u jednom upravnom organu.

Zakonom o životnoj sredini, Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61) i Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave propisano je da stručne i sa njima povezane upravne poslove iz oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti vrši Agencija za zaštitu životne sredine. Agencija je između ostalog nadležna da: vrši sistematsko ispitivanje sadržaja radionuklida u životnoj sredini (monitoring), vodi informacioni sistem ispitivanja radioaktivnosti u životnoj sredini, prikuplja informacije o radijacionim udesima, prikuplja i objavljuje informacije od interesa za životnu sredinu i zdravlje ljudi, izdaje dozvole iz oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja u skladu sa Zakonom i podzakonskim aktima, formira i održava bazu podataka (centralni registar), vrši kontrolu ispunjenosti uslova na osnovu kojih su izdate dozvole i vrši nadzor nad izvorima jonizujućeg zračenja i radioaktivnim materijalima u medicinske i nemedicinske svrhe i njihovim bezbjednim skladištenjem, nalaže sprovođenje mjera zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti, dostavlja sredstvima javnog informisanja, nadležnim državnim organima i Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju (IAEA) informacije od značaja za oblast zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti, samostalno ili u saradnji sa nadležnim državnim organima sarađuje sa IAEA i drugim međunarodnim tijelima i nadležnim organima drugih država u vezi sa sprovođenjem propisa, daje mišljenje na zahtjev nadležnih državnih organa u vezi sa pristupanjem međunarodnim konvencijama i drugim sporazumima i obavlja druge poslove utvrđene zakonom.

b) o nadležnostima/ovlašćenjima NRT koje se odnose na nuklearnu bezbjednost, zaštitu od zračenja, izdavanje dozvola za rad i/ili nova nuklearna postrojenja, uključujući postrojenja za preradu goriva i otpada, sprovođenje nuklearnih zaštitnih mjera;

Navedeni državni organi (u odgovoru na pitanje 56) nemaju, shodno propisima Crne Gore, ovlašćenja da se bave nuklearnom sigurnošću, pa samim tim ne izdaju dozvole koje se odnose na nuklearnu bezbjednost, za nova nuklearna postrojenja, uključujući postrojenja za preradu goriva i otpada, i za sprovođenje nuklearnih zaštitnih mjera.

U okviru Agencije za zaštitu životne sredine izdaju se sve dozvole za uvoz, izvoz i tranzit izvora jonizujućih zračenja i radioaktivnih materijala, za obavljanje radijacione djelatnosti, za obavljanje privremene radijacione djelatnosti, dozvola za upravljanje skladištem radioaktivnog otpada, kao i dozvole za pravna lica koja se bave poslovima zaštite od zračenja, a sve shodno Zakonu o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti („Sl. list Crne Gore“, br. 56/09) (Aneks 61).

Zakonom o prevozu opasnih materija (»Sl. list CG« br. 05/08) (Aneks 65) definisano je da Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave izdaje saglasnost za prevoz radioaktivnih materija koja se dostavlja Agenciji za zaštitu životne sredine radi izdavanja dozvole.

c) o strukturi i nadležnostima različitih odjeljenja NRT;

U Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine postoji Sektor zaštite životne sredine u okviru kojeg se nalazi Odsjek za zaštitu atmosfere. Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine nadležno je, između ostalog, za vođenje politika i pripremu strategija i propisa iz oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja.

Nakon osnivanja Agencije, Vlada Crne Gore je usvojila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu životne sredine.

Unutrašnje organizacione jedinice Agencije su:

- Sektor za monitoring, analizu i izvještavanje
- Sektor za izdavanje dozvola
- Sektor za komunikaciju i vođenje informacionog sistema
- Odjeljenje za inspekcijski nadzor
- Služba za opšte poslove i finansije

Agencija za zaštitu životne sredine nadležna je, između ostalog, i za praćenje i sprovođenje svih propisa iz oblasti zaštite od zračenja.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu životne sredine sistematizovana su radna mjesta na poslovima zaštite od zračenja koja obavljaju šest službenika (izdavanje dozvola, inspekcijski nadzor i monitoring radioaktivnosti). Na stvaranju modela ovakve organizacije učestvovali su i predstavnici IAEA i EC, sa svojim preporukama.

U Ministarstvu unutrašnjih poslova i javne uprave postoji Sektor za vanredne situacije i civilnu bezbjednost koji kroz djelokrug rada Odsjeka za upravljanje rizicima sačinjava i ažurira podatke sa opasnim materijama, a nadležan je za sve opasne materije, osim podijeljene nadležnosti sa ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine i Agencije za zaštitu životne sredine.

d) o stepenu autonomije i nezavisnosti NRT, postupku imenovanja i odnosima između službenika NRT u pogledu izvještavanja.

Ministarstvima rukovode starješine organa – ministri koje na prijedlog premijera bira Skupština Crne Gore. Službenici i namještenici biraju se javnim oglasom i konkursom, shodno Zakonu o državnim službenicima i namještenicima („Sl. List CG“, br. 50/2008 od 19.08.2008. godine).

Važno je istaći da je postupak procjene uticaja na životnu sredinu, izdavanje dozvola i inspekcijski nadzor iz oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja nije više u nadležnosti Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, već je navedene obaveze preuzela Agencija za zaštitu životne sredine, čime je postignuta potpuna autonomnost u radu.

Na čelu Agencije za zaštitu životne sredine nalazi se direktor, kojeg na prijedlog ministra nadležnog za poslove uređenja prostora i zaštite životne sredine, imenuje Vlada Crne Gore, na period od pet godina. Direktor predstavlja Agenciju, upravlja i rukovodi njenim radom.

Izbor službenika vrši se konkursom/javnim oglasom, koji traje ne kraće od 8 i ne duže od 15 dana, preko Uprave za kadrove, nakon čega se utvrđuje ispunjenost uslova za kandidata/e. Kandidata koji ispuni sve uslove bira i imenuje direktor. U skladu sa izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada organa državne uprave preuzet je jedan službenik iz Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja i raspoređen je na poslovima u Sektoru za izdavanje dozvola u oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja, dok su ostali zaposleni službenici u oblasti zaštite od zračenja išli u proceduru izbora preko Uprave za kadrove. Postupak izbora glavnog inspektora i inspektora vrši se na isti način konkursom, kao za ostale službenike, sa razlikom da su ova mjesta reizborna, svake četvrte godine. Na prijedlog direktora Agencije, glavnog inspektora bira Vlada.

Pitanja položaja državnih službenika, odnosno namještenika, koja se odnose na zasnivanje radnog odnosa, zvanja, prava i obaveze, odgovornost, raspoređivanje, ocjenjivanje, napredovanje i utvrđivanje sposobnosti, stručno usavršavanje, prestanak radnog odnosa, zaštita prava, upravljanje kadrovima, kao i nadzor nad sprovođenjem zakona, regulisani su Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl. List CG“, br. 50/2008 od 19.08.2008. godine).

Agencija za zaštitu životne sredine, kao organ državne uprave, prepoznata je kao poseban korisnik i finansira se iz državnog Budžeta i donacija. U Crnoj Gori se radi programski Budžet, tako da nakon objedinjavanja teksta i usvajanja od strane Vlade, Zakon o Budžetu usvaja Skupština Crne Gore, jednom godišnje. Shodno aktivnostima Agencije izrađuje se program sa određenim podprogramima.

Izvještavanje o radu se vrši po sektorima jednom mjesečno i na sastancima kolegijuma. Ovo je jedna od redovnih djelatnosti zaposlenih službenika i namještenika. Izvještaj sadrži bitne elemente koji govore o radnim aktivnostima sektora (broj izdatih dozvola, broj inspekcijskih kontrola, broj donijetih rješenja, praćenje stanja životne sredine (monitoring), učestvovanje u radu kolegijuma, komunikacija sa nosiocima dozvola, ovlašćenim pravnim licima koja se bave poslovima mjerenja radi procjene stepena izloženosti jonizujućim zračenjima, komunikacija sa zdravstvenom ustanovom koja vrši pregled lica koja rade u zoni zračenja, učestvovanje u radu komisija, komunikacija sa međunarodnim organizacijama, učestvovanje na kursovima, seminarima, radionicama, studijskim posjetama i radnim sastancima sa međunarodnim ekspertima iz oblasti zaštite od zračenja i dr.). Zbog informisanja javnosti i bolje transparentnosti sve izdate dozvole se objavljuju na sajtu Agencije.

57 Kakvi su postojeći i planirani kapaciteti za odlaganje korišćenog goriva i nuklearnog otpada?

Crna Gora nema kapacitete za odlaganje korišćenog goriva i nuklearnog otpada, a skladištenje je detaljno objašnjeno u odgovoru na pitanje 58.

58 Imate li nacionalni plan za upravljanje otpadom koji pokriva sve vrste radioaktivnog otpada i sve upravljačke faze uključujući finalno odlaganje?

Crna Gora nema nacionalni plan za upravljanje otpadom koji pokriva sve vrste radioaktivnog otpada i sve upravljačke faze uključujući finalno odlaganje. Članom 6 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br.56/09) (Aneks 61) predviđeno je da Vlada Crne Gore donese Strategiju zaštite od jonizujućeg zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom, sa Akcionim planom za njegovu realizaciju, na predlog Ministarstva nadležnog za poslove zaštite životne sredine.

U Crnoj Gori su uglavnom u upotrebi izvori zračenja niskog i srednjeg stepena aktivnosti. Vlada Crne Gore je u periodu 2006 - 2007. godine opredijelila sredstva i izgradila privremeno skladište za skladištenje radiativnog otpada, kako bi problem otpada riješila na pravi način. Međunarodna agencija za atomsku energiju je podržala nacionalni projekat MNE3002 "Strengthening Radioactive Waste Management" Ministarstva nadležnog za poslove zaštite životne sredine i JU »Centar za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore«, za obezbjeđivanje potrebne opreme i obuke lica koja će biti zaposlena u skladištu. Donošenjem Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09), stekao se pravni osnov za donošenje Pravilnika o bližim uslovima i načinu pod kojima se radioaktivni otpad sakuplja, čuva, obrađuje, evidentira, i odlaže i Pravilnika o bližim uslovima i načinu pod kojima se radioaktivni otpad skladišti, čuva, evidentira, obrađuje i odlaže, sadržaju zahtijeva i potrebnu dokumentaciju za upravljanje skladištem radioaktivnog otpada (Poglavlje VI).

59 Molimo dostavite informaciju o nacionalnom zakonskom i regulatornom okviru za nuklearnu bezbjednost. Koristi/primjenjuje li vaša zemlja propise i standarde IAEA/standarde nuklearne bezbjednosti (nuclear safety standards – NUSS)?

Crna Gora nema u okviru nacionalnog zakonskog i regulatornog okvira posebno definisanu nuklearnu sigurnost izuzev generalnih provizija koje se odnose na radijacionu sigurnost i zaštitu od zračenja, a razlog tome jeste što Crna Gora nema niti planira izgradnju nuklearnih postrojenja a nema ni nuklearnih materijala. Iste je zabranila Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Aneks 61). Takođe je u okviru pomenutog zakona nuklearna sigurnost involvirana sa aspekta doprinošenja Crne Gore u borbi protiv nedozvoljenog prometa nuklearnog i radioaktivnog materijala na teritoriji Crne Gore. Crna Gora je potpisnica konvencija iz oblasti nuklearne sigurnosti-Konvencija o ranom obavješćavanju u slučaju nuklearnog akcidenta i planira donošenje Zakona o ratifikaciji Zajedničke Konvencije o sigurnosti upravljanja potrošenim gorivima i radioaktivnim otpadom i donošenje Zakona o ratifikaciji Konvencije o dodatnoj kompenzaciji u slučaju nuklearne štete.

Crna Gora nema posebnu instituciju za nuklearnu sigurnost iz istih razloga pomenutih gore. S tim u vezi, u Crnoj Gori se ne koriste standardi nuklearne sigurnosti IAEA osim standarda BSS iz 1994. godine, koji su publikovani od strane Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA).

Donošenjem podzakonskih akata na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti stvoriće se uslovi za bolju primjenu Kodeksa ponašanja za sigurnost i bezbjednost radioaktivnih izvora i ostalih preporuka.

60 Molimo opišite nacionalnu strategiju za deaktivaciju i odgovarajući pravni okvir?

Crna Gora nema nacionalnu strategiju za deaktivaciju i odgovarajući pravni okvir. Naime, Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br.56/09) (Aneks 61) zabranjena je izgradnja nuklearnih elektrana, postrojenja za proizvodnju nuklearnog goriva i postrojenja za preradu isluženog nuklearnog goriva. Takođe se zabranjuje svako istraživanje i djelatnost u cilju razvoja, proizvodnje i upotrebe nuklearnog oružja, kao i korišćenje radioaktivnog i nuklearnog materijala za proizvodnju oružja za masovno uništavanje.

Upravljanje radioaktivnim otpadom definisano je Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti – Poglavlje VI, a članom 6 istog zakona predviđa se izrada Strategije za zaštitu od jonizujućeg zračenja, radijacionoj sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom.

61 Koja je nacionalna strategija za deaktivaciju i odgovarajući pravni okvir?

Nema nacionalne strategije za deaktivaciju i odgovarajući pravni okvir. Detaljno objašnjeno u prethodnom pitanju.

62 Postoje li i koje su zakonske i finansijske odredbe, koje osiguravaju da za deaktivaciju i upravljanje radioaktivnim otpadom budu blagovremeno na raspolaganju odgovarajuća finansijska sredstva i koje osiguravaju transparentno upravljanje tim finansijskim sredstvima?

Upravljanje radioaktivnim otpadom definisano je Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) – Poglavlje VI (Aneks 61), a članom 6 istog zakona predviđa se izrada Strategije za zaštitu od jonizujućeg zračenja, radijacionoj sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom.

Članom 37 definisane su obaveze finansiranja troškova skladištenja radioaktivnog otpada („Nosilac dozvole iz stava 1 ovog člana dužan je da snosi troškove skladištenja radioaktivnog otpada. Troškovi skladištenja izvora jonizujućih zračenja i radioaktivnog otpada bez vlasnika obezbjeđuju se iz Budžeta Crne Gore. Ako se vlasnik iz stava 4 ovog člana utvrdi naknadno, država će tražiti nadoknadu troškova skladištenja“.).

Troškovi održavanja skladišta kojim upravlja ovlašćeno pravno lice iz člana 38 navedenog zakona obezbjeđuju se iz Budžeta Crne Gore.

Nabavka nuklearnog materijala, mjere zaštite i fizička zaštita

63 Molimo da Komisiji dostavite tekstove međunarodnih sporazuma i konvencija potpisanih s trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama na području nabavke nuklearnog materijala, evidencije i mjera zaštite.

Crna Gora nema potpisane međunarodne sporazume ili konvencije s trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama na području nabavke nuklearnog materijala, evidencije.

Crna Gora je potpisala Sporazum o zaštitnim mjerama sa dodatnim protokolom i protokolom o malim količinama. Tekst sporazuma nalazi se u pitanju 70 ovog Poglavlja.

64 Molimo dostavite Komisiji tekstove nacionalnih propisa i politike na području nabavke nuklearnog materijala, evidencije i mjera zaštite.

Članom 19 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Aneks 61) zabranjuje se promet nuklearnog materijala na teritoriji Crne Gore, zato Crna Gora nema nacionalne propise na tom području.

Članom 3 koji govori o ostvarivanju ciljeva između ostalog je definisano i to (u posljednjoj alineji) da se ciljevi zaštite od jonizujućeg zračenja i radijacione sigurnosti iz člana 2 istog zakona postižu sprovođenjem potvrđenih međunarodnih konvencija i drugih sporazuma.

U kontekstu usvajanja pravnih rješenja iz oblasti djelovanja Međunarodne agencije za atomsku energiju Vlada Crne Gore je, 18. oktobra 2007. godine, usvojila zaključak o potpisivanju Sporazuma o zaštitnim mjerama i Dodatnog protokola, koji predstavljaju sastavni dio pravnog okvira uspostavljenog Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja. Sporazum je potpisan u Beču, maja 2008. godine.

Takođe, u skladu sa strateškim dokumentom – Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine koji je donijela Skupština Crne Gore u poglavlju koji se odnosi na sektor energetike ne postoje planovi o izgradnji nuklearnih postrojenja za proizvodnju energije ili drugih postrojenja koje mogu koristiti nuklearni materijal na teritoriji Crne Gore.

65 Je li je vaša zemlja član Grupe dobavljača nuklearne opreme (Nuclear Suppliers Group - NSG)? Postoji li nacionalno zakonodavstvo za sprovođenje smjernica te Grupe i postoji li kapacitet za sprovođenje potrebnih kontrola?

Crna Gora nije članica Grupe dobavljača nuklearne opreme (NSG).

U cilju usvajanja pravnih normi koje se odnose na kontrolu donijeti su Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61) i Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, broj 80/08) (Aneks 63). Kako je i predviđenom članom 17, stavom 3 Zakona o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, broj 80/08) donijeta je i Nacionalna kontrolna lista roba i tehnologija dvostruke namjene tokom 2009. godine. Takođe, tokom 2008. godine donijeta je Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe (Sl. list CG, br. 82/08) (Aneks 92).

66 Ko u vašoj zemlji može kupovati, posjedovati i prodavati nuklearni materijal?

U našoj zemlji je članom 19 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61) zabranjeno nabavljati, prodavati, uvoziti, izvoziti i vršiti tranzit nuklearnog materijala.

67 Ko u vašoj zemlji (ima kapacitete da) može fizički držati nuklearni materijal?

Članom 19 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br.56/09) (Aneks 61) zabranjeno je fizički držati nuklearni materijal.

68 Kada je riječ o gorivu koje se koristi u vašim reaktorima, koja zemlja/zemlje vrše usluge obogaćivanja?

Na teritoriji Crne Gore ne postoje nuklearni reaktori.

69 Opišite politiku vaše zemlje u odnosu na uvoz, izvoz i trgovinu nuklearnom opremom, nuklearnim materijalom, novim i ozračenim nuklearnim gorivom. Molimo dajte detaljne podatke o svim nacionalnim tijelima koja su odgovorna za kontrolisanje i/ili praćenje takve trgovine.

Uvoz, izvoz i trgovina nuklearnom opremom, nuklearnim materijalom, novim i ozračenim nuklearnim gorivom su zabranjeni članom 17 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61).

Donijeti su i Zakon o spoljnoj trgovini (Aneks 62), Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, broj 80/08) (Aneks 63), Nacionalna kontrolna lista roba i tehnologija dvostruke namjene, kao i Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe (Sl. list CG, br. 82/08) (Aneks 92).

Takođe, članom 44 definisano je da se radi otkrivanja i sprječavanja nedozvoljenog prometa radioaktivnih i nuklearnih materijala preko granice Crne Gore, na graničnim prelazima postavljaju se monitori jonizujućeg zračenja, u skladu sa aktom organa nadležnog za unutrašnje poslove i javnu upravu.

Za kontrolisanje i /ili praćenje takve trgovine odgovorni su: Agencija za zaštitu životne sredine (Odjeljenje za inspeksijski nadzor), Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave (Sektor za vanredne situacije i civilnu bezbjednost), Ministarstvo ekonomije, Uprava policije i Uprava carina Crne Gore.

70 S obzirom da je vaša zemlja potpisnica Ugovora o neširenju nuklearnog naoružanja, da li je potpisala potpuni Sporazum o mjerama zaštite s Međunarodnom agencijom za atomsku energiju? Ako jeste, molimo dostavite kopiju tog Sporazuma. Ako nije, da li se planira takav sporazum u skorijoj budućnosti?

Vlada Crne Gore je sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju maja 2008. godine potpisala Sporazum o zaštitnim mjerama sa pratećim protokolima (Aneks 74), koji predstavljaju sastavni dio pravnog okvira uspostavljenog Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja, čija se ratifikacija očekuje u narednom periodu.

Anex: Sporazum o zaštitnim mjerama sa pratećim protokolima

71 Je li vaša zemlja potpisala Dodatni protokol uz Sporazum o mjerama zaštite na osnovu MAAE dokumenta objavljenog kao INFCIRC/540. Ako jeste, od kada je taj Protokol na snazi?

Crna Gora je potpisala Dodatni protokol uz Sporazum o zaštitnim mjerama s Međunarodnom agencijom za atomsku energiju maja 2008. godine (Aneks 98). Protokol nije na snazi jer još uvijek nije ratifikovan u Skupštini Crne Gore. Shodno Nacionalnom programu za integraciju Crne Gore u Evropsku Uniju 2008-2012 godine, ratifikacija Sporazuma sa pratećim protokolima predviđena je za 2010. godinu.

72 Je li vaša zemlja dala dobrovoljnu ponudu Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju koja se tiče proširenog izvještavanja o kretanju nuklearnih materijala i opreme u skladu s dokumentom Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) GOV/2929, od 22. januara 1993. godine? Ako jeste, molimo dostavite kopiju.

Crna Gora nije dala dobrovoljnu ponudu Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju koja se tiče proširenog izvještavanja o kretanju nuklearnih materijala i opreme u skladu s dokumentom Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) GOV/2929, od 22. januara 1993. godine.

73 Predviđa li vaša zemlja bilo kakve regulatorne probleme prilikom usklađivanja svojeg zakonodavstva s odredbama poglavlja VII Euratoma koje se odnose na sprovođenje zaštitnih mjera Euratoma u svim nuklearnim postrojenjima na njenoj teritoriji?

Na našoj teritoriji ne postoje nuklearna postrojenja tako da se ne predviđaju nikakvi regulatorni problemi prilikom usklađivanja našeg zakonodavstva sa odredbama poglavlja VII Euroatoma.

74 Molimo dostavite informacije o komponentama i opremi u vezi sa ciklusom nuklearnog goriva u vašoj zemlji koje podliježu bilo kojem sporazumu ili konvenciji potpisanoj sa trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama.

U našoj zemlji nema nuklearnog goriva niti postrojenja koje isto koriste niti potpisanih sporazuma sa trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama.

75 Učestvuje li vaša zemlja u bilo kakvom programu istraživanja fuzije koji uključuje korišćenje tritijuma i ko su dobavljači tog tritijuma?

Crna Gora ne učestvuje ni u kakvom programu istraživanja fuzije, pa samim tim ne koristi tricijum.

76 Predviđa li vaša zemlja bilo kakve probleme vezane za suspenziju postojećeg Sporazuma o mjerama zaštite između vaše zemlje i Međunarodne agencije za atomsku energiju ili probleme vezane za poštovanje Sporazuma INFCIRC/193 između EU, IAEA i država članica Evropske unije koje nemaju nuklearno oružje? Molimo odgovorite na isto pitanje i kada je riječ o Protokolu uz Sporazum o mjerama zaštite između vaše zemlje i Međunarodne agencije za atomsku energiju.

Crna Gora ne predviđa probleme za suspenziju postojećeg Sporazuma o zaštitnim mjerama potpisan između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) (Aneks 98), kao ni probleme vezane za poštovanje Sporazuma INFCIRC/193 između EU, IAEA i država članica Evropske unije koje nemaju nuklearno oružje.

Crna Gora ne predviđa probleme za poštovanje pratećih protokola Sporazuma o zaštitnim mjerama.

77 Da li se vaša zemlja drži Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (CPPNM) i posljednjih izmjena pod nazivom Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala i nuklearnih postrojenja (CPPNM-AM)?

Crna Gora je 12. aprila 2007. godine, sukcesorskim postupkom, pristupila Konvenciji o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala.

Shodno Nacionalnom programu za integraciju Crne Gore u EU (NPI) 2008-2012 godine, planirana je ratifikacija Amandmana na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala.

78 Da li se vaša zemlja nalazi u bazi podataka za ilegalni promet Međunarodne agencije za atomsku energiju?

Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) je 18. maja 2004. godine notom obavijestila imenovanog predstavnika Vlade Crne Gore, Ministarstva unutrašnjih poslova, Upravu granične policije da su Srbija i Crna Gora postale članice baze podataka za ilegalni promet (IAEA Illicit Trafficking Database Programme).

Crna Gora je kao nezavisna država postala član baze podataka IAEA za nedozvoljen transport nuklearnog i ostalog radioaktivnog materijala 03. juna 2006. godine – veza pitanje 72.

Zaštita od zračenja

79 Koji je stepen usklađenosti sa Sporazumom o Euroatomu i odredbama Euroatom acquis-a koje se tiču zaštite od zračenja? Posebno:

a) Postoji li online mreža stanica za mjerenje procenta jonizujućeg zračenja i off-line program za uzimanje uzoraka za praćenje radioaktivnosti u okruženju (vazduh, voda, zemlja i prehrambeni proizvodi)?

„Mreža” online stanica za mjerenje nivoa radioaktivnosti u Crnoj Gori ne postoji. Jedno mjerno mjesto na kome se on line mjeri jačina apsorbovane doze nalazi se u Podgorici, u okviru J.U. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore”, a rezultati mjerenja su predstavljeni u „Izveštaju o ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini Crne Gore”.

Program sistematskog ispitivanja sadržaja radionuklida u životnoj sedini, jedan je od programa koji priprema Agencija za zaštitu životne sredine, a na predlog Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine usvaja Vlada. Sačinjen je u skladu sa “Odlukom o sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sedini” (Sl.list SRJ, br. 45/97) (Aneks 91) i realizuje se u Crnoj Gori od 1998. godine. U poglavlju II (Sistematsko ispitivanje sadržaja radionuklida u redovnim uslovima) gore navedene odluke, se nalaze podnaslovi u kojima se precizno definišu vrste ispitivanja i lokacije za uzorkovanja i ispitivanja nivoa radioaktivnosti i to:

1. Ispitivanje nivoa spoljašnjeg zračenja
2. Ispitivanje sadržaja radionuklida u vazduhu
3. Ispitivanje sadržaja u čvrstim i tečnim padavinama
4. Ispitivanje sadržaja radionuklida u rijekama, jezerima i moru
5. Ispitivanje sadržaja radionuklida u zemljištu
6. Ispitivanje sadržaja radionuklida u vodi za piće
7. Ispitivanje sadržaja radionuklida u životnim namirnicama i predmetima opšte upotrebe
8. Ispitivanje sadržaja radionuklida u stočnoj hrani
9. Ispitivanje nivoa izlaganja jonizujućem zračenju u boravišnim prostorima i radnoj sredini.
10. Ispitivanje sadržaja radionuklida u građevinskom materijalu.

U skladu sa EU standardima laboratorija koja realizuje gore navedene aktivnosti je akreditovana.

Pored monitoringa u redovnim uslovima ovom odlukom je propisan i monitoring u vanrednim uslovima. U poglavlju III (Ispitivanje kod sumnje na vanredni događaj i u toku vanrednog događaja) gore nevedene odluke, prelazi se sa redovnog stanja na stanje pripravnosti kada je izmjerena vrijednost jačine apsorbovane doze gama zračenja u vazduhu na nekoj lokaciji 20 % veća od maksimalne izmjerene vrijednosti u proteklom periodu od jedne godine na toj lokaciji.

Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti definisano je da radi ranog otkrivanja radijacionog udesa koji može proizvesti vanredno stanje, a ugrožava ili može ugroziti život i zdravlje ljudi i životnu sredinu, ministarstvo nadležno za vanredne situacije i civilnu bezbjednost uspostavlja sistem rane najave koji obezbjeđuje neprekidno mjerenje jačine ambijentalne ekvivalentne doze gama zračenja u vazduhu.

Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave - Sektor za vanredne situacije i civilnu bezbjednost potpisao je ugovor za pristup **ARGOS Konzorcijumu**. Korisnici ARGOS-a su nacionalne organizacije zadužene za upravljanje u slučaju vanrednih situacija. ARGOS predstavlja pored ostalog i sistem za rano upozoravanje od radijacionog hazarda a koristi se i za podršku odlučivanju u slučaju odgovora na nesreće.

ARGOS omogućava da imamo pregled nastale situacije, izvršimo prognozu načina na koji će se situacija razvijati, analiziramo i predstavimo kalkulacije i mjerenja modela, proračunamo posljedice akcidenta, odlučimo o odgovarajućim kontramjerama, proslijedimo informacije javnosti.

Na ovaj način se prikazuju rezultati atmosferskih modela disperzije. To znači da na bazi osnovnih meteoroloških podataka i podataka o hemijskom, biološkom, radiološkom/nuklearnom (CBRN) akcidentu, ARGOS može da prognozira i prikaže sliku oblasti koje će vjerovatno biti zagađene, kao i zagađenost i koncentraciju relevantnih elemenata u vazduhu. Rezultati se prikazuju na digitalnim mapama koje mogu biti dopunjene ortogonalnim fotografijama i 3D prikazom visokogradnje. Moguće je i unijeti efekat kontramjera u proračun. Rezultati se lako mogu prebaciti na druge sisteme ili objaviti.

b) U pogledu procjene životne sredine i ocjenjivanja pri procesu izdavanja dozvola za nove lokacije i nuklearna postrojenja, molimo kažite da li postojeće zakonodavstvo vaše zemlje obezbjeđuje potrebne uslove za procjenu životne sredine i javno učešće/ocjenjivanje pri procesu izdavanja dozvola.

Na osnovu Zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 80/05) Agencija za zaštitu životne sredine izdaje saglasnost na Elaborat procjene uticaja na životnu za mnoge projekte. Na nacionalnom nivou je donešen i u primjeni je, od 1. januara 2008. godine, set propisa kojima se reguliše u potpunosti procjena uticaja projekata na životnu sredinu, i to: Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, 80/05), Uredba o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 20/07), Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG, br. 14/07), Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 14/07) i Pravilnik o sadržini elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 14/07). Uredbom o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu datih u prilogu neophodno je uraditi procjenu uticaja za postrojenja za obradu, skladistenje i trajno odlaganje radioaktivnog otpada.

Zakonom o životnoj sredini (Sl. list CG, br. 48/08) (Aneks 60), koji sadrži posebna poglavlja o odgovornosti za štetu nanijetu životnoj sredini, a kojim se transponuje Direktiva 32004L0035, o odgovornosti za životnu sredinu u pogledu sprječavanja i otklanjanja štete dopunjena Direktivom 32006L0021, dat je pravni osnov za donošenje podzakonskih propisa u toj oblasti i puno transponovanje navedenih direktiva. Prema ovom zakonu, Izvještaj o stanju životne sredine radi se u skladu sa standardnom metodologijom Evropske agencije za životnu sredinu (EEA).

Od značaja za ovu oblast je i Zakon o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list RCG, br. 68/05) budući da pojedine odredbe ovog zakona definišu pravo javnosti na pristup informacijama u svim oblastima, uključujući i životnu sredinu. Vezano za međunarodne konvencije, u periodu nakon obnavljanja nezavisnosti (od maja 2006. godine do sada) sprovedene su intenzivne aktivnosti da bi se ratifikovali najvažniji međunarodni sporazumi u oblasti životne sredine. S tim u vezi u 2009. godini usvojeni su i Zakon o ratifikaciji Espoo konvencije o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu, Zakon o ratifikaciji Protokola o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakona o ratifikaciji Aarhuske konvencije o dostupnosti informacija u oblasti životne sredine, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravosuđu u pitanjima koja se odnose na životnu sredinu.

80 Kakav je status zakonodavstva u oblasti zaštite od zračenja u vašoj zemlji? Molimo dostavite kopiju postojećeg zakonodavstva zajedno sa relevantnim propisima ili Vladinim uredbama za sljedeće oblasti:

a) Zdravstvena zaštita stanovništva;

- b) Zdravstvena zaštita radnika;
- c) Upotreba jonizujućeg zračenja u medicinske svrhe;
- d) Stepenn spremnosti u hitnim slučajevima, posebno blagovremena razmjena informacija i obavješćavanje opšte javnosti;
- e) Zagađenost prehrambenih proizvoda i stočne hrane;
- f) Prevoz radioaktivnog otpada i istrošenog goriva;
- g) Kontrola visoko aktivnih zatvorenih izvora i kontrola izvora bez vlasnika („orphan sources“). Da li su ovi postupci u skladu sa Kodeksom ponašanja Međunarodne agencije za atomsku energiju o bezbjednosti i zaštiti od radioaktivnih izvora?
- h) Prevoz radioaktivnih supstanci;
- i) Zaštita od izloženosti radonu u mjestima za stanovanje i u vodi za piće.

Zakonski okvir se do avgusta 2009. godine obezbjeđivao prvenstveno putem starih propisa, Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja (Aneks 61) i pratećih podzakonskih akata i Zakona o zabrani izgradnje nuklearnih elektrana u Saveznoj Republici Jugoslaviji (Sl. list SRJ, br. 12/95). Ustavnom poveljom iz 2003. godine Crna Gora je preuzela sve propise iz ove oblasti od SRJ.

Opredijeljenost Crne Gore da implementira najveće evropske standarde, nametnuli su potrebu reformisanja zakonodavstva u ovoj oblasti. S tim u vezi tokom 2009. godine usvojen je Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. List CG, br. 56/09). Na ovom zakonu radila je međusektorska grupa i eksperti drugih relevantnih institucija, kao i predstavnici nevladinog sektora. U Zakonu o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti ugrađene su neke od najznačajnijih direktiva, čije se dalje transponovanje očekuje kroz izradu podzakonskih akata kojih ima ukupno dvadeset šest (26) (Aneks 87). Inspekcijska kontrola sprovodi se na osnovu Zakona o inspekcijskom nadzoru (Sl. list RCG, br. 39/03) (Aneks 66) i Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti.

Indirektno, odnosno u sklopu razmatranja problema transporta i prometa radioaktivnih materijala, zaštitom od jonizujućih zračenja bavi se i: Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, br. 05/08) (Aneks 65), Zakon o spoljnoj trgovini (Sl. list RCG, br. 28/2004) (Aneks 62), Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, br. 80/08) (Aneks 63), Zakon o bezbjednosti hrane (Sl. list CG, br. 14/07) (Aneks 67), Zakon o životnoj sredini (Aneks 60) i Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe (Sl. list CG, br. 82/08) (Aneks 92).

Kada je riječ o slučaju radijacionog udesa koji može proizvesti vanredno stanje Vlada Crne Gore je usvojila Nacionalnu strategiju za vanredne situacije 2006. godine, a potom je Skupština Crne Gore usvojila i Zakon o zaštiti i spašavanju (Sl. list CG, br. 13/07 od 18.12.2007, 05/08 od 23.01.2008) (Aneks 68). Na osnovu ovog zakona u toku 2008. godine doneseni su Pravilnik o metodologiji za izradu elaborata o procjeni ugroženosti od prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća (Sl. list CG, br. 41/08) (Aneks 83) i Pravilnik o metodologiji za izradu planova za zaštitu i spašavanje (Sl. list CG, br. 44/08) (Aneks 82).

U cilju usvajanja međunarodnih standarda usvojene su konvencije i potpisani sporazumi iz ove oblasti, a isti su navedeni u okviru odgovora na pitanje 52.

a) Zdravstvena zaštita stanovništva;

- Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl. list CG, br. 43/09) (Aneks 69)
- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61)
- Odluka o sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 45/97 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja); (Aneks 91)

- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje sistematskog ispitivanja sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 32/98, 67/02, 70/02); (Aneks 79)
- Pravilnik o granicama izlaganja jonizujućim zračenjima (Sl. list SRJ, br. 32/98); (Aneks 86)
- Odluka o evidencijama o izvorima jonizujućih zračenja i o ozračenosti stanovništva, pacijenata i lica koja su pri radu izložena dejstvu jonizujućem zračenju (Sl. list SRJ, br. 45/97); (Aneks 93)
- Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje mjerenja radi procjene stepena izloženosti jonizujućim zračenjima, lica koja rade sa izvorima zračenja, pacijenata i stanovništva (Sl. list SRJ, br.45/97); (Aneks 89)
- Pravilnik o intervenisanju i nivoima izvedenih intervencija i o mjerama zaštite stanovništva, domaćih životinja i poljoprivrede u slučaju nezgoda (Sl. list SRJ, br. 18/92); (Aneks 84)
- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje dekontaminacije (Sl. List SRJ, br. 9/99); (Aneks 78)
- Pravilnik o granicama radioaktivne kontaminacije životne sredine i o načinu sprovođenja dekontaminacije (Sl. list SRJ, br. 9/99 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja) (Aneks 85)

b) Zdravstvena zaštita radnika;

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09); (Aneks 61)
- Pravilnik o granicama izlaganja jonizujućim zračenjima (Sl. list SRJ, br. 32/98); (Aneks 86)
- Odluka o evidencijama o izvorima jonizujućih zračenja i o ozračenosti stanovništva, pacijenata i lica koja su pri radu izložena dejstvu jonizujućem zračenju (Sl. list SRJ, br. 45/97); (Aneks 93)
- Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje mjerenja radi procjene stepena izloženosti jonizujućim zračenjima, lica koja rade sa izvorima zračenja, pacijenata i stanovništva (Sl. list SRJ, br.45/97); (Aneks 89)
- Odluka o stručnoj spremi i zdravstvenim uslovima lica koja rade sa izvorima jonizujućih zračenja (Sl. list SRJ, br. 45/97). (Aneks 90)

c) Upotreba jonizujućeg zračenja u medicinske svrhe;

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09); (Aneks 61)
- Pravilnik o načinu primjene izvora jonizujućih zračenja u medicini i osnovne odredbe (Sl. list SRJ, br. 32/98, 33/98); (Aneks 81)
- Odluka o stručnoj spremi i zdravstvenim uslovima lica koja rade sa izvorima jonizujućih zračenja (Sl. list SRJ, br. 45/97); (Aneks 90)
- Pravilnik o granicama izlaganja jonizujućim zračenjima (Sl. list SRJ br. 32/98). (Aneks 86)

d) Step en spremnosti u hitnim slučajevima, posebno blagovremena razmjena informacija i obavješ tavanje opšte javnosti;

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) Poglavlje V; (veza-aneks na pitanje 52) (Aneks 61)
- Nacionalna strategija za vanredne situacije (Aneks 94)
- Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG, br. 48/08); (Aneks 60)
- Zakon o zaštiti i spašavanju (Sl. list CG, br. 13/07, 05/08); (veza-aneks na pitanje 52) (Aneks 68)
- Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, br. 05/08) (veza-aneks na pitanje 52). (Aneks 65)
- Pravilnik o metodologiji za izradu elaborata o procjeni ugroženosti od prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća (Sl. list CG, br. 41/08) (Aneka 83) i
- Pravilnik o metodologiji za izradu planova za zaštitu i spašavanje (Sl. list CG, br.44/08) (Aneks 82).

e) Zagađenost prehrambenih proizvoda i stočne hrane;

- Odluka o sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 45/97 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja); (Aneks 91)
- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje sistematskog ispitivanja sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 32/98, 67/02, 70/02); (Aneks 79)
- Pravilnik o intervenisanju i nivoima izvedenih intervencija i o mjerama zaštite stanovništva, domaćih životinja i poljoprivrede u slučaju nezgoda (Sl. List SRJ br. 18/92); (Aneks 84)
- Zakon o bezbjednosti hrane (Sl list CG, br. 14/07); (Aneks 67)
- Pravilnik o uslovima pod kojima se mogu stavljati promet namirnice i predmeti opšte upotrebe koji su konzervisani jonizujućim zračenjem (Sl. list SRJ, 42/98) (Aneks 80).

f) Prevoz radioaktivnog otpada i istrošenog goriva;

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61)
- Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, br. 05/08) (Aneks 65)
- Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe (Sl. list CG, br. 82/08) (Aneks 92)
- Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, br. 80/08) (Aneks 63)
- Pravilnik o uslovima za prikupljanje, čuvanje, registrovanje, skladištenje, tretman i odlaganje radioaktivnog otpada (Sl. list SRJ, br. 9/99); (Aneks 77)

- Pravilnik o uslovima za promet i korišćenje radioaktivnih materijala, rentgen aparata i drugih uređaja koji proizvode jonizujuća zračenja (Sl. list SRJ, br. 32/98); (Aneks 76)
- Zakon o spoljnoj trgovini (Sl. list RCG, br. 28/2004) (Aneks 62)

g) Kontrola visoko aktivnih zatvorenih izvora i kontrola izvora bez vlasnika („orphan sources“). Da li su ovi postupci u skladu sa Kodeksom ponašanja Međunarodne agencije za atomsku energiju o bezbjednosti i zaštiti od radioaktivnih izvora?

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61)
- Zakon o inspeksijskom nadzoru (Sl. list RCG, br. 39/03) (Aneks 66)
- Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, br. 05/08 od 23.01.2008) (Aneks 65)

U okviru Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti dat je pravni osnov za izradu podzakonskih akata gdje će sva autorizovana lica imati obaveze koje se odnose na bezbjedonosni i sigurnosni aspekt kada su u pitanju izvori zračenja, posebno visokoaktivni izvori. Takođe, kroz zakon o prevozu opasnih materija postoji poglavlje koje se tiče radioaktivnih materija gdje su opisane mjere koje trebaju pravna i fizička lica da poštuju.

h) Prevoz radioaktivnih supstanci;

- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Sl. list CG, br. 56/09) (Aneks 61)
- Zakon o prevozu opasnih materija (Sl. list CG, 05/08) (Aneks 65)
- Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe ("Sl. list Crne Gore", br. 82/08 od 31.12.2008) (Aneks 92)
- Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene (Sl. list CG, br. 80/08 od 26.12.2008) (Aneks 63)
- Pravilnik o uslovima za prikupljanje, čuvanje, registrovanje, skladištenje, tretman i odlaganje radioaktivnog otpada (Sl. list SRJ, br. 9/99); (Aneks 77)
- Pravilnik o uslovima za promet i korišćenje radioaktivnih materijala, rentgen aparata i drugih uređaja koji proizvode jonizujuća zračenja (Sl. list SRJ, br. 32/98); (Aneks 76)

i) Zaštita od izloženosti radonu u mjestima za stanovanje i u vodi za piće.

- Odluka o sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 45/97); (Aneks 91)
- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica koja rade na sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini (Sl. list SRJ, br. 32/98, 67/02, 70/02) (Aneks 79)
- Pravilnik o granicama radioaktivne kontaminacije životne sredine i o načinu sprovođenja dekontaminacije (Sl. list SRJ, br. 9/99 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja) (Aneks 79)

85)

- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje dekontaminacije (Sl. list SRJ, br. 9/99); (Aneks 78)

81 Koji je vremenski rok za usklađivanje sa Sporazumom o osnivanju Euroatom-a i iz njega proisteklim zakonskim odredbama o zaštiti od zračenja? Molimo dostavite sve nacрте izmjena ili nacрте novih zakona koji su predviđeni za razmatranje za predstojeći vremenski period.

Za usklađivanje zakonodavstva Crne Gore sa standardima Evropske unije, donose se strategije, propisi i drugi akti, za oblast zaštite od jonizujućeg zračenja. S tim u vezi Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Aneks 61), koji je djelimično usaglašen sa evropskim standardima, planirana je izrada Strategije o zaštiti od jonizujućeg zračenja, radijacionoj sigurnosti i upravljanju radioaktivnim otpadom sa Akcionim planom.

Vlada Crne Gore donijela je Nacionalni program za integraciju Crne Gore u EU (NPI) 2008-2012 godine, kojim je predviđena dinamika donošenja akata.

ANEX –Lista planiranih podzakonskih akata na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti;

82 Pridržava li se vaša zemlja Međunarodnih osnovnih sigurnosnih standarda (BSS) iz 1994. godine, koje je objavila Međunarodna agencija za atomsku energiju?

Sa donošenjem Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (Aneks 61), koji je djelimično usklađen sa međunarodnim standardima, oblast zaštite od jonizujućeg zračenja će se kroz izradu podzakonskih akata na osnovu pomenutog zakona u potpunosti uskladiti sa Međunarodnim osnovnim sigurnosnim standardima (BSS). Planiranim pristupanjem međunarodnim konvencijama u narednom periodu Crna Gora će cjelovito zaokružiti pravni okvir iz ove oblasti.

Učešće Crne Gore u velikom broju nacionalnih i regionalnih projekata, podržanih od strane Evropske komisije i Međunarodne agencije za atomsku energiju, značajno pomaže nadležnim organima da na pravi način uspostave regulatornu infrastrukturu i izgrade institucionalne i administrativne kapacitete. Tokom 2008. Godine potpisan je **Okvirni program za zemlju (CPF)** (Aneks 88), između Vlade Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju, koji predstavlja ključni dokument kojim se definišu prioriteti u tehničkoj saradnji Crne Gore sa IAEA, kao i razvojni projekti u oblasti zaštite životne sredine, medicine - oblast onkologije (radioterapija) i nedozvoljenog prekograničnog prometa nuklearnog i ostalog radioaktivnog materijala koji će omogućiti jačanje kapaciteta i resursa za implementaciju BSS.

Aneks: CPF

ANNEX Rezime upitnika o energetskej situaciji: Crna Gora – proizvodnja energije

Aneksi:

Aneks 100 - Akcioni plan za implementaciju strategije razvoja energetike, 12, 27, 38, 67, 71, 74, 77, 94

Aneks 59 - Zakon o energetici, 2, 11, 35, 39, 43, 51, 54, 65, 72, 88, 95

Aneks 60 - Zakon o životnoj sredini, 24, 100, 111, 112, 114

Aneks 61 - Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 113, 114, 115, 116

Aneks 62 - Zakon o spoljnoj trgovini, 107, 112, 115

Aneks 63 - Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene, 106, 107, 112, 114, 115

Aneks 64 - Zakon o ratifikaciji sporazuma između Evropske Zajednice i Republike Crne Gore o formiranju energetske zajednice, 6, 14, 42, 55

Aneks 65 - Zakon o prevozu opasnih materija, 98, 101, 112, 114, 115

Aneks 66 - Zakon o inspekcijskom nadzoru, 112, 115

Aneks 67 - Zakon o bezbjednosti hrane, 112, 114

Aneks 68 - Zakon o zaštiti i spašavanju, 98, 112, 114

Aneks 69 - Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave - 2009, 100, 112

Aneks 70 - Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori, 13, 74

Aneks 71 - Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025., 12, 30, 37, 38, 67, 71, 74, 75, 77, 94, 95, 96

Aneks 72 - Strategija energetske efikasnosti Republike Crne Gore, Finalni izvještaj, 12, 82, 91, 95

Aneks 73 - Statute of IRENA, 21

Aneks 74 - Sporazum o zaštitnim mjerama sa MAAE, 107

Aneks 75 - Sporazum o formiranju energetske zajednice, 14, 21, 34, 37, 38, 52, 74, 75, 94

Aneks 76 - Pravilnik o uslovima za promet i korišćenje radioaktivnih materijala, rentgen

aparata i drugih uređaja koji produkuju jonizujuća zračenja, 115

Aneks 77 - Pravilnik o uslovima za prikupljanje, čuvanje, registrovanje, skladištenje, tretman i odlaganje radioaktivnog otpada, 114, 115

Aneks 78 - Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje dekontaminacije, 113, 116

Aneks 79 - Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica koja rade na sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini, 113, 114, 115

Aneks 80 - Pravilnik o uslovima pod kojima se mogu stavljati u promet namirnice, 114

Aneks 81 - Pravilnik o načinu primjene izvora jonizujućih zračenja u medicini i osnovne odredbe, 113

Aneks 82 - Pravilnik o metodologiji za izradu planova za zaštitu i spašavanje, 112, 114

Aneks 83 - Pravilnik o metodologiji za izradu elaborata o procjeni ugroženosti od prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća, 112

Aneks 84 - Pravilnik o intervenisanju i nivoima izvedenih intervencija i o mjerama zaštite stanovništva, domaćih životinja i poljoprivrede u slučaju nezgoda, 114

Aneks 85 - Pravilnik o granicama radioaktivne kontaminacije životne sredine i o načinu sprovođenja dekontaminacije, 113, 116

Aneks 86 - Pravilnik o granicama izlaganja jonizujućim zračenjima, 113

Aneks 87 - Podzakonska akta na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, 112

Aneks 88 - Okvirni program zemlje 2008 - 2013, 116

Aneks 89 - Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati pravna lica za vršenje mjerenja radi procjene stepena izloženosti jonizujućim zračenjima, lica koja rade sa izvorima zračenja, pacijenata i stanovništva, 113

Aneks 90 - Odluka o stručnoj spremi i zdravstvenim uslovima lica koja rade sa izvorima jonizujućih zračenja, 113

Aneks 91 - Odluka o sistematskom ispitivanju sadržaja radionuklida u životnoj sredini, 110, 112, 114, 115

Aneks 92 - Odluka o kontrolnoj listi za uvoz, izvoz i tranzit robe, 106, 107, 112, 114, 115

Aneks 93 - Odluka o evidencijama o izvorima jonizujućih zračenja i o ozračenosti stanovništva, pacijenata i lica koja su pri radu izložena dejstvu jonizujućem zračenju, 113

Aneks 94 - Nacionalna strategija za vanredne situacije, 114

Aneks 95 - Memorandum o saradnji između Italije i CG, 21

Aneks 96 - Memorandum o razumijevanju Austrije i CG, 21, 40, 68, 79

Aneks 97 - Energetska politika CG, 11, 37, 94

Aneks 98 - Dodatni protokol između Crne Gore i međunarodne agencije za atomsku energiju, 107, 109

Aneks 99 - Akcioni plan za strategiju Energetske efikasnosti, 82, 91, 95